

DANSK ØKONOMI

- Economic Prospects in Denmark

DECEMBER 1985

Konjunkturudviklingen
- internationalt og i Danmark.

Risikofaktorer i
den internationale økonomi.

Konkurrenceevnen under pres.

Privatforbruget og betalingsbalancen.

English Summary.

DET ØKONOMISKE RÅD

FORMANDSKABET

KØBENHAVN 1985

FORMANDSKABETS REDEGØRELSER

1. Det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk politiske afgørelser. 18. december 1962. Foreligger kun stencileret.
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-62. 25. februar 1963. 2,50 kr.
3. Den økonomiske situation. 16. september 1963. Foreligger kun stencileret.
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. Maj 1964. 4 kr. (Udsolgt).
5. Indkomstramme og indkomststatistik. November 1964. 4 kr.
6. Bygge- og boligpolitikken. Juni 1965. 4,50 kr. (Udsolgt).
7. Den økonomiske udvikling i 1965. 4,50 kr.
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. Genoptrykt 1973. 12 kr.
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. September og december 1966. 8,50 kr. (Udsolgt).
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. September 1967. 8 kr. (Udsolgt).
11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. November 1967. Genoptrykt 1971. 10 kr. (Udsolgt).
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredegørelse). September 1968. 9 kr. (Udsolgt).
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. 9 kr. (Udsolgt).
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. Foreligger kun stencileret.
15. Danmarks internationale konkurrenceevne. Maj 1969. 9 kr.
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. 10 kr. (Udsolgt).
17. Boligmarkedet og boligbyggeriet. Maj 1970. 12 kr. (Udsolgt).
18. Dansk økonomi i efteråret 1970. September 1970. 10 kr.
19. Dansk økonomi, foråret 1971. April 1971. 10 kr.
20. Markedsperspektiver og strukturproblemer. Oktober 1971. 15 kr.
21. Dansk økonomi, foråret 1972. Den økonomiske situation. Livsindkomstberegninger. Marts 1972. 12 kr. (Udsolgt).
22. Økonomisk demokrati i samfundsøkonomisk belysning. November 1972. 12 kr.
23. Dansk økonomi, foråret 1973. Den økonomiske situation. Måling af finanspolitikens virkninger. Maj 1973. 12 kr.
24. Dansk økonomi, efteråret 1973. Den økonomiske situation. Korttids- og langtidsvirkninger af ændringer i finanspolitikken. Inflationsproblemet. December 1973. 12 kr. (Udsolgt).
25. Dansk økonomi, februar 1974. Økonomiske problemer efter oliekrisen. Virkninger af foreslåede økonomiske indgreb. 5 kr.
26. Dansk økonomi, september 1974. 10 kr.
27. Dansk økonomi, maj 1975. 12 kr.
28. Dansk økonomi, september 1975. 10 kr. (Udsolgt).
29. Dansk økonomi, april 1976. De ændrede tendenser i international økonomisk politik. Er beskæftigelseskrisen strukturel? 15 kr. (Udsolgt).
30. Dansk økonomi, november 1976. Fortsat international lavkonjunktur? Balanceproblemer for dansk økonomi til 1980. Den økonomiske fordeling. 20 kr.
31. Dansk økonomi, maj 1977. Livsindkomstberegninger. Formueforskydninger under inflation. 20 kr.
32. Dansk økonomi, december 1977. Valutakurspolitik og indkomstpolitik. Arbejds-krafttilskud. Investeringssituationen i landbruget. 25 kr.
33. Dansk økonomi, maj 1978. Konjunktursituationen. Perspektiver for dansk økonomi og økonomisk politik på længere sigt. Krav til en dansk indkomstpolitik. 25 kr.

(Fortsættes på omslagets 3. side)

DET ØKONOMISKE RÅD
Formandskabet

DANSK ØKONOMI

december 1985

AKADEMISK FORLAG
København, december 1985

FORORD

I forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport har Dansk Arbejdsgiverforening meget velvilligt stillet oplysninger fra foreningens medlemsregister til rådighed. Foreningen takkes ligeledes for assistance med statistiske beregninger vedrørende ovennævnte materiale.

Som bilag til redegørelsen er optrykt en række sekretariatsnotater, der udgør en del af grundlaget for formandskabets redegørelse.

Indhold

Forord		I
Frømsendelsesskrivelse til regeringen		V
Resumé		1
KAPITEL I	Den internationale udvikling	9
	A. Generel oversigt	9
	B. Nærmere belysning af grundtendenserne i den reale konjunkturudvikling og af den internationale konjunkturpolitik	18
	C. Risikofaktorer	22
	D. Olie- og råvarepriserne	28
	E. Sammenfatning af konjunkturudsigterne	
KAPITEL II	Udviklingstendenser i dansk økonomi	35
	A. Udgangspunkter for det følgende	35
	B. Tendenser i eksportudviklingen	40
	C. Investeringsudviklingen. Bygge- og anlægsvirksomheden	45
	D. Løn- og prisudviklingen	50
	E. Det private forbrug	57
	F. Balanceproblemerne	60
KAPITEL III	Problemstillinger i den økonomiske politik	71
BILAG 1	Om nogle markedsindikatorer for dansk eksport	83

BILAG 2	Kapacitetsudnyttelse, investerings- udvikling og beskæftigelse	105
BILAG 3	Arbejdsløsheden 1982-85	115
BILAG 4	Beskæftigelses- og lønudvikling 1983-85	125
English Summary		139

Til regeringen

I rådsmødet den 10. december 1985, hvor nærværende redegørelse blev drøftet, deltog foruden rådets medlemmer også repræsentanter for Boligselskabernes Landsforening, Byggefagenes Landssammenslutning, Byggesocietetet, Entreprenørforeningen og Danmarks Rederiforening.

På mødet nævnte formanden indledningsvist, at man efter det foregående møde i rådet, hvor den pengepolitiske rapport var til behandling, havde haft en brevveksling med Danmarks Rederiforening foranlediget af, at fremsendelses-skrivelsen i denne rapport ikke var dækkende for foreningens synspunkter. Foreningen var i denne skrivelse blevet citeret på en måde, der kunne give indtryk af, at man gik ind for selvstændige danske valutakursjusteringer inden for EMS, hvilket ikke var tilfældet. Formandskabet beklagede denne mulighed for fejlfortolkning.

Ud over konjunktursituationen og den økonomiske politik, herunder specielt de nye økonomiske indgreb, drøftede man på mødet også de problemer, det medfører for rådets arbejde, at de udsendte, i princippet fortrolige, diskussionsoplæg regelmæssigt "siver" til pressen hurtigt efter udsendelsen. Der aftales forskellige ændringer i udformningen af og proceduren for udsendelse af diskussionsoplæg og for udarbejdelse af de endelige redegørelser med sigte på at mindske disse problemer.

Diskussionen vedrørende den generelle økonomiske situation og den økonomiske politik før indgrebene i december

Den internationale konjunkturbaggrund blev på mødet kommenteret i et indlæg fra Grosserer-Societetets formand, der understregede de risikofaktorer med hensyn til den internationale økonomiske udvikling, der er omtalt i kapitel I i redegørelsen. Herunder pegedes også specifikt på de negative følger, det har for konjunkturudviklingen, at det i det inter-

nationale økonomiske samarbejde kun er underskudslandene, der er underkastet et tilpasningspres - i deres tilfælde et pres for en kontraktiv økonomisk politik. Den samlede vækst i verden ville være større, hvis overskudslandene samtidig var tvunget til at føre en ekspansiv politik. På baggrund af denne asymmetri udgjorde kombinationen af de store amerikanske betalingsbalanceproblemer, udviklingslandenes voksende gældsbyrde og OPEC-landenes faldende indtægter en alvorlig trussel mod verdensøkonomien. Der var derfor et fortsat og påtrængende behov for international koordination af den økonomiske politik. I mangel heraf måtte man i dansk økonomi fortsat være på vagt over for uventede chok udefra, som kunne kræve hurtige indgreb. Under alle omstændigheder ville de internationale konjunkturer bevirke en afdæmpning i eksportvæksten over de næste år og dermed en langsommere betalingsbalanceforbedring end ellers muligt.

Industrirådet, hvis formand var forhindret i at være tilstede, havde i en til diskussionsoplægget fremsendt skriftlig kommentar, hvis hovedpunkter blev refereret på mødet, givet udtryk for tilslutning til oplæggets vurdering af de internationale konjunkturer og udviklingen i dansk økonomi. Især fandt Industrirådet grund til at understrege, at en afdæmpet konjunkturudvikling på nogle af dansk industris vigtigste markeder havde haft væsentlig indflydelse på industrieksporten i første halvår 1985. Sammen med konflikterne på arbejdsmarkedet i foråret 1985 var udlandskonjunkturerne en medvirkende årsag til det overraskende svage forløb for industrieksporten i denne periode. Såfremt det fortsat kunne lykkes at sikre en rolig omkostningsudvikling i industrien, måtte man - på linie med redegørelsens skøn - forvente en stærkere vækst i industrieksporten i 1986 end i 1985. Hertil ville også den forventede positive udvikling i Vesttyskland, der er Danmarks største industrikunde, bidrage.

Med hensyn til den hjemlige økonomi fremkom der på mødet blandt andet oplysninger om, at næsten alle Grosserer-Societetets medlemsvirksomheder forventede større investeringsstigning i 1986, gældende for alle investeringskategorier, end svarende til rapportens stigningsprocenter, og at Håndværksrådet nu, som følge af væksten i boligbyg-

geriet i andet halvår 1985, havde opjusteret sit skøn for antal påbegyndte boliger for hele 1985 med 2.500 til 26.500 (svarende til, hvad der er regnet med i rapporten). På baggrund af udviklingen gennem 1985 og tilsagn om en forøgelse af kvoten for almennyttigt boligbyggeri på ca. 1.500 enheder regnede man for 1986 med et samlet påbegyndelsessal på mellem 27.000 og 28.000 boliger, hvor rapportens skøn for stigningen i boliginvesteringerne forudsætter et vist fald i påbegyndelserne til ca. 25.000. Derimod troede man i Håndværksrådet på et mindre fald i erhvervsinvesteringerne i 1986. På linie hermed gav Entreprenørforeningen udtryk for, at man forventede ophørende vækst i erhvervsinvesteringerne i 1986, men således, at det meget høje niveau for investeringerne ville blive opretholdt. Efter Entreprenørforeningens vurdering ville det private boligbyggeri være aftagende, især som følge af den høje realrente og skattereformen, men også som følge af de afdæmpede indkomstforventninger. Foreningen oplyste i øvrigt, at niveauet for erhvervsinvesteringerne var præget af, at der i løbet af sommeren var fremkommet et stort antal erhvervsprojekter til omgående iværksættelse. Formentlig var der tale om projekter, som havde afventet overenskomstforhandlingernes afslutning.

Aktivitetspresset i byggesektoren i andet halvår 1985 og den dermed sammenhængende særligt stærke lønstigning i denne sektor omtales nærmere nedenfor. For andre områders vedkommende fremhævedes ret samstemmende, at der havde været tale om en afdæmpet lønudvikling. Dette blev således understreget både af Dansk Arbejdsgiverforening, af Byggefagenes Landssammenslutning, der ligeledes nævnte, at presset i byggesektoren havde været begrænset til dele af denne sektor, og af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. Arbejdsgiverforeningens formand pegede på, at der også i industrien havde været mangel på arbejdskraft på en række områder, men at lønstigningerne alligevel havde været væsentligt lavere end i byggesektoren. Forstærkede bestræbelser på at styre lønudviklingen kombineret med et lavere aktivitetsniveau i bygge- og anlægssektoren ville gøre det muligt at komme tæt på den overenskomstmæssige ramme for andet overenskomstår.

I relation til de tegn, der har været på en udvikling i retning af en forbrugsbetinget ekspansion, drøftedes på mødet navnlig spørgsmålet, om den i øjeblikket meget rigelige indenlandske likviditet og lette låneadgang kunne antages at virke forbrugsdrivende, som det - med tilkendegivelse af nogen usikkerhed - er gjort i rapporten. Bankforeningens formand tvivlede på, at der var nogen nær sammenhæng mellem den lettere låneadgang i pengeinstitutterne og den tilsyneladende mere ekspansive forbrugeradfærd. Der var kun sket en relativt begrænset stigning i pengeinstitutternes udlån, og de seneste års stigning i pengemængden var ikke udtryk for en vedvarende pengepolitisk lempelse og dermed uforsvarlighed i den pengepolitiske styring. Der var alene tale om en eengangsjustering af pengemængden (opadgående niveauskift), affødt af en række ændringer på både udbuds- og efterspørgselssiden i forbindelse med pengepolitikens forandring fra et restriktivt til et mere markedsorienteret og liberalt regime. Der var derfor heller ikke behov for nogen opstramning af pengepolitikken. I tilfælde af en mere restriktiv linie i denne politik og i bankernes långivning til deres private kunder ville man i øvrigt hurtigt se finansieringskilderne uden for banksektoren overtage det pågældende marked, blot til noget højere rente. Omvendt var den udvidelse, der var sket af bankkreditterne, i væsentlig grad udtryk for en omlægning af allerede eksisterende forbrugerkredit til den billigere finansiering, bankerne kunne tilbyde i forhold til alternative finansieringskanaler. Der var med andre ord ikke tale om nyudlån i disse tilfælde.

Formandskabet replicerede, at man, jfr. rapporten, var enige i, at den senere tids stærke stigning i likviditeten kun ville gøre sig gældende i en overgangsperiode, som imidlertid næppe var afsluttet endnu. Man var også enige i, jfr. her også den foregående rapport, at ændringerne i pengepolitikens orientering og funktioner havde baggrund i det genembrud, der var sket med hensyn til tilliden til fastkurspolitikken, samt i indkomspolitikken og afreguleringen på valutaområdet. Uanset hvad der var årsagen til pengepolitikens transformation, var konsekvensen imidlertid, at der nu blev stillet større krav til finanspolitikken, og kravene ville være særlig store i overgangsperioden, indtil rentespændet over for udlandet var bragt i balance med markedets for-

ventninger. Denne konsekvens måtte man tage, hvilket også var baggrunden for de forslag om supplerende finanspolitiske styringsmidler over for byggeriet, der var stillet i redegørelsen, jfr. i øvrigt nærmere nedenfor, herunder også bl. a. om Dansk Arbejdsgiverforenings reservationer over for nogle af disse forslag. Det var ligeledes nødvendigt at erkende, at henstillinger til pengeinstitutterne om tilbageholdenhed med udlån stort set var uden virkninger i den nuværende situation.

Til det sidste bemærkede Bankforeningens formand, at heller ikke under det gamle system havde pengepolitikken haft større indflydelse på forbrugsudviklingen på lidt længere sigt på grund af de mange og meget nære substitutionsmuligheder over til alternative finansieringskilder.

Konkurrenceevnepolitikken og den mobilitetsfremmende politik. Problemerne for indkomstpoltikken

I denne del af diskussionen gav specielt Dansk Arbejdsgiverforening, men med tilslutning såvel fra erhvervenes repræsentanter i øvrigt som fra lønmodtagerside, på linie med redegørelsen udtryk for, at konkurrenceevneforbedring over for udlandet fortsat måtte være hovedkursen i dansk økonomisk politik. Arbejdsgiverforeningen fandt, jfr. ovenfor, at der var bedre muligheder for at forbedre konkurrenceevnen, end rapporten kunne give indtryk af. Da den konkurrenceevneforbedring, som lønafdæmpningen kunne medføre, imidlertid kunne blive modvirket af stigninger i den effektive kronekurs, anså man den i redegørelsen omtalte mulighed for en yderligere reduktion af arbejdsgiverafgifterne for at være et relevant middel i bestræbelserne for at forbedre konkurrenceevnen.

For lønmodtagerrepræsentanternes vedkommende (FTF og Arbejderbevægelsens Erhvervsråd) skete tilslutningen til redegørelsens bemærkninger om konkurrenceevnepolitikken som den nødvendige hovedkurs med den reservation, at man fandt redegørelsen for perspektivløs med hensyn til langtidsudsigterne. Man fremhævede de kraftige indkomstfordelinger, der var sket i de senere år, og understre-

gede på den baggrund, at skulle der vindes tilstrækkelig tilslutning til en fortsættelse af konkurrenceevnepolitikken, var det ikke nok at holde en almindelig ideal fordring til den økonomiske fremtid op. Der måtte mere konkrete perspektiver til. FTF gav specifikt udtryk for, at redegørelsen beskæftigede sig alt for lidt med de enkelte lønmodtagergruppers relative lønudvikling. De offentligt ansatte var blevet klart distanceret i lønudviklingen; men også i den private sektor var der tale om store forskelle i denne udvikling. En nulløsning for store lønmodtagergrupper i 1987, som FTF mente måtte være forudsat i redegørelsen, ville gøre indkomspolitikken totalt uacceptabel.

I forbindelse med omtalen af denne del af diskussionen skal nævnes, at det i den ovenfor refererede kommentar fra Dansk Arbejdsgiverforenings formand også blev fremhævet, at foreningen ikke deler redegørelsens opfattelse af, at det næppe er realistisk at regne med en lønglidning på under 2.5 pct. om året. Dette anså man for en fejlslutning selv under de forhold, der havde præget udviklingen i 1985. Men problemet kunne yderligere mindskes gennem en forstærket indsats med hensyn til uddannelse, omskoling og fremme af arbejdskraftens mobilitet, hvilket der samtidig var et generelt stærkt behov for, således at man kunne undgå faglige og regionale flaskehalsproblemer på arbejdsmarkedet. Tilsvarende vurderinger af behovet for at styrke arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitikken blev i øvrigt fremsat i adskillige andre indlæg på mødet.

Med hensyn til de særlige forhold, der knytter sig til omkostningsudviklingen i 1987, replicerede formandskabet, at uanset, hvordan man vurderede udsigterne til at bringe lønglidningen ned under 2.5 pct., ville 1987 givetvis ud fra enhver synsvinkel blive et vanskeligt år for indkomspolitikken, specielt på baggrund af "timingene" af en omkostningsstigning (stigning i lønomkostningerne pr. time) på 2.5 pct. netop ved indgangen til 1987 som følge af den kompenserende arbejdstidsforkortelse.

Som led i denne del af diskussionen nævntes også i et par af indlæggene på mødet den fare, der kunne være for, at overenskomstforhandlingerne i 1987 kunne blive yderligere

kompliceret i tilfælde af, at der eventuelt blev gennemført generelle afgiftsforhøjelser, som kunne rejse kompenserende lønkrav.

Vedrørende den specielt af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd efterlyste belysning af langsigtede, strukturelle og fordelingsmæssige perspektiver i relation til indkomst- og konkurrenceevnepolitikken bemærkede formandskabet på mødet, at den foreliggende redegørelse havde karakter af en konjunkturanalyse med kort tidshorisont, og at en række fordelingsmæssige aspekter ville blive taget op til analyse i den kommende rapport.

Aktivitetspresset og kapacitetssituationen i byggesektoren

Specielt i indlæggene fra de særligt indbudte repræsentanter for organisationer i byggesektoren fremkom der detaljerede vurderinger af den her nævnte problemkreds, der samtidig også blev taget op i næsten alle indlæggene fra rådets medlemmer.

Entreprenørforeningen fremhævede, at de tendenser til overophedning, der på grund af en række sammenfaldende omstændigheder havde kunnet konstateres i byggesektoren i sommeren og efteråret 1985, i højere grad var udtryk for en svækket mobilitet - fagligt og geografisk - end for fuld kapacitetsudnyttelse. Ledigheden for faglærte i byggefagene havde stort set ikke været under fire-fem tusinde, og erfaringsmæssigt kunne man regne med det dobbelte antal ledige specialarbejdere. Samtidig måtte man erindre, at sektoren også beskæftiger både et stort antal funktionærer og et stort antal medarbejdende mestre og lærlinge. Et eventuelt arbejdsmarkedspres kunne derfor ikke aflæses alene ud fra beskæftigelsesgraden for faglærte og specialarbejdere. Kapacitetssituationen i bygge- og anlægssektoren var ikke så betænkelig eller vanskelig, som rapporten gav udtryk for. For 1986 ventede Entreprenørforeningen fald i beskæftigelsen, også uden indgreb. Fordelingen af beskæftigelsen over året i forhold til 1985 var imidlertid mere afgørende for de eventuelle kapacitetsproblemer end den to-

tale aktivitet. Hvis efterspørgslen i 1986 blev nogenlunde normalt sæsonmæssigt fordelt, var der ikke grund til at forvente større kapacitetsmæssige problemer. Desuden kunne der gøres meget for at modvirke flaskehalsproblemer, også udover en intensiveret arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitik, som dog var det vigtigste. Entreprenørforeningen pegede specifikt på en bedre planlægning af de offentlige bygge- og anlægsarbejder, herunder en bedre sæsonmæssig fordeling af det offentliges aktivitet over året og større fleksibilitet med hensyn til tidsfristerne i de offentlige bygge- og anlægsarbejder. Specielt betegnedes en gængs klausul om påbegyndelse 3-14 dage efter kontrakt-underskrivelse som "helt umulig". En ændring heri ville bl.a. også åbne mulighed for, at tilbudsprisen kunne variere med igangsætnings-tidspunktet.

En bedre planlægning af den offentlige byggeaktivitet, så der blev mindst muligt sammenfald med spidsbelastningsperioder i den private sektors byggeri, blev også efterlyst af Dansk Arbejdsgiverforening, der derimod tog afstand fra redegørelsens forslag om konjunkturafhængige afskrivninger på nyt erhvervsbyggeri og en konjunkturafhængig lejeværdi for nyt boligbyggeri. - Til det sidste bemærkede formandskabet, at det især var det private byggeri, der udviste stærke konjunkturvariationer, som kunne gøre det påkrævet at tage nye konjunkturpolitiske virkemidler i brug til afbødning af den mindskede stabiliseringseffekt fra pengepolitikken. Det var imidlertid klart, at der også var andre muligheder end de i redegørelsen nævnte.

Byggesocietetets formand nævnte, at redegørelsens karakteristik af investeringsstigningen i Danmark som førende i den europæiske konjunkturudvikling også havde gyldighed for byggeriets vedkommende. Det kunne bekræftes, at der i sommer- og efterårsmånederne var sket lønstigninger på 8-10 pct. på årsbasis; men tendensen havde næppe holdt sig i fjerde kvartal. For mange byggevirksomheder så situationen nu alvorlig ud som følge af decemberindgrebene (jfr. yderligere omtale af Byggesocietetets indlæg nedenfor).

Formanden for Byggefagenes Landssammenslutning afviste, at der skulle have været tale om overophedning i byg-

gesektoren. Den eksisterende kapacitet var tilstrækkelig til det byggeri, der var. Ganske vist var der i visse tilfælde forekommet mangel på enkelte kategorier specielt uddannet faglært arbejdskraft; men dette ville have jævnet sig ud, dels af sig selv og dels gennem en også fra byggefagenes side efterlyst intensivning af arbejdsmarkeds- og uddannelsespolitikken. Man måtte advare mod, at det indtryk fæstnede sig, at der i byggefagene havde været gennemsnitslønstigninger på 8-10 pct. fra 1984 til 1985; dette var langt fra tilfældet.

I forlængelse heraf nævnte Entreprenørforeningen, at der hele tiden fandt ny akkordfastsættelse sted i byggefagene, og at de 8-10 pct.'s stigning, man nogle steder var nået op på i presperioden, ikke nødvendigvis var niveauhævende, dvs. udgangspunkt for nye akkordfastsættelser. Dette bekræftedes fra Arbejdsgiverforeningens side: byggefagene indtog en særstilling ved, at lønudviklingen her kunne være reversibel. Håndværksrådets formand påpegede, at byggefagene var karakteriseret ved, at en meget stor del af lønmodtagerne arbejder på akkord, specielt i presperioder. Akkordlønstigningerne dækkede overvejende over stigende produktivitet. Enhedsomkostningerne havde derfor ikke udvist den stigning, de nævnte lønstigninger umiddelbart kunne lade formode. De prisstigninger, der har kunnet konstateres, var ifølge Håndværksrådet udtryk for en engangstilpasning efter en lang periode med en unormalt lav forrentning af den investerede kapital i byggefirmaerne.

Boligselskabernes Landsforening fandt, at der var et påtrængende behov for nye byggepolitiske instrumenter, så det almennyttige byggeri ikke som nu blev ene om - som en reststørrelse, man kunne variere på, endog rent administrativt, i forhold til det øvrige byggeri - at bære aktivitetsreguleringerne over for boligbyggeriet med den konsekvens, at boligpolitiske mål blev prisgivet.

Formandskabet bemærkede til diskussionen om kapacitetssituationen i byggesektoren, at den nuværende kapacitet var klart lavere end i 1970'erne. Dette var et resultat af bl.a. vandringerne over til andre erhverv, f.eks. træ- og møbelindustrien - en udvikling, der nødvendigvis måtte tages i be-

tragtning ved vurderingen af de aktuelle tendenser i byggeaktiviteten. Presset i byggesektoren afspejlede sig foruden i oplysningerne om lønudviklingen også i de oplysninger, der fra flere sider var fremkommet om udviklingen i entreprissummerne.

December-indgrebene og den bebudede ændring af loven om realrenteafgift

Formandskabet redegjorde på mødet for, hvorledes udgangsskønnet ville blive ændret som følge af decemberindgrebene, excl. den bebudede ændring af loven om realrenteafgift. Man skønnede, at de aftalte indgreb ville forbedre betalingsbalancen med omkring 3 milliarder kr. i hvert af årene 1986 og 1987, men reducere beskæftigelsesstigningen fra 1985 til 1986 med ca. 20.000 (omtrent ligeligt fordelt på privat og offentlig sektor) til ca. 5.000, hvorimod der i 1987 fortsat ville blive tale om en beskæftigelsesfremgang på ca. 25.000 i forhold til 1986, også under det ændrede udgangsskøns forudsætninger. Det reviderede udgangsskøn for betalingsbalancen var et underskud på 14-15 milliarder kr. i 1986 og 10-11 milliarder i 1987.

Da det i det oprindelige udgangsskøn var forudsat, at den kraftige lønrammeoverskridelse i byggefagene kun ville blive af forbigående karakter, er der ikke i de reviderede skøn indregnet en specifik lønafdæmpningsvirkning af de nye indgreb. Med henvisning hertil bemærkede finansministeriets repræsentant, at det under alle omstændigheder hørte med i en vurdering af indgrebene, at aktivitetsafdæmpningen ville indebære både en lavere lønstigning og en lavere rente end ellers. Dette vil modvirke den negative beskæftigelsesefekt, der derfor ikke ville blive så stor, som ovennævnte beregningsmåde umiddelbart kunne give indtryk af.

Medens indgrebene over for byggeriet blev indgående debatteret på mødet, faldt der kun få bemærkninger om energiafgifterne. Disse gik ud på, at energiafgifts-elementet var et hensigtsmæssigt og målrettet indgreb, og indtrykket var, at dette var en almindelig opfattelse. Byggeriets repræsentanter med undtagelse af Håndværksrådet tog derimod af-

stand fra byggeindgrebene, der også af Arbejderbevægelsens Erhvervsråd karakteriseredes som stop-go-politik.

I Industrirådets skriftlige kommentar var nævnt, at oplysningerne om lønudviklingen i bygge- og anlægssektoren måtte udløse en reaktion, ligesom den markante overskridelse af budgetrammerne for kommunerne ikke kunne negligeres. Fra Dansk Arbejdsgiverforenings side blev det under denne del af diskussionen fremhævet, at der var enighed om målsætningen for indkomst- og konkurrenceevnepolitikken og enighed om, at man burde undgå direkte indgreb over for indkomstdannelsen på arbejdsmarkedet. Dette ville de nu planlagte foranstaltninger bidrage til.

Entreprenørforeningen mente, at det indgreb, der nu var ved at blive gennemført, kom for sent og formentlig ville medvirke til nye store udsving i byggeaktiviteten. Afgiften på kommunale anlægsinvesteringer ville således øge problemerne i 1987, hvor branchen måtte regne med at skulle udføre alle de projekter, der bliver udskudt, plus de nye projekter, der kommer til i 1987. Den foreslåede ophævelse af afgiftsfritagelsen for realrenteafgift for byggearbejder gik langt videre end til at dæmpe overophedning og fjerne forvriddinger. Man søgte i dette tilfælde at løse midlertidige konjunkturproblemer ved strukturelle ændringer, hvilket ikke forekom rimeligt. I det mindste burde afgiftsfritagelsen bevares for investeringer i erhvervsejendomme og måske byfornyelse. Man måtte i øvrigt frygte, at den bebudede tilpasning af bloktilskuddene specielt ville ramme beskæftigelsen i byggesektoren, idet kommunerne erfaringsmæssigt ville være tilbageholdende med at lade besparelser slå igennem i deres egen beskæftigelse. Summen af indgreb kunne bringe byggeriet alvorligt i klemme i en situation, hvor aktiviteten i 1986 uden indgreb ikke ville have været større end i 1985, og hvor man kunne håbe på en bedre sæsonmæssig fordeling.

Byggesocietetet fandt, at ændringen i realrenteafgiften var det største problem, selv om man også var bekymret over 20 pct.-afgiften. Udvidelsen af afgiftsgrundlaget for realrenteafgiften ville berøre 15 pct. af nybyggeriet hos de virk-

somheder, societetet repræsenterer. Pensionskasserne og forsikringselskaberne ville måske nu helt opgive deres byggevirkksomhed. Der var således tale om en vidtrækkende ændring efter en kun kort virkeperiode for den eksisterende lov. Man burde overveje en differentiering, så alene kontorbyggeri blev omfattet af de nye regler, medens industribyggeri og andet erhvervsbyggeri fik lov at passere. Det kunne ikke være udtryk for nogen forvridning, at byggeriet af private udlejningsboliger, der var blevet kvalt for 6-8 år siden, nu kom op igen.

Byggefagenes Lands sammenslutning afviste på baggrund af det tidligere refererede, at indgrebene over for byggeriet kunne have et specielt byggepolitisk og indkomstpolitisk sigte. Efter sammenslutningens opfattelse måtte også denne del af indgrebene ansues som en del af finanspolitikken og opbremsningen i den offentlige sektor.

FTF delte betænkelighederne ved, at man hurtigt efter et omfattende forlig om realrenteafgiften ændrede ved dette. Der var tale om et væsentligt strukturelt element (et hensyn til at få pensionsopsparingen placeret aktivt i realinvesteringer), som nu ændredes med begrundelse i konjunktursituationen.

Formandskabet bemærkede hertil, at undtagelsesbestemmelserne i realrenteafgiftsloven var uholdbare på længere sigt, jfr. også den nærmere argumentation herfor i den pengepolitiske rapport. Når spørgsmålet om afgiftsfritagelsen for fast ejendom var taget op på ny i nærværende redegørelse, måtte det tillige ses på baggrund af hensynet til, at indgreb i byggeaktiviteten ikke udelukkende blev koncentreret om offentligt byggeri.

Den 16. december 1985.

Peder J. Pedersen Christen Sørensen Ebbe Yndgaard

RESUMÉ

Den internationale udvikling

Svagere vækst i U.S.A. og Japan, men lidt stærkere i Europa

Afsvækkelsen af den amerikanske konjunkturopgang er som ventet slået kraftigt igennem i hele det internationale konjunkturforløb. I Vesteuropa er de i sig selv ret svage indtægter dog taget netop så meget til i styrke, at de foregående års beherskede vækst på omkring 2.5 pct. i gennemsnit har kunnet opretholdes. De "reale" konjunkturtendenser peger i retning af, at dette også vil blive tilfældet i 1986, hvor væksten i øvrigt tegner til at blive nogenlunde ens i Vesteuropa og U.S.A. Japan har i 1985 haft en næsten dobbelt så stor vækst; også her er væksten klart aftagende især som følge af aftagende vækst i eksporten til U.S.A. Samtidig er økonomien i både OPEC-landene og de ikke-olieproducerende udviklingslande under kraftigt pres på grund af afsætningsvanskeligheder i industrilandene med såvel faldende eksportpriser som stigende mængder til følge.

Aftagende vækst i verdenshandelen. Bytteforholdsforbedring for industrilandene

Væksten i verdenshandelen er taget stærkt af, navnlig for så vidt angår samhandelen mellem OECD-landene og tredielandene og i øvrigt med negative "feedback" virkninger. Industrilandenes bytteforhold over for udviklingslandene (forholdet mellem eks- og importpriser) er stærkt forbedret.

Svært at øjne en løsning på de store betalingsbalanceulige

Det er dog kun med store forbehold, man kan sige, at konjunkturudsigterne tegner sig relativt stabilt for industrilandene. Den finansielle uligevægt som følge af U.S.A.'s store og stærkt stigende betalingsbalanceunderskud og dets pendant i form af store og stigende overskud i Japan og Tyskland rummer allerede på forholdsvis kort sigt en trussel mod de internationale konjunkturer. Næsten fra den ene dag til den anden vil der kunne ske et omsving i den kapitaltilstrømning til U.S.A., der hidtil har "slået bro" mellem over- og underskudslandene, og som endda længe har oversteget U.S.A.-underskuddet så kraftigt, at dollarkursen trods handelsunderskuddet vedblev med at stige. Spørgsmålet er,

*Kan udsætte
konjunktur-
forløbet for
alvorlige
forstyrrelser*

hvor stærkt dollarkursen og de internationale rentevilkår vil blive påvirket ved en sådan ændring i kapitalstrømmene. Her vil der måske kunne forekomme så store udsving, at det reale konjunkturforløb udsættes for alvorlige forstyrrelser. Andre forstyrrelser kan udgå fra den internationale gældskrise omkring udviklingslandene, der igen synes på vej til at spidse til.

*Intet pres for
mere ekspansiv
politik i over-
skudslandene*

På længere sigt kan det blive et alvorligt problem for verdensøkonomien, at en amerikansk politik til betalingsbalanceforbedring, der synes helt nødvendig, for at lykkes forudsætter en tilsvarende betalingsbalanceforringelse for verden udenfor U.S.A. Det er på nuværende tidspunkt vanskeligt at se, hvordan denne modgående tilpasning kan komme i stand, hvis ikke Japan og Tyskland ændrer økonomisk politik.

Det er her fortsat en mangel ved de eksisterende økonomiske samarbejdssystemer, at det kun er underskudslande, der underkastes et egentligt pres for tilpasninger (gennem kontraktiv politik i de pågældende lande), mens der ikke lægges noget afgørende pres på overskudslandene i retning af en mere ekspansiv økonomisk politik. For verden som helhed indebærer dette en tendens til slagside i depressiv retning - en risiko, der ikke mindst er til stede i disse år, hvor der samtidig foreligger en betydelig risiko for øget protektionisme.

*Fortsat
aftagende
international
inflation*

Tendensen til aftagende international inflation ventes at fortsætte. I Tyskland forventes prisstigninger i 1985-86 på 1-1.5 pct. Bl.a. på denne baggrund ventes der almindeligvis også et fortsat nominelt rentefald i udlandet, men de ovenfor nævnte finansielle uligevægte gør denne tendens usikker.

Den økonomiske situation i Danmark

*Konjunktur-
afmatningen
årsag til
udfladningen
i industri-*

Afmatningen af de internationale konjunkturer synes at være den væsentligste årsag til den udfladning, der er sket af den danske industrieksport i første halvdel af 1985. Mens Danmark sandsynligvis tabte markedsandele i 1984, synes der ikke på nuværende tidspunkt at være klart belæg for, at

eksporten

dette skulle være tilfældet i indeværende år. Især markederne for den del af industrieksporten, der består af halvfabrikata m.v. til videre forarbejdning, har gennemgående været meget svage, hvilket synes at hænge delvist sammen med den afsvækkede internationale efterspørgsel efter råvarer. Der synes heller ikke at være tegn på, at industrieksporten i noget større omfang er blevet hæmmet af kapacitetsmangel i 1985.

Særlig kraftig konjunkturoppgang i Danmark

Den danske konjunktur har skilt sig ud fra det almindelige vesteuropæiske forløb både ved en stærkere vækst, langt større beskæftigelsesfremgang og en stærkere og mere vedvarende investeringsfremgang. Danmark har samtidig haft en forbrugsudvikling i overkanten af gennemsnittet for andre lande. Den kraftige konjunkturoppgang har ikke overraskende bragt påmindelser om balanceproblemernes fortsatte eksistens i dansk økonomi. Samtidig er beskæftigelsesfremgangen kun delvist afspejlet i arbejdsløshedstallene på grund af tilvækst i arbejdsstyrken.

Lønrammen kun delvist overholdt; klart sprængt i byggefagene

Den indkomstpolitiske ramme er kun til dels blevet overholdt, men bortset fra byggefagene, hvor rammen klart er sprængt (formentlig lønstigninger på 8-10 pct. i indeværende år), har lønudviklingen dog været moderat, således at de indkomstpolitiske intentioner må siges at være blevet realiseret et langt stykke.

Flaskehalsproblemer i byggesektoren

Udsigterne for bygge- og anlægssektoren peger i retning af fortsat vækst, således at de allerede observerede flaskehalsproblemer på denne del af arbejdsmarkedet må ventes at blive forstærkede. Dette vil være en trussel mod den fremtidige indkomstpolitik, idet lønafsmitning til andre dele af arbejdsmarkedet næppe vil kunne undgås. Samtidig bliver 1987 et vanskeligt år for indkomstpolitikken på grund af den fuldt kompenserede arbejdstidsforkortelse i slutningen af 1986. Kan det lykkes at holde indkomstpolitikken på sporet er der ellers nu gode udsigter til, at den også vil omsætte sig ikke blot i faldende ledighed, men også i vedvarende stor prisstabilitet. Hertil bidrager også prisfaldet for olie og råvarer, som via bytteforholdet i udenrigshandelen kan ventes at give et betydeligt bidrag til forbedring af betalingsbalancen i den kommende tid.

Problemer med at holde indkomstpolitikken på sporet

Afdæmpet investeringsudvikling bidrager til betalingsbalanceforbedring

Betalingsbalanceudviklingen vil være præget af en række modgående tendenser. Den meget kraftige investeringsopgang - investeringerne målt i mængder ligger i 1985 ca. 40 pct. over 1982 niveauet - har været en af de væsentligste årsager til de øgede underskud i 1984 og 1985. Således som kapacitetssituationen tegner sig og med udsigt til aftagende international vækst, er der grund til at vente en mere afdæmpet investeringsudvikling, omend det nøjagtige vendepunkt i investeringskonjunktoren kan være vanskeligt at tidsfæste. Investeringsudviklingen vil derfor efter al sandsynlighed bidrage til betalingsbalanceforbedring i 1986-87.

Tegn til øget vækst i privatforbruget

Det private forbrug viser derimod tegn til tiltagende vækst i den kommende tid både på grund af indkomstudviklingen og den aftagende inflation, men også understøttet af en usædvanlig let låneadgang for private husholdninger. Selvom realrenten fortsat er høj, kan den rigelige likviditet i denne sektor antages at bidrage til en noget stærkere forbrugsvækst, end indkomstudviklingen umiddelbart skulle give grundlag for.

Afdæmpet eksportvækst. Betalingsbalanceunderskud på 17-18 mia. kr. i 1986

Selvom industrieksporten ventes at opretholde en forholdsvis høj vækst i 1986, er udsigterne for den samlede eksport i de kommende år noget mere afdæmpede end tidligere. Endelig skal nævnes, at energiproduktionen kan ventes at yde et øget bidrag til forbedring af betalingsbalancen, der alt i alt ventes at udvise et underskud på 17-18 mia.kr. i 1986 og ca. 13 mia.kr. i 1987.

Omtrent uændret ledighed

Beskæftigelsen ventes fortsat at vokse, men i lyset af forventninger til noget større produktivitetstigninger end i 1984 og 1985 bliver der kun tale om et meget svagt fald i ledigheden i de kommende år. Hertil kommer dog et fald af størrelsesordenen 15.000 i den registrerede ledighed som følge af uddannelsesstilbuddene til de langtidsledige.

Både finans- og pengepolitikken er lempet

Den danske konjunkturudvikling, som den må vurderes på nuværende tidspunkt, understøttes af såvel en lempelig pengepolitik som en svag lempelse i finanspolitikken - for 1986 i form af væksten i de kommunale udgifter og for 1987 som følge af den kun delvise realfinansiering af skattereformen, specielt i overgangsperioden. Skattereformen

skønnes isoleret set at bidrage til en forbrugsudvidelse på ca. 2.5 mia.kr. i 1987.

*Det offentlige
budgetunderskud
næsten væk*

Trods den lempede finanspolitik falder det offentlige opspæringsunderskud ganske stærkt - til 7-10 mia.kr. i 1986-87 - ikke mindst som følge af en meget betydelig stigning i provenuet fra selskabsskatterne. Det er således ikke uberettiget at hævde, at det statsfinansielle balanceproblem allerede er løst, idet blot relativ behersket fald i ledigheden i de kommende år vil vende dette underskud til et overskud.

*Udsigt til stabile
priser og
voksende real-
løn*

Det mest bemærkelsesværdige træk ved den økonomiske udvikling i den kommende tid er dog nok udsigten til stabile priser for første gang siden slutningen af 50'erne. Med den kun moderate overskridelse af den indkomstpolitiske ramme, der synes i udsigt for størstedelen af det private arbejdsmarked, skulle forbrugerprisstigninger i underkanten af 2 pct., incl. pristalsregulering af stykafgifterne, kunne fastholdes i hvert fald i 1986 og ind i 1987. Denne udvikling indebærer noget større reallønsforbedringer sammenlignet med indeværende år, samtidig med at skattetrykket kun stiger svagt, således at der for første gang i en årrække er udsigt til voksende disponibel realløn for en stor del af lønmodtagerne i en periode, hvor de nominelle lønstigninger er de laveste i mange år. Også for 1987 vil lønmodtagerne på det private arbejdsmarked ved nogenlunde uændret lønglidning opnå stigende realløn efter skat også uden overenskomstmæssige lønstigninger. Arbejdstidsforkortelsen indebærer dog, at stigningen i de reale disponible årslønninger bliver små. For de offentligt ansatte er der derimod uden overenskomstmæssige lønstigninger kun udsigt til en svag stigning i den reale disponible timeløn og et fald i den reale disponible årsløn i 1987.

De selvstændige erhvervsdrivende har i disse år en klart stærkere indkomstfremgang end lønmodtagerne, men væksten må ventes at aftage til nogenlunde samme takt som for lønindkomsterne fra 1987.

Problemstillinger i den økonomiske politik

Fastholdelse af indkomstpolitikken forudsætter aktivitetsdæmpning i byggesektoren

Hovedkursen i den økonomiske politik må fortsat være konkurrenceevneforbedringer over for udlandet, og finanspolitikken må tilrettelægges i overensstemmelse hermed. Det er således bekymrende, at der er klare tegn på efterspørgselspres med ledsagende lønglidning i bygge- og anlægssektoren, hvilket på længere sigt kan blive en trussel mod indkomstpolitikken gennem afsmitning til andre sektorer. Det reducerede spillerum for pengepolitikken indebærer, at finanspolitikken også må bære stabiliseringsopgaverne over for byggeriet. Netop stabilisering af byggeaktiviteten har på grund af de store udsving ofte vist sig vanskelig, hvilket understreger behovet for hurtige indgreb. Rapporten peger på flere former for indgreb, der kunne komme på tale i den aktuelle situation, herunder konjunkturafhængige afskrivningsregler for erhvervsbyggeri, variabel lejeværdi for nybyggede ejerboliger, udskydelse af offentlige byggearbejder samt ophævelse af den forvridende undtagelsesbestemmelse vedr. afkast af bygningsinvesteringer i loven om realrenteafgift.

Risiko for konkurrenceevneforværring i 1987

Også 1987 kan give anledning til bekymring for indkomstpolitikken på grund af udsigterne til lønstigninger på 4-5 pct. på det private arbejdsmarked selv uden overenskomstmæssige forbedringer. Det kan således blive meget vanskeligt at undgå en konkurrenceevneforringelse i 1987, men udsigten til forholdsvis store reallønstigninger i 1986-87 kombineret med lempelsen i personbeskatningen ved skattereforens iværksættelse i 1987 må dog ventes at kunne lette situationen noget. Eventuelt kunne en yderligere sænkning af arbejdsgiverafgifterne bidrage til at fastholde en gunstig omkostningsudvikling i 1987.

Selv med en samlet ledighed af størrelsesordenen 245.000 synes der at være mærkbare regionale og faglige flaskehalse både i byggefagene og for andre grupper af faglærte. På enkelte områder vil der muligvis også kunne forekomme mangel på specialarbejdere.

Vigtigt at flaskehals-

Det er afgørende for en fortsat reduktion af balanceproblemerne, at sådanne flaskehalsproblemer fjernes. Generelle

problemerne fjernes

finanspolitiske indgreb har forholdsvis ringe virkning over for flaskehalsproblemerne, som må løses gennem en forstærket indsats på efteruddannelses- og omskolingsområdet, hvor der tilsyneladende er stigende kapacitetsproblemer.

Usikkerhedsfaktorer i betalingsbalanceskønnet

Ved tilrettelæggelsen af den økonomiske politik påkalder udviklingen på handels- og betalingsbalancen sig fortsat den største opmærksomhed. Det er en politisk afvejning, hvor hurtigt udviklingen på betalingsbalancen ønskes vendt. Som nævnt indebærer det mest sandsynlige økonomiske forløb ved uændret økonomisk politik et underskud på 17-18 mia. kr. for 1986 og ca. 13 mia. kr. for 1987, men der gør sig en række væsentlige usikkerhedsfaktorer gældende. Selv om usikkerheden kan "gå til begge sider", knytter der sig en særlig interesse til risikoen for et dårligere betalingsbalanceløb. Til belysning af disse usikkerhedsmomenters betydning for betalingsbalance og beskæftigelsesudvikling er der gennemført en række modelberegninger med ændrede forudsætninger vedrørende forbrugsudviklingen, investeringsforløbet, bytteforholdsændringen samt eksportstigningen.

Stærkere forbrugsstigning er den største risiko for betalingsbalancen

Den største betalingsbalancerisiko på kort sigt knytter sig til en endnu stærkere forbrugsvækst end antaget i udgangsskønnet kombineret med en mindre afdæmpning i investeringsopgangen. Under sådanne omstændigheder kan betalingsbalanceunderskuddet for 1986 blive af tilnærmelsesvis samme størrelse som for indeværende år. Såfremt forbrugsstigningstakten også efter neddæmpning af byggeaktiviteten når op på 4-5 pct., hvilket næppe helt kan udelukkes, eller en tilsvarende ugunstig ændring viser sig i en eller flere af de øvrige usikre skøn, må et generelt forbrugsdæmpende indgreb gennemføres ikke mindst af hensyn til opretholdelse af tilliden til kronekursen.

Kapitel I

Den internationale udvikling

A. Generel oversigt

Omslaget i U.S.A.

1. Den internationale økonomiske udvikling har i 1985 været afgørende præget af den kraftige afsvækkelse, der siden midten af 1984 er sket af U.S.A.-konjunktoren. Målt ved udviklingen i bruttonationalproduktet er den amerikanske konjunkturopgang faldet til i nærheden af det europæiske niveau på omkring 2.5 pct. på årsbasis og dermed reduceret til omkring en trediedel af det tidligere væksttempo. Målt ved udviklingen i den indenlandske efterspørgsel er afdæmpningen knap så udtalt. Der er her tale om ca. en halvering af opgangen til et niveau på 3-4 pct. på årsbasis. Forskellen er udtryk for, at omslaget er slået noget stærkere igennem på den indenlandske produktion i U.S.A. end i efterspørgselsimpulserne fra U.S.A. til omverdenen. Også for omverdenen er det imidlertid et meget føleligt bidrag til den økonomiske aktivitet, der er faldet bort, jfr. at U.S.A. i 1983 og 1984 har tegnet sig for omkring 70 pct af den samlede efterspørgselsvækst i OECD-området. Mellem en fjerdedel og en trediedel af væksten i det øvrige OECD's produktion og beskæftigelse i denne periode kan føres tilbage til U.S.A.-konjunktoren

Også afsvækkelse i Japan

Afsvækkelsen af den amerikanske konjunkturopgang er ikke blevet kompenseret gennem tilstrækkeligt stærke interne opgangstendenser andetsteds til, at den opgang på lige ved 5 pct., der blev registreret for OECD-landene under eet fra 1983 til 1984, har kunnet opretholdes. Tværtimod er væksten også taget kendeligt af i Japan, primært som følge af lavere eksport til U.S.A. og en afdæmpning af investeringerne i kølvandet heraf, men bl.a. også som resultat af en kraftig stramning af finanspolitikken, der nu hører til de strammeste i OECD og i den seneste tid yderligere har været ledsaget af en vis stramning af pengepolitikken. Vækstraten i Japan er reduceret fra knap 6 pct. i 1984 til formentlig i un-

derkanten af 5 pct. i indeværende år. For 1986 regnes med en vækst på 3.5-4 pct.

Begrænset autonom opgang i Vesteuropa

I Vesteuropa har konjunktoren i 1985 fortsat været ret svag, men dog haft tilstrækkelig selvstændig styrke til, at den meget moderate vækst på ca. 2.5 pct. p.a., som har været rådende, siden opgangen begyndte i 1982, netop har kunnet opretholdes. Udviklingen er dog noget uensartet fra land til land. I Vesttyskland kan der observeres en klar bedring: til en vækst på omkring 3 pct. på årsbasis. Også i Holland er der tale om en forbedring til ca. 2 pct.'s vækst, og nogen bedring synes også at kunne spores i Frankrig, der menes på vej til at hæve sig til ca. 1.5 eller måske 2 pct.'s vækst mod hidtil ca. een pct. Andre vesteuropæiske lande er derimod på vej ind i en afdæmpningsfase. Især gælder dette for England og de nordiske lande, bortset fra Danmark. Afdæmpningen er specielt kraftig i Sverige, hvor der efter omtrentlig stagnation i indeværende år regnes med direkte fald i den indenlandske efterspørgsel i 1986. I Sverige synes der desuden at være en særlig risiko for, at den nye forværring af den økonomiske situation kan blive relativt langvarig.

Totalt for OECD er den økonomiske vækst reduceret fra de nævnte knap 5 pct.'s vækst i 1984 til knap 3 pct. i 1985. Fra 1985 til 1986 må der forudses en vis yderligere afsvækkelse: til 2.5-3 pct.

Stram økonomisk politik

2. Den nye afsvækkelse af de internationale konjunkturer hænger tildels sammen med autonome tendenser i konjunkturudviklingen, ikke mindst en mere eller mindre automatisk tendens til aftagende investeringsstigning, når en investeringsopgang har stået på i nogen tid, og kapitalapparatet derfor er ved at nærme sig en ønsket størrelse og sammensætning. Men den hænger også afgørende sammen med, at den stærke konjunkturstimulans, der tidligere udgik fra de amerikanske forbundsfinanser som følge af kombinationen af betydelige skattelettelser og store stigninger i forsvarsudgifterne, nu er ved at høre op og på vej til at blive afløst af en moderat finanspolitisk stramning samtidig med, at de øvrige OECD-lande generelt har opretholdt en stram finanspolitik. I Japan er der som nævnt inden for det sidste års tid gennem-

ført en markant finanspolitisk stramning, og også i Vesteuropa har forløbet fra 1984 til 1985 været præget af visse skærpelser af en i forvejen meget restriktiv politik.

Tilsvarende nye skærpelser bliver der efter det foreliggende ikke tale om fra 1985 til 1986. I Vesttyskland og Holland sker der tværtimod en begrænset lempelse af finanspolitikken. Muligvis bliver dette også tilfældet i England, hvilket dog ikke ligger helt på det rene. I Norge sker der en relativt betydelig lempelse.¹⁾ For OECD-landene under eet er det generelle billede for 1986 fortsat en finanspolitik af konjunkturdæmpende karakter. Sammenlignet med 1983-84 er der under eet tale om et omslag til en klart mere restriktiv politik, især som følge af udviklingen i U.S.A. og Japan.

Pengepolitikken har i U.S.A. og Vesteuropa bevaret sit restriktive grundpræg, selv om den begge steder i de senere år er blevet mere fleksibel end tidligere. Målt ved realrentens højde er der ingen tvivl om, at pengepolitikken er meget restriktiv. Realrenten er vedvarende meget høj så at sige overalt og må antages at udøve en dæmpende indflydelse både på erhvervsinvesteringerne, boligbyggeriet og den rentefølsomme del af det private forbrug. Realrentens højde påvirker desuden den offentlige budgetsaldo i de forskellige lande væsentligt, og er sandsynligvis derved med til at lægge en dæmper på de øvrige offentlige udgifter. Baggrunden for den historisk set høje realrente er kombinationen af en markant nedgang i inflationen og manglende tilpasning af det internationale nominelle renteniveau hertil, begrundet i bl.a. de store amerikanske underskud på betalingsbalancen og de federale budgetter.

I U.S.A. har den stærke forringelse af betalingsbalanceerhvervenes konkurrencemæssige stilling, der er sket som følge af dollarkursudviklingen, været en afgørende faktor bag konjunkturafdæmpningen. I det internationale konjunkturføreløb opvejes denne virkning ganske vist umiddelbart af, at

1. Det skal i denne forbindelse nævnes, at norsk økonomi i stigende grad indrettes på indtægterne fra olievirksomheden i Nordsøen. Medens den samlede betalingsbalance for 1985 ventes at udvise et overskud på 22 mia. n.kr., viser officielle beregninger et underskud for "Fastlands-Norge" på ca. 64 mia.kr. I 1986 ventes dette tal at stige til ca. 71 mia.kr.

andre lande har vundet tilsvarende større indpas både på det amerikanske marked og på andre markeder i konkurrence med amerikanske leverandører. Dette er dog langt fra ensbetydende med, at tendenserne afbalancerer hinanden, idet udviklingen har fremkaldt et stærkt pres for øget protektionisme i U.S.A. med dertil hørende risiko for modforanstaltninger i andre lande. Derudover er uligevægten i betalingsforholdene også som nedenfor omtalt i sig selv en faktor, der kan true den internationale økonomiske udvikling på længere sigt, uanset om faren for øget protektionisme bliver til virkelighed eller ikke.

Låg over opgangen. Ikke sikkerhed mod nedgang

3. Under eet synes den reale internationale konjunktursituation herefter at kunne karakteriseres således, at økonomien efter en kort periode med 5 pct.'s vækst i OECD, som skabte visse mindelser om de "gyldne år" i 1950'erne og 1960'erne, er tilbage i en situation, der forekommer ret fastlåst opadtil. Uanset de store konsekvenser, det vil have for arbejdsløsheden, jfr. også EF-Kommissionens nylige advarsel herimod, kan det næppe skønnes realistisk at regne med en OECD-vækst på væsentligt mere end ca. 2.5 pct. p.a. i gennemsnit for de kommende år, på samme måde som det var tilfældet, indtil den stærkt konjunkturstimulerende finanspolitik i U.S.A. brød dødvandet i 1982-83. Specielt når man forsøger at se et par år eller mere frem i tid, er der tværtimod en ikke helt ringe sandsynlighed for en endnu lavere vækst og måske for et egentligt internationalt konjunkturtilbageslag.

Det er som allerede berørt især den stadig voksende internationale finansielle uligevægt, dvs. den voksende skævhed i fordelingen af betalingsbalanceoverskud, respektive -underskud og usikkerheden om kapitalbevægelserne i forbindelse hermed, der kan tænkes at udløse en sådan negativ udvikling. Problemerne samler sig på den ene side om U.S.A.'s dobbelte og indtil nu voksende underskudsproblem (underskuddene på hhv. den interne amerikanske budgetbalancen og betalingsbalance og konsekvenserne heraf for rente- og dollarkursudviklingen), på den anden side om den udsatte situation, hvori de gældstyngede udviklingslande nu påny befinder sig, væsentligst på grund af konjunkturudviklingen i industrilandene og med risiko for negative tilbage-

virksomheder på denne.

Disse problemer, der er diskuteret nærmere nedenfor, kan eventuelt tænkes hurtigt at blive akutte. Under alle omstændigheder tilfører de vurderingen af den fremtidige konjunkturudvikling et særligt usikkerhedsmoment, idet den normale usikkerhedsfordeling i forbindelse med prognoser her får slagside nedadtil.

Set i et lidt længere tidsperspektiv er det samtidig et helt centralt problem for verdensøkonomien, at den fra næsten alle sider efterlyste opretning af U.S.A.'s betalingsbalancestilling nødvendigvis må indebære en helt tilsvarende betalingsbalanceforringelse i verden uden for U.S.A. Da den hidtidige negative udvikling på den amerikanske betalingsbalance især har haft sit modstykke i stærkt voksende overskud i Japan og Vesttyskland, ville det på mange måder være naturligt, om det også blev disse to lande, der i fremtiden tog den modsatrettede tilpasning. Der synes imidlertid kun at være ringe udsigt til en sådan symmetrisk udvikling, der for Japans vedkommende formentlig måtte forudsætte ikke blot en omlægning af den økonomiske politik, men også en vidtgående omlægning af den økonomiske struktur og for Tysklands vedkommende enten en ændring af centrale økonomisk-politiske målsætninger eller en betydelig stigning i DM-kursen.

Et tænkeligt alternativ til, at især Japan og Tyskland kommer til at danne modpol til en fremtidig amerikansk betalingsbalanceopretning, kunne være, at det i stedet blev udviklingslandene, OPEC-landene og måske de industrilande, der traditionelt har haft underskud, der bliver udsat for den modsvarende betalingsbalanceforringelse. I hvert fald udviklingslandene vil imidlertid næppe have mulighed for at finansiere et væsentligt forøget underskud uden en udvidelse i meget betydelig skala af den globale finansieringsbistand til udviklingslandene, hvilket næppe heller kan anses for en realistisk mulighed.

Under disse omstændigheder synes der at være en nærliggende risiko for, at en opretning af U.S.A.'s dobbelte underskud - der på den anden side forekommer at være en nød-

vendighed både for U.S.A. selv og for den internationale økonomi - kan komme til at indebære et depressivt pres på verdensøkonomien, hvorunder der samtidig vil ske en større eller mindre udligning af betalingsbalanceulige vægterne på en måde, det kan være vanskeligt at forudse. Fundamentalt udspringer den ustabile situation, som det også har været stærkt fremme i den internationale debat, af, at verdensøkonomien både reelt og finansielt har nået en meget høj grad af integration, uden at der er udviklet en hertil svarende grad af bredt internationalt samarbejde om en koordineret økonomisk politik. Faren for øget protektionisme kan netop for en stor del henføres hertil.

Væksten i verdenshandelen stærkt reduceret

4. På grund af den svagere produktionsudvikling er væksten i verdenshandelen allerede taget kraftigt af. Efter en tilvækst i det samlede verdenshandelsvolumen på ikke mindre end 9 pct. fra 1983 til 1984 (dog aftagende igennem 1984) skønnes væksten at være reduceret til ca. 3 pct. fra 1984 til 1985, og den ventes at holde sig på dette stærkt reducerede niveau i 1986, også selv om det lykkes at undgå nye protektionistiske foranstaltninger.

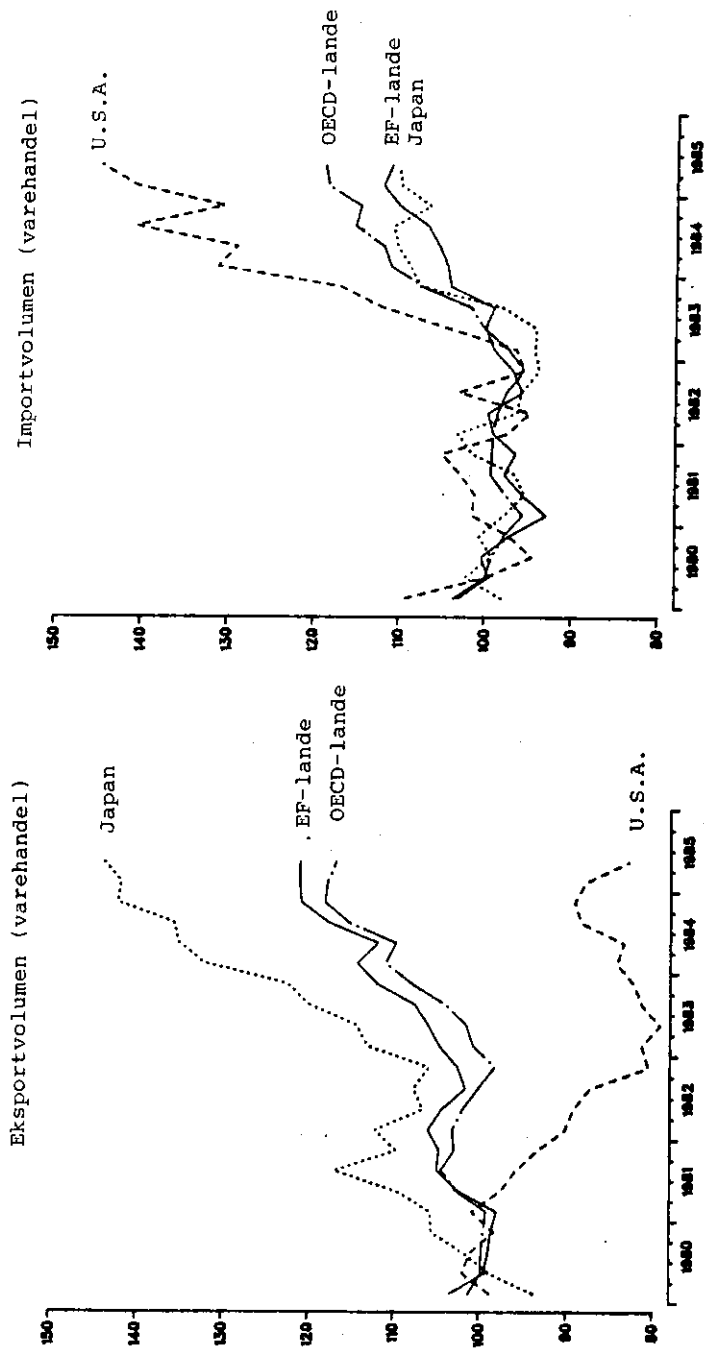
Det er først og fremmest handelsstrømmene til og fra de ikke-industrialiserede lande (såvel OPEC-lande som ikke olieproducerende udviklingslande), der er blevet berørt af denne udvikling. Deres eksport til OECD-området har, målt i mængde, været stagnerende gennem det sidste års tid, og som en reaktion herpå og på den vanskelige betalingsbalancesituation i øvrigt i de fleste af landene har de på ny direkte nedskåret deres import fra OECD.

De ikke olieproducerende udviklingslande er således allerede nu mere eller mindre vendt tilbage til den importnedpresningspolitik, de blev tvunget ind på efter kulminationen af deres gældskrise i begyndelsen af 1980'erne, men som konjunkturopgangen gav dem et respit fra i 1983-84. Det er karakteristisk, at de pågældende lande i 1984 havde reduceret deres underskud til ca. 20 milliarder dollars mod 65 milliarder i 1982.

Samhandelen mellem de industrialiserede lande indbyrdes er ikke tilsvarende stærkt reduceret. OECD-områdets samlede

Figur I.1: Mængdemæssig udvikling i den internationale handel 1980-85 - 1980=100

- Sæsonudjævnedede kvartalsdata -

Kilde: Sammenslutningen af europæiske konjunkturinstitutter.
A.I.E.C.E. Working Group on Foreign Trade, efteråret 1985.

eksport (inklusive intra OECD-handelen) skønnes således at ville vokse med omkring 4.5 pct. i mængde i indeværende år og 3.5 pct. til næste år, medens importen tilsvarende skønnes at stige med henholdsvis 5 og 4 pct. i mængde.²⁾

Uanset disse regionale forskelle afspejler udfladningen i verdenshandelen som følge af den reducerede efterspørgsels-tilvækst sig meget klart også i OECD-landenes udenrigshandelsstatistikker, jfr. figur I.1. Den afsvækkelse af industrieksportens stigningstakt, der har tiltrukket sig så stor opmærksomhed i den danske økonomiske diskussion, genfindes således også i andre lande.

Figur I.1 giver tillige et slående indtryk af kontrasten mellem U.S.A.'s og Japans handels- og betalingsbalanceudvikling.

Udviklingen i Vesttyskland et lyspunkt

5. Et lyspunkt i udviklingen, ikke mindst fra en dansk synsvinkel som følge af det tyske markeds store betydning for Danmark, er dog, at væksten i Vesttyskland som nævnt er blevet klart mere tilfredsstillende i den senere tid. Forbedringen ventes at vare ved i 1986, støttet af en moderat skattelettelse og visse mindre forøgelser af de offentlige udgifter. Det kan måske endda ikke udelukkes, at der i 1986 kan udvikle sig en vis selvforstærkende opgang i Vesttyskland med basis i en stærkere fæstnet forbrugsstigning på måske 2-3 pct. p.a. og en deraf afledt fortsat investeringsstigning. De iagttagere, der venter en forholdsvis kraftig forbrugsfremgang, grunder det dels på en begyndende beskæftigelsesstigning, dels på at nominallønstigningen måske vil nå op på 4-5 pct. i 1986, samtidig med at der kun regnes med prisstigninger på omkring halvanden pct. til næste år. Med de samtidige skattelempler og de svagt forøgede offentlige udgifter (bl.a. en lempelse af arbejdsløshedsunderstøttelsen) skulle de vesttyske lønmodtagergrupper kunne regne med en reallønstigning på omkring 3 pct. til næste år.

Men stærk

6. Over for den gunstigere udvikling i Vesttyskland, der er

2. Inden for OECD vokser den indbyrdes vesteuropæiske samhandel som langtidstendens typisk stærkere end OECD-handelen. Således skønnes EF's samlede eksport (incl. intra EF-handelen) at stige med omkring 5 pct. i mængde i indeværende år (mod 9.5 pct. fra 1983 til 1984). For EFTA synes tallet at ligge yderligere lidt højere.

afdæmpning i Sverige

faringsmæssigt også i væsentlig grad vil komme nabolandene til gavn,³⁾ står dog som nævnt konjunkturdæmpningen i U.S.A. og udsigten til en afsvækket konjunkturudvikling på de for Danmark betydningsfulde markeder i England og i de øvrige nordiske lande, herunder i særdeleshed Sverige, hvor den økonomiske udvikling igen er blevet mere problemfyldt efter den forbedring af balanceproblemerne, som skete efter devalueringerne i 1981/82. De mellemliggende års hurtige betalingsbalanceforbedring og i international sammenligning store investerings- og produktionstilvækst i Sverige er i 1985 vendt til betalingsbalanceunderskud og svag økonomisk vækst - bl.a. på grund af den svage internationale råvarekonjunktur, der også rammer den svenske eksport. For 1986 er der som nævnt udsigt til direkte fald i den indenlandske efterspørgsel (herunder faldende erhvervsinvesteringer) og stagnation i nationalproduktet. Det er forløbig ikke lykkedes at bringe pris- og lønstigningstakten ned på det niveau, som råder i de vigtigste konkurrentlande. Den gennemsnitlige timefortjeneste for industriarbejdere steg med 10,3 pct. fra 1983 til 1984 og skønnes at være steget med omkring 8 pct. fra 1984 til 1985. Mht. lønudviklingen fra 1985 til 1986 skal nævnes, at der på forhånd er 'indtegnet' en ret stor gennemsnitlig lønstigning i kraft af lønudviklingen gennem indeværende år. (Problemet er dog størst for offentligt ansatte, hvor der er et 'lønoverhæng' på 6 pct.).

Olieprisfaldet og faldet i råvarepriserne

7. Til de centrale træk i konjunkturudviklingen hører endelig de fortsatte fald i oliepriserne og de ikke mindre kraftige fald, der siden midten af 1984 er sket i en lang række råvarepriser. Såvel OPEC-landene som de råvareeksporterende, ikke-olieproducerende udviklingslande har fået deres bytteforhold over for industrilandene (forholdet mellem deres eksportpriser og importpriser) kraftigt forværret. Udviklingen gennem indeværende år har været så kraftig, at der i gennemsnit vil blive tale om en væsentlig yderligere prisforskydning fra 1985 til 1986, selv om ethvert yderligere relativt prisfald for olie og råvarer skulle ophøre fra begyndelsen af 1986. Det sidste forekommer ikke sandsynligt, specielt heller ikke med udsigt til fortsat fald i dollarkursen. I denne forbindelse kan det også være af interesse at notere, at der i det nyligt fremlagte nationalbudget for Norge 1986 (St.

3. Blandt de små EMS-lande gælder dette i noget højere grad Holland og Belgien end Danmark.

meld. nr. 1 1985-86) regnes med en forværring af Norges bytteforhold over for udlandet på i gennemsnit 4.6 pct. fra 1985 til 1986 som følge af især prisudviklingen for råolie og naturgas.

Medens det naturligvis er let at identificere taberne ved denne proces, er det vanskeligere at identificere vinderne, idet olie- og råvareprisfaldet som nævnt slår tilbage på industrilandenenes eksport til OPEC-landene og de råvareeksporterende udviklingslande. Der kan være en vis fare for, at en prisforskydning som den her omtalte påvirker industrilandenenes konjunkturer negativt, fordi taberne tvinges til at begrænse deres import stærkere, end køberlandene (vinderne) tilpasser deres udgifter opad som følge af realindkomstfremgangen i forbindelse med udviklingen i bytteforholdet, der for køberlandene har karakter af en forbedring. Under forudsætning af en relativt jævn prisudvikling vurderes nettovirkningerne af olie- og råvareprisfald dog i almindelighed til at være positive for industrilandene.

For Danmark medfører olie- og råvareprisfald klart en nettofordel (betalingsbalanceforbedring) på kort sigt i kraft af importbesparelser, men i anden runde er virkningen formentlig mere tvivlsom, fordi en så stor del af vores eksport går til lande som Norge, Sverige og England, der taber på den her nævnte prisudvikling. Der kan også være grund til at nævne, at ikke mindst en afsvækkelse af OPEC-landenes efterspørgsel efter industrivarer påvirker landene i EMS ret forskelligt og derfor kan bidrage til spændinger mellem EMS-valutaerne.

B. Nærmere belysning af grundtendenserne i den reale konjunkturudvikling og af den internationale konjunkturpolitik

Større konvergens i konjunkturudviklingen

8. Specielt den amerikanske økonomiske udvikling vil i den kommende tid være stærkt afhængig af, hvor hurtigt den fortsatte dollardepreciering kommer til at foregå ("blød landing" contra en mulig "styrt-landing"), og hvor hurtigt dette samt selve konjunkturuomsletet i U.S.A. giver sig udslag i bl.a. de reale handelsstrømme. Med forbehold for usikker-

heden heri (jfr. også afsnit C nedenfor) skal nævnes, at efter omslaget i U.S.A. præges den internationale konjunkturudvikling nu stort set af de samme grundtendenser i næsten alle de vestlige industrilande, omend tendenserne er af noget varierende styrkeforhold i de forskellige lande.

Privatforbruget den væsentligste drivkraft

9. Overalt er det det private forbrug, der - navnlig fordi det private forbrug er den største enkeltkomponent i efterspørgslen - er den ledende drivkraft i den fortsatte, men altså nu meget beherskede internationale opgang. Forbruget bæres igen oppe af især realindkomststigninger i forbindelse med dels produktivitetstigningerne,⁴⁾ dels den omtalte bytteforholdsforbedring og endelig den forbedring af beskæftigelsessituationen, der er sket i nogle lande. Gennemgående synes også en aftagende opsparingskvote/stigende forbrugskvotat at spille en rolle for forbrugsstigningen. Det sidste kan muligvis have sammenhæng med, at den fortsatte tilbagerulning af inflationen i de fleste lande i sig selv tilskynder til et større forbrug ved at virke som en "tillidskabende faktor". Desuden er der som nævnt enkelte lande, hvor de disponible realindkomster nu stiger i en lidt stærkere takt end realindkomsterne før skat i kraft af visse skattelettelser m.v., hvis størrelse dog langt fra tåler sammenligning med dem, der i 1983-84 satte fart i U.S.A.-konjunkturerne. Kun i få lande, herunder U.S.A. og Japan, ligger forbrugsstigningen væsentligt over to pct., og der er ligeledes kun få lande, hvor forbrugets stigningstakt er i tiltagende. Danmark hører til blandt begge grupper, jfr. kapitel II.

Aftagende investeringsstigning

10. En række lande er i 1984-85 kommet med i den stigning i de erhvervsmæssige investeringer, der (foruden Danmark under hele den hidtidige opgang) i markant grad prægede U.S.A. og i nogen grad England og Sverige i opgangens tidligere faser. Sammenlignet med både U.S.A. og Danmark har der dog for de nytilkomne lande i investeringskonjunkturer været tale om relativt begrænsede investeringsstigninger, kulminerende i 1985 med mængdemæssige stigninger på højest en halv snes pct. Efter de foreliggende pro-

4. I de forskellige lande råder der (som i Danmark) nogen tvivl om, hvor stærk den løbende produktivitetstigning egentlig er. Måske lidt overraskende på baggrund af teknologidiskussionen synes der imidlertid ikke at være tvivl om, at den under eet er klart lavere end i f.eks. 1960'erne.

gnoser kan der ventes en klart aftagende stigningstakt fra 1985 til 1986, måske med undtagelse af Tyskland. Der kan være grund til at nævne, at der nu i flere lande kan spores en vis frygt for overkapacitet til trods for, at investeringsstigningen altså har været ret begrænset, og selv om en betydelig del af investeringerne i almindelighed antages snarere at være foretaget i arbejdskraftbesparende øjemed end for at udvide kapaciteten.

*Eksporten for
OECD-området*

11. I de enkelte lande udgår der naturligvis også væsentlige vækstimpulser fra eksporten, men det er klart, at dette ikke kan gælde globalt, og for OECD-området kan det således kun gælde i det omfang, der er en stigende eksport til ikke-OECD-lande. Der er formentlig udsigt hertil, for så vidt angår handelen med Øst-landene, men næppe for så vidt angår OPEC-landene og de ikke olieproducerende udviklingslande. I øvrigt er det måske et spørgsmål, om der i de nationale vækstskejn er taget fornødent hensyn til det internationale konjunkturomslag og de forringede eksportmuligheder ud af OECD. Ved tidligere konjunkturomslag har det ofte vist sig, at eksportskønnene ikke var konsistente, idet landene hver for sig overvurderede deres afsætningsmuligheder til andre lande.

Offentligt forbrug og offentlige investeringer: Fortsat opbremsning

12. I de fleste OECD-lande uden for U.S.A. er finanspolitikken som omtalt fast forankret i beslutninger om at bremse den offentlige sektors vækst og om yderligere nedbringelse af de offentlige budgetunderskud. Bestræbelserne for forbedring af budgetbalancen er fortsat også efter, at denne proces nu i flere lande er ført så langt frem, at der i en fuldbeskæftigelsessituation ville være balance eller overskud på de offentlige budgetter. Der skønnes følgelig ikke længere at være tale om noget "strukturelt" budgetunderskud i de pågældende lande, herunder Vesttyskland. Blandt andet af hensyn til at undgå stigende skattetryk føres der dog fortsat en meget tilbageholdende udgiftspolitik også i disse lande. Når der imidlertid samtidig holdes stærkt igen med hensyn til eventuelle skattelettelser, er dette i den ændrede budgetbalancesituation udtryk både for den omtalte modstand mod betalingsbalanceforringelser og for den overordnede vægt, der bliver lagt på prisstabiliseringshensynet i den økonomiske politik i forhold til ikke mindst hensynet til at

undgå arbejdsløshed. Udviklingen afspejler også, at det - i modsætning til 1950'erne og 1960'erne - fortsat er udbudsøkonomiske betragtninger (med vægt på incitament-effekter på arbejdsudbud og kapitaldannelse) frem for konjunkturpolitiske synspunkter på efterspørgselsudviklingen, der - skønt med tvivlsom berettigelse - udgør det teoretiske udgangspunkt for udformningen af den økonomiske politik.

Disse holdninger til den økonomiske politik bidrager specielt i Vesteuropa stærkt til at begrænse den økonomiske vækst og holde ledigheden fast på et niveau, der med 11 pct. i gennemsnit for OECD-Europa er det højeste i 50 år.

Andre efterspørgselskomponenter

13. I nogle lande, således f.eks. U.S.A. og England, er boligbyggeriet blevet påvirket i opadgående retning bl.a. af det nominelle rentefald, hvorimod boligbyggeriet i Vesttyskland har vist kraftigt fald. Boligbyggeriets situation i Tyskland karakteriseres som stærkt krisepræget, bl.a. beroende på at byggeriet i tidligere konjunktursvage perioder er blevet stærkt støttet gennem selektive indgreb i form af skattemæssige begunstigelser m.v. Lempelser af denne karakter (afskrivningsbegunstigelser for erhvervsbyggeriet) indgår også i den forsigtige optøning af finanspolitikken i Tyskland, der som nævnt finder sted for tiden.

Det skal endelig nævnes, at virksomhedernes lagerdispositioner (variationer i den grad, hvori der produceres til lager, respektive hvori den endelige efterspørgsel dækkes ved træk på lager) synes at have spillet en væsentlig rolle for konjunkturuomslaget i 1984-85, hvor der tilsyneladende er sket en ret kraftig lagernedbringelse. Der er her tale om en faktor i konjunkturudviklingen, som erfaringsmæssigt hurtigt vender til sin modsætning igen; men dette vil naturligvis ikke kunne anfægte de beskrevne langtidstendenser, herunder den skævhed nedadtil, der er i "balancen" af usikkerhedsmomenter i forbindelse med den aktuelle konjunkturvurdering, jfr. det umiddelbart følgende.

C. Risikofaktorer

14. Trods den større konvergens i konjunkturudviklingen i de forskellige lande i det sidste års tid er tendenserne til hastigt voksende internationale finansielle uligevægte fortsat i 1985, omend efterhånden i en noget aftagende grad. De problemer, dette rejser, kan både i art og omfang minde en del om det såkaldte recycling-problem, der opstod i tilknytning til den første og anden olieprisomvæltning.

Under eet fik OPEC-landene dengang meget store betalingsbalanceoverskud og de olieimporterende lande under eet tilsvarende store underskud, hvis udligning forudsatte en tilbagestrømning (recycling) af kapital fra OPEC-landene til omverdenen. På tilsvarende måde forudsætter den nuværende betalingsbalanceuligevægt mellem U.S.A. og omverdenen, at der sker en meget betydelig nettokapitaltilstrømning til U.S.A. til udligning af det amerikanske underskud. Rent faktisk vil en sådan udligning via modgående kapitalbevægelser altid sætte sig igennem; men spørgsmålet er til hvilken dollarkurs og under hvilke rentevilkår - i og uden for U.S.A. - det vil komme til at ske. Den omstændighed, at det nuværende recycling-problem er et problem inden for OECD, og ikke som det tidligere et problem mellem bl.a. OECD og OPEC, frembyder ingen garanti for, at det vil være lettere at løse, jfr. det følgende.

Som nævnt foreligger der ud over det her nævnte problem også et andet internationalt betalingsproblem, efter at den lettelse af ikke mindst udviklingslandenes gældskrise, der er sket i de senere år, er blevet bragt i fare af den internationale konjunkturaftdæmpning, råvareprisfaldet og de heraf følgende svigt i de gældstyngede landes eksportindtægter, både for så vidt angår priser og mængder. Som berørt ovenfor er en tilspidsning af gældsproblemerne dog foreløbig blevet undgået ved, at udviklingslandene under eet påny har presset deres import tilbage, stort set svarende til eksportudfladningen. Men mange af landene er utvivlsomt ved at nå en grænse for, hvor langt det er muligt at presse importen tilbage, uden at det går alvorligt ud over levevilkårene og udviklingsmulighederne. Fortsatte afsætningsvanskeligheder for udviklingslandenes eksport kan derfor let tænkes at føre

til hastig vækst i landenes betalingsbalanceunderskud og dermed deres udlandsgæld. - Udviklingspolitisk er det naturligvis ikke hensigtsmæssigt, hvis netop udviklingslandene under svage internationale konjunkturer tvinges til at have overskud på vare- og tjenestebalancen for at kunne betale deres gældsbyrder.

U.S.A.'s betalingsbalanceunderskud og dets modpoler

15. Efter at U.S.A. har været kreditornation siden første verdenskrig, er dets finansielle nettoposition over for omverdenen efter de senere års hastigt voksende betalingsbalanceunderskud nu ændret til en beskeden debitorstilling. Fra at have udvist små overskud i begyndelsen af 1980'erne er saldoen på den løbende betalingsbalance blevet ændret til et underskud på godt 100 mia. dollars i 1984, 130-140 mia. i indeværende år og forventeligt over 150 mia. i 1986. Denne udvikling har som nævnt især haft sit modstykke i meget betydelige og hastigt voksende overskud på Japans betalingsbalance. Japans overskud har i de senere år ret konstant ligget på omkring 35 pct. af det amerikanske underskud: 36 mia. dollars i 1984, ca. 46 mia. i 1985 og (anslået) 50-55 mia. i 1986. Derudover har især den tyske betalingsbalance dannet modpol til udviklingen i U.S.A., i de senere år med stærkt voksende beløb, således at Tyskland og Japan tilsammen har haft et overskud på ca. halvdelen af det amerikanske underskud.⁵⁾ Også Holland hører med et betalingsbalanceoverskud på 4.5 pct. af nationalproduktet med til modpolerne, men naturligvis kun i relativ forstand.

De finansielle modstrømme

Det har ikke hidtil voldt U.S.A. problemer at finansiere de store underskud. Tværtimod har den finansielle efterspørgsel, ikke mindst fra japansk side, efter dollars og placeringer i amerikanske værdipapirer været så stærk, at dollarkursen frem til foråret blev presset stadig mere i vejret på trods af underskuddet og i foråret tillige trods aftagende renteforskelle. Det synes uden fortilfælde, når kapitalstrømmen til et land har haft en sådan kraft, at den ikke alene har opvejet

5. Rent regnemæssigt burde den anden halvdel være at finde i overskud for andre lande. Fejl og mangler i den nationale og internationale statistik bevirker imidlertid, at dette langt fra er tilfældet. Når betalingsbalanceopgørelser og -skøn for de enkelte lande summeres, fremkommer der globalt et underskud på p.t. ca. 100 mia. dollar pr. år, hvilket naturligvis er en umulighed. Forskellige undersøgelser kan tyde på, at fejltreninger bl.a. indebærer en overvurdering af U.S.A.'s underskud.

det løbende underskud, men ydermere i en lang periode har forårsaget en meget kraftig valutakursstigning, helt uden forbindelse med de underliggende økonomiske forhold.⁶⁾

*Situationen
alt andet end
stabil*

16. Heri ligger imidlertid samtidig en klar illustration af situationens grundlæggende instabilitet, idet man let kan forestille sig situationer, hvor stemningen på de finansielle markeder ændres, og hvor tilbage-kanaliseringen af dollartilgodehavender til U.S.A. derfor ophører og måske vendes til sin modsætning, indtil dollarkursen er faldet så meget, eller renteforskellen til andre lande øget så meget, at det igen bliver attraktivt at placere i dollars.

Som eksempler på forhold, der kunne fremkalde et stemningsomslag på de finansielle markeder, kan bl.a. nævnes den mulighed, at de bebudede budgetbalanceforbedringer udebliver, eller at der for at modvirke depressive følger af fremtidige stramninger af den amerikanske finanspolitik måske bliver ført en ekspansiv pengepolitik, som misbilliges af disse markeder.

*Gælder også
renteudvik-
lingen*

Ved vurderingen af mulighederne for en fortsat "problemfri" håndtering af betalingsbalanceulige vægte inden for OECD må det ligeledes tages i betragtning, at den hidtidige stærke nettokapitaltilstrømning til U.S.A. både dækker over en voksende kapitalimport og en meget stærk nedgang i den amerikanske kapitaleksport til omverdenen, forårsaget af især det internationale og dermed også i særlig grad det amerikanske bankvæsens større tilbageholdenhed i långivningen til udviklingslande med gældsproblemer. Sidstnævnte tilpasningsproces kan tænkes at være ved at være til ende, hvad man i øvrigt også må håbe af hensyn til udviklingslandene. Er dette tilfældet, må der altså ventes en tendens til aftagende nettokapitaltilførsel til U.S.A. En anden nærliggende mulighed for en sådan udvikling kunne være, at den stærke stigning i de japanske institutionelle investorerers placeringer i U.S.A., der har fundet sted efter liberaliseringen for nylig af kapitalbevægelserne til og fra Japan, løjer af, idet der kan have været tale om engangstilpasninger som følge af liberaliseringen.

6. Den internationale "centralbank", BIS, siger herom i sin årsberetning 1984/85 (s. 149-150), at i en periode blev simpelthen alt, hvad der kunne påvirke de internationale finansmarkeder, af disse markeder udlagt til dollarens fordel, så dollarkursstigningen blev selvforstærkende (ensbetydende med, at spekulatjonen var destabiliserende).

Indadtil i U.S.A. ville et eventuelt brat dollarkursfald, affødt af tendenser som de her nævnte eller af andre årsager, kunne bringe den hidtil heldigt gennemførte antiinflationspolitik i fare. Det må ikke mindst af denne grund ventes, at en "hård landing" for dollaren ville blive imødegået af myndighederne i U.S.A. med en ny stigning i renten. Afhængigt af omverdenens reaktioner på en sådan renteutvikling kunne dette igen lede til forøget risiko for international recession og nye stærke fluktuationer i dollarkursen. Det skal dog nævnes, at et forstærket dollarkursfald ikke nødvendigvis vil gå særlig stærkt ud over andre landes eksport til U.S.A., idet det høje udgangsniveau for dollaren har givet mange eksportører en rigelig margen at tage af.

*U.S.A.'s
budgetbalan-
ceproblem*

17. Den ustabile situation er ad en række veje nært associeret med underskuddet på de amerikanske forbundsfinansier, og som nævnt ovenfor er finanspolitikken i U.S.A. nu under begyndende omlægning med henblik på at reducere budgetunderskuddet. Der er således opnået enighed om hovedlinierne i forbundsbudgettet, indebærende en reduktion af underskuddet for budgetåret 1986, ligesom der er aftalt en nedtrappingsplan for de kommende år. Underskuddet er dog fortsat af betydelig størrelse, og der knytter sig desuden megen usikkerhed til spørgsmålet om programmets gennemførelse i praksis, herunder dets omsætning til konkret lovgivning, godkendt af præsidenten. Den faktiske udvikling i budgetunderskuddet afhænger derudover af flere usikre faktorer, ikke mindst den økonomiske vækst og den fremtidige udvikling i skatteprovenuets, hvor de officielle prognoser ligger væsentligt over andre prognoser og også i lyset af den her foretagne vurdering, må planerne forekomme meget optimistiske.

*Fundamentalt
tilpasnings-
problem -
også globalt.
Depressions-
risiko*

Bliver en kraftig finanspolitisk stramning i U.S.A. med ledsagende betalingsbalanceforbedring til virkelighed, vil den internationale økonomi som allerede berørt komme til at stå over for det problem, at nogen må bære modstykket til denne forbedring i form af en forringelse af deres betalingsbalancestilling. Det er imidlertid usandsynligt, at Japan med sit meget store "strukturelle" overskud på opsparings/investeringsbalancen bliver denne modpol. Det forekommer også usandsynligt, at Vesteuropa kan blive det og er villig til

at være det. Det er samtidig uholdbart, at udviklingslandene skulle kunne det uden en meget stærkt udvidet kapitaltilførsel (global "Marshallhjælp"). Det sidste er næppe nogen realistisk politisk mulighed.

Under disse omstændigheder, og med den fremherskende politik i Vesteuropa og Japan består der som nævnt på længere sigt en risiko for, at den ikke mindst fra europæisk side efterlyste stramning af finanspolitikken i U.S.A., hvis den gennemføres, kan komme til at betyde et langvarigt nedadgående pres på den globale økonomiske aktivitet.

Femlandegruppens møde

18. Det er dog værd at fremhæve, at det samarbejde om at reducere dollarens internationale værdi og derefter søge at fastholde den på et gensidigt acceptabelt niveau, der blev indledt i september på mødet mellem finansministrene og centralbankdirektørerne i den såkaldte femlandegruppe (de fem ledende industrilande i OECD), foreløbig har været vellykket i henseende til at sikre en balanceret dollarkursudvikling og undgå alvorlige forstyrrelser på de finansielle markeder.

Der synes ikke på femlandegruppens møde at være truffet andre bindende beslutninger end visse forpligtelser til centralbankintervention. Den forhøjelse af renteniveauet, der for nylig er blevet gennemført i Japan, og de meget beskeden finanspolitiske lempelser tillige med en begrænset handelspolitisk åbning, der ligeledes er blevet givet meddelelse om for Japans vedkommende, skal dog ret klart ses på baggrund af det nye samarbejde, jfr. også, at yen-kursen er steget særlig meget siden fem-landegruppens møde.

Det har, bl.a. også i den danske debat, været nævnt, at aftalen om det nye samarbejde formentlig også måtte indebære en forhøjelse af det europæiske renteniveau, og en nylig vesttysk svagt opadgående rentetilpasning kunne måske tolkes i denne retning. En sådan udvikling ville dog ikke være indiceret ud fra konjunktursituationen og ville stå i skarp kontrast både til forårets fornyede fald i den nominelle rente, også i Europa (excl. U.K.), og til intentionerne bag mange års kritik af U.S.A.'s økonomiske politik, der netop er gået på, at politikken tvang Vesteuropa til at holde en højere

rente end ellers. For Vesteuropas vedkommende er det formentlig mere sandsynligt, at en eventuel forståelse om at bidrage til en balanceret dollarkurssænkning går ud på tilbageholdenhed med at tillade yderligere rentesænkning i Europa i tilfælde af nyt rentefald i U.S.A.

Den latente gældskrise

19. Den internationale gældskrise, der blev akut i 1982, blev i de to følgende år lettet en del, både gennem gældsrekonstruktioner, kraftige nedskæringer af de gældstyngede landes import (i en del lande dog med ny stigning i 1984) og i 1983/84 gennem en betragtelig eksportstigning, først og fremmest til U.S.A. Denne situation er imidlertid igen blevet ændret i 1985, hvor eksportstigningen er hørt op, og hvor både OPEC-landene og de råvareeksporterende, ikke-olieproducerende udviklingslande som nævnt samtidig har været udsat for en betragtelig forringelse af prisrelationerne i udenrigshandelen. Landenes finansielle position er herefter igen ved at tilspidses, specielt også da den realrente, de skal forrente deres udlandsgæld med, er usædvanlig høj på grund af prisfaldet for deres produkter. En modgående effekt ligger dog i dollarkursens indvirkning på gældens højde, ligesom de ikke-olieproducerende lande har fordel af olieprisfaldet. Til gengæld hører en række OPEC-lande til blandt de lande, som er blevet hårdest ramt af den senere tids internationale økonomiske udvikling.

En vækst på 2.5-3 pct. i industrilandene er ved de gældende prisrelationer ikke tilstrækkelig til at sikre sådanne eksportindtægter i udviklingslandene, at de kan opnå en forbedring af deres finansielle situation. Det er også problematisk, om udviklingslandene uden en sådan forbedring fortsat vil kunne opretholde en noget større vækst end gennemsnittet af OECD-landene. I tilfælde af yderligere afsvækket vækst i industrilandene vil udviklingslandene komme i en meget vanskelig situation. Samtidig vil reduceret vækst i udviklingslandene igen slå tilbage på industrilandene som mindsket eksport. Det kan ikke ganske afvises, at verdensøkonomien her kan risikere at bevæge sig ind i en ond cirkel.

D. Olie- og råvarepriserne

*Oliemarkedet
i kritisk fase.
Særlig kritisk
for OPEC*

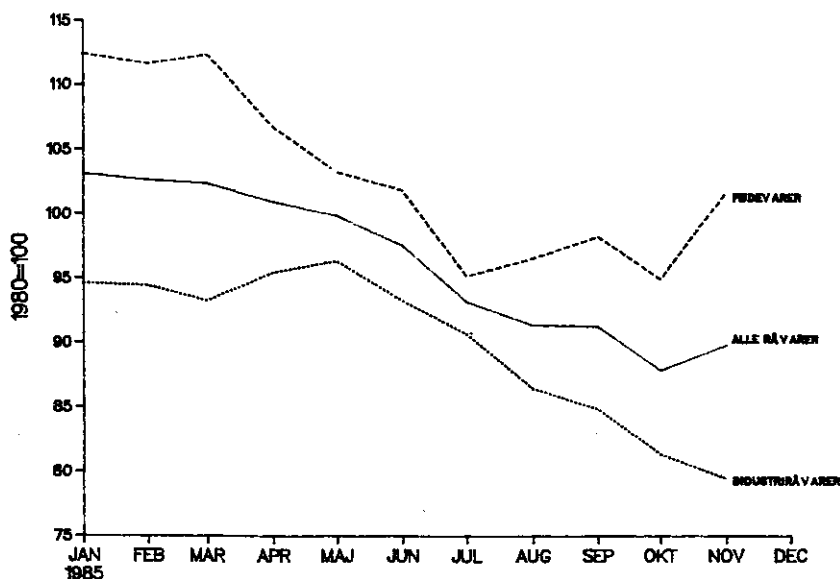
20. Oliepriserne, målt i dollars, har gennem flere år været udsat for et vedvarende nedadgående pres, og denne udvikling er fortsat også efter, at dollarkursudviklingen er vendt. Netop for tiden kan oliemarkedet og ikke mindst OPEC siges at være inde i en specielt kritisk fase. Forbruget af råolie i verden er stagnerende og har fra 1984 til 1985 været direkte faldende som resultat både af konjunkturudviklingen og den fortsatte olie-økonomisering. Samtidig er produktionen uden for OPEC i fortsat stigning, dog muligt med undtagelse af Øst-landene. Et brat fald i oliepriserne er formentlig alene undgået ved den produktionsbegrænsning, der er gennemført af de større producenter inden for OPEC og især af Saudi-Arabien, hvis produktion nu er den laveste siden midten af 1960'erne og kun mellem en fjerdedel og en femtedel af produktionen i 1980. Aftalerne og forståelsen om produktionsbegrænsning synes nu at være kommet under pres, ligesom selve prisaftalen længe har været det. Flere OPEC-lande har i længere tid produceret mere end den tildelte kvote, hvilket naturligvis medfører betydelige problemer for Saudi-Arabien som organisationens traditionelle "svingproducent". Falder produktionsbegrænsningen mere eller mindre bort, kan priserne i den nuværende situation tænkes at gå meget langt ned, før der sker en stabilisering.

På den anden side må det dog også erindres, at der i et længere tidsperspektiv - måske et tiårigt perspektiv - er udsigt til, at oliemarkedet igen vil blive et sælgers marked, hvor OPEC igen vil kunne komme til at dominere prisdannelsen. Dette kan tænkes at påvirke sammenholdet i OPEC allerede nu. Der foreligger derfor også den mulighed, at priserne måske relativt hurtigt vil nå et lavpunkt, der nok vil være noget lavere, men i så fald næppe substantielt lavere end det nuværende niveau. Herfor taler også det forhold, at olieproducenterne uden for OPEC på grund af deres i gennemsnit langt højere produktionsomkostninger har en afgørende interesse i at undgå skridt, der kunne føre til priskrig.

Det har været diskuteret, om OPEC's prisaftaler i det hele taget fortsat eksisterer. Spørgsmålet synes dog kun at have begrænset praktisk relevans, da organisationen ret klart har

mistet anden indflydelse på priserne end den, der ligger i produktionsbegrænsningen. I det omfang, det formelle listeprissystem fortsat eksisterer, bliver det i stigende grad omgået, f.eks. ved at der indgås byttehandler eller ved det såkaldte "net-back"-prissystem, hvor prisen for råolien afhænger af, hvilke priser de raffinerede produkter kan hjembringe. Her spiller det igen en væsentlig rolle, at der - ikke mindst i kraft af opbygningen af en stor raffinaderikapacitet og af anden petrokemisk industri i OPEC-landene - er en betydelig overkapacitet i de efterfølgende produktions- og omsætningsled, og at OPEC-landene tilsyneladende presser priserne i disse led for at få deres kapacitet udnyttet.

FIGUR 1.2 : UDVIKLINGEN I RÅVAREPRISERNE, SDR-INDEX

KILDE: THE ECONOMIST

Råvarekonjunktoren

21. Med en afbrydelse i det første par år af den nuværende konjunkturoppgang har råvarer vist en faldende pristrend siden slutningen af 1970'erne, og siden midten af 1984 har tendensen været stærkt faldende. Målt i dollars lå priserne således i foråret 1985 10 pct. under niveauet i foråret 1984 og med fortsat faldende tendens. Senest er tinmarkedet så-

ledes kommet i klar krise.

På grund af den kraftige dollarkursstigning frem til februar/marts i år er faldet først slået forsinket igennem i priserne, regnet i andre valutaer. Men siden begyndelsen af indeværende år, da f.eks. Economist's råvareprisindeks, målt i SDR, nåede sit foreløbigt højeste niveau, er indekset faldet med ca. 10 pct., jfr. figur 1.2.

Forløbet gennem 1985 vil som tidligere nævnt bevirke, at råvarepriserne (specielt også målt realt) i gennemsnit for 1986 vil komme til at ligge betydeligt under 1985-gennemsnittet, også selv om yderligere prisfald skulle ophøre fra årsskiftet. Det sidste er ikke sandsynligt for industriråvarenes vedkommende, hvorimod der måske kan blive tale om en moderat stramning af markedet for en række landbrugsråstoffer.

Årsager til råvaremarkedernes svag-hed

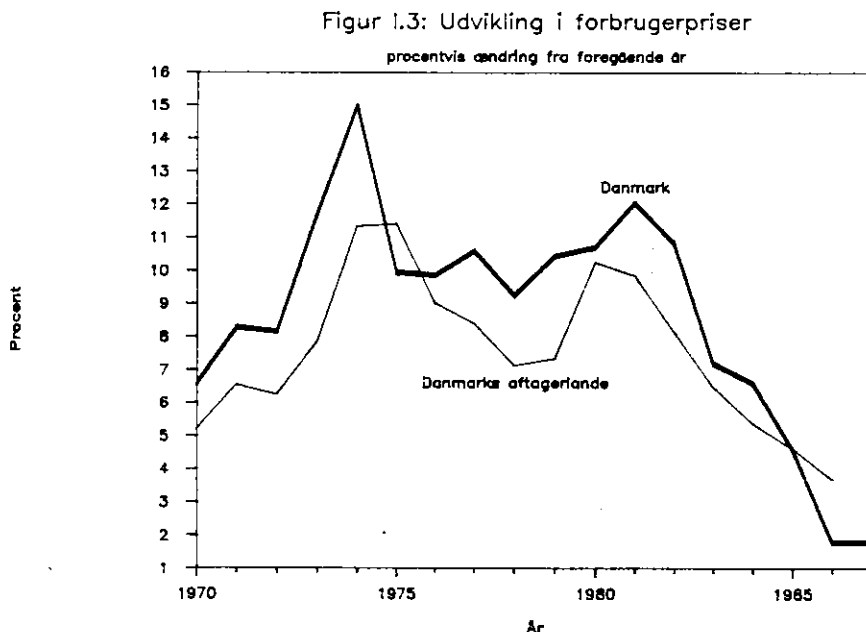
Den trykkede situation på råvaremarkederne er en følge af både øget udbud og afsvækket efterspørgsel. Det øgede udbud synes bl.a. også at hænge sammen med, at mange udviklingslande med stor gældsbyrde er nødt til at holde produktionen oppe, selv med lave priser og uanset, at det måske endda for producenterne under eet giver negative provenuvirkninger. Den svage efterspørgsel reflekterer en kombination af konjunkturafsvækkelsen i industrilandene, relativt lav vækst i industriproduktionen i forhold til udviklingen i nationalproduktet i øvrigt og øget brug af syntetiske materialer m.v.

E. Sammenfatning af konjunkturudsigterne til vækst- og prisskøn for 1986

22. I tabel I.1 er konjunkturudviklingen i de senere år og vurderingen af den forventede udvikling i 1986 konkretiseret i form af tal dels for væksten i nationalproduktet, dels for prisudviklingen i en række udvalgte lande. Tallene og den bagved liggende udvikling i de forskellige efterspørgselskomponenter er anvendt som baggrundsmateriale for den efterfølgende analyse i kapitel II af den danske eksportudvikling. Vurderingen af udsigterne for 1986 bygger bl.a. på

den forudsætning, at der ikke sker væsentlige ændringer i den politik, som nu føres i de store industrilande. Det er endvidere forudsat, at de omtalte risikofaktorer ikke i 1986 manifesterer sig i en sådan grad, at det påvirker den økonomiske vækst.

En supplerende belysning af prisudviklingen i udlandet er givet i figur 1.3 og her sammenholdt med udviklingen i de danske forbrugerpriser.

Kilde: OECD, og egne skøn.

Det bemærkes, at når tallene for realvæksten i de forskellige lande sammenvejes med den vægt, landene har i den danske industrieksport, sker der en ret markant afsvækkelse af den samlede vækst fra 1985 til 1986 i modsætning til, hvad der er tilfældet når de vejes sammen med OECD-vægte. Forholdet er udtryk for, at der sker en forskydning af vækstens landefordeling til ugunst for Danmark, hvor ikke mindst den kraftige afdæmpning i Sverige vejer tungt til. For den samlede industrieksport kan dette dog forventes opvejet af, at

Tabel I.1: Realvækst og prisudvikling i visse OECD-lande, 1984-1986

Land	Eksportvægte Pct. andel	Realvækst (Stigning i bruttonatio- nalprodukt, faste priser)		1986	Prisudvikling (Stigning i forbruger- priser)			1986
		1984	1985		1984	1985	1986	
U.S.A.	5.9	6.8	2.50	3.00	3.2	3.25	3.50	
Canada	0.9	5.0	4.00	3.25	4.0	4.25	4.25	
Japan	1.5	5.8	5.00	3.75	2.1	2.50	1.50	
U.K.	11.9	2.6	3.75	2.50	5.1	5.00	4.00	
Frankrig	6.3	1.6	1.25	2.00	7.3	6.00	3.75	
Vesttyskland	23.6	2.7	2.25	3.25	2.5	2.25	1.25	
Italien	3.2	2.6	2.25	2.00	10.9	9.50	7.75	
Holland	5.8	1.7	2.25	2.25	2.5	2.25	2.00	
Belgien	2.4	2.2	1.50	1.50	6.2	4.50	3.75	
Østrig	1.5	2.0	2.75	2.25	5.7	3.50	2.75	
Schweiz	3.2	2.1	3.50	2.00	3.4	3.25	1.75	
Finland	3.6	2.9	3.50	2.75	7.1	6.00	5.00	
Norge	10.0	3.8	3.25	2.50	6.6	5.75	6.00	
Sverige	20.3	3.0	2.00	0.50	8.5	6.75	5.00	
Hele OECD ¹⁾		4.9	2.75	3.00	5.0	4.75	4.50	
Vesteuropa		2.4	2.25	2.50	8.1	7.25	6.50	
Danmarks aftagerlande 2)	100.0	3.0	2.56	2.23	5.4	4.62	3.62	
Danmark		3.5	2.0	3.4	6.6	4.6	1.8	

Noter: 1) Gennemsnitlig ændring for hele OECD-området.

2) Sammenvejret med landenes andel af Danmarks industrieksport.

Kilde: OECD, og egne skøn.

der samtidig sker en forskydning i vækstens sammensætning i de forskellige lande, som er fordelagtig for Danmark, set ud fra varestrukturen i den danske eksport, jfr. kapitel II.

Kapitel II

Udviklingstendenser i dansk økonomi¹⁾

A. Udgangspunkter for det følgende

Mange positive træk i udviklingen

1. Den økonomiske udvikling i Danmark har i de senere år vist mange positive træk, som også har tiltrukket sig stor opmærksomhed i udlandet. Det sidste gælder ikke mindst den relativt kraftige økonomiske vækst og den i forhold til andre vesteuropæiske lande stærke stigning, der har været i beskæftigelsen - en stigning, der så godt som fuldt ud kan henføres til udviklingen i den private sektor. Et andet, hermed sammenhængende træk, hvorved den danske konjunkturudvikling har afvejet fra udviklingen i udlandet, har været investeringskonjunktorens styrke og varighed. Stigningen i erhvervsinvesteringerne her i landet har ligget betydeligt over det europæiske gennemsnit og har været af længere varighed, idet den har stået på siden det første år af den nuværende internationale opgang (1982), men udgangspunktet har ganske vist også været meget lavt. Derudover har vendingen i løn- og prisudviklingen og det nominelle rentefald været kraftige i Danmark, ligesom også nedbringelsen af det offentlige budgetunderskud har været det.

Men de vanskeligste balanceproblemer er der stadig

2. Samtidig har udviklingen dog også til stadighed givet stærke påmindelser om de underliggende danske balanceproblemers fortsatte eksistens. I 1985 har især spørgsmålet om betalingsbalanceudviklingen, herunder navnlig industrieksportens udvikling, tiltrukket sig stadig større opmærksomhed. Balanceproblemets anden side er den fortsat høje arbejdsløshed. Trods beskæftigelsesfremgangen i de sidste to år på lige ved 100.000 er arbejdsløsheden kun faldet med omkring 35.000 på grund af den samtidige tilvækst i arbejdsstyrken på godt 65.000. Det samlede balanceproblem er dog blevet en del reduceret, hvilket især må tilskrives den fortsatte række af konkurrenceevneforbedringer siden

1. Redaktionen afsluttet den 19.11.1985.

1979/80. Det mest bekymrende urosignal, der er fremkommet i 1985, synes derfor også at være "forvarslerne" om væsentlige overskridelser af den indkomstpolitiske ramme inden for visse fag i det sidste halve år. En fortsættelse af denne udvikling, med stor risiko for afsmitning til andre dele af arbejdsmarkedet, vil alvorligt forringe mulighederne for en fortsat reduktion af det samlede balanceproblem.

I forvejen er det som nærmere diskuteret senere i redegørelsen et problem for den fremtidige indkomstpolitik, at der som følge af den fuldt kompenserede arbejdstidsforkortelse fra slutningen af 1986 vil ske en omkostningsforøgelse uden nogen ledsagende materiel realindkomstforøgelse på et tidspunkt, der falder nært sammen med næste overenskomststrunde.

Analysen i det følgende er søgt centreret om en række nøgleforløb: eksportudviklingen, investerings- og forbrugsudviklingen, produktions-, beskæftigelses- og betalingsbalanceudviklingen samt løn- og prisudviklingen. I denne indledende oversigt skal nogle generelle udgangspunkter for analysen fremdrages, ligesom de punkter, hvor vurderingen især afviger fra andre foreliggende analyser og redegørelser, vil blive trukket frem.

a) Den ydre baggrund

Afsvækket international vækst, men bedre bytteforhold

3. Vurderingen i kapitel I af den reale internationale konjunkturudvikling (produktions- og beskæftigelsesudviklingen) og den heraf i dette kapitel afledte vurdering af de reale eksportmuligheder er formentlig noget mere pessimistisk end andre hidtil foreliggende danske vurderinger. Til gengæld er bedømmelsen af den kommende tids udvikling i bytteforholdet i udenrigshandelen - relationen mellem udviklingen i henholdsvis eksport- og importpriser andre officielle prognoser. Den forventede forbedring af bytteforholdet på ca. 2 pct. fra 1985 til 1986 vil umiddelbart bidrage til at lette betalingsbalanceproblemet og forbedre realindkomstudviklingen her i landet. Prognosen er dog naturligvis usikker, og der er derfor i kapitel III foretaget modelberegninger til belysning af, hvad det betyder, hvis bytteforholdsforbedringen bliver

større eller mindre end ventet. I betragtning af den betydelige forbedring der allerede er indtruffet, jfr. figur II.1, må sandsynligheden for en større forbedring end antaget dog anses for fuldt så stor som sandsynligheden for, at den er overvurderet.

b) Den økonomiske politik i Danmark

4. Vurderingerne af den økonomiske politik bygger på de indtil nu foreliggende tilkendegivelser.

Finanspolitik- ken lempes

For finanspolitikken indebærer dette, at der er indkalkuleret lempelser i to etaper, nemlig for 1986 lempelser som følge af den budgetterede mervækst i de kommunale udgifter på ca. 4 milliarder kr. i forhold til den tidligere fastlagte "nulramme" og for 1987 lempelser som følge af, at skattereformens nedsættelse af personskatterne med 5-6 mia. kr. ikke kan antages at blive fuldt realfinansieret ved den samtidige forøgelse af selskabs- og fondsbeskatningen, idet selskabsskatteforhøjelsen allerede var indeholdt i "helhedsløsningen 1985". Selv om den foreslåede fondsbeskatning i begrænset udstrækning kan antages at virke forbrugsbegrænsende, må den samlede ekspansive virkning af skattereformen, målt ved den afledte forbrugsstigning for 1987, anslås til mindst 2 1/2-3 mia. kr.

Skattereformen vil øge for- bruget

Skattereformens indvirkning på boligbyggeriet i 1986 og 1987 antages derimod at være beskeden, idet begrænsningen af den skattemæssige værdi af rentefradraget modvirkes af den samtidige generelle lettelse af personskatterne.

Der er endvidere forudsat et svagt forøget indkomstskattetryk som følge af, at skatteskalaens trin kun opskrives med 2 pct. p.a., mens de nominelle indkomster pr. person i gennemsnit stiger noget kraftigere. Hertil kommer vækst i selskabsbeskatningen, som er en følge af dels den forhøjede selskabsskatteprocent fra 1986 med indbetalinger i 1987 og dels en forventet stigning i selskabsindkomsterne, herunder betydelige kursgevinster for pengeinstitutterne i 1985.

Figur 1.1: Udviklingen i bytteforholdet 1970-87, 1970=1.00

Det er som en beregningsmæssig forudsætning antaget, at afgiftstrykket holdes konstant i fremskrivningsperioden, hvilket indebærer, at stykafgifterne reguleres i takt med prisudviklingen. I forhold til finanspolitikken, som den er kendt i skrivende stund, ligger der altså heri en forudsætning om en årlig stramning af størrelsesordenen 600 millioner kr. i yderligere stykafgiftsprovener.

*Ekspansiv
pengepolitik
stimulerer
forbrug og
investeringer*

5. Pengepolitisk er der, som detaljeret skildret i Dansk Økonomi, September 1985, inden for det sidste par år sket en lempelse, der i omfang, målt ved både udviklingen i den nominelle rente og likviditetsudviklingen, savner sidestykke i nyere dansk historie. Der foreligger følgelig heller ikke noget nyere historisk erfaringsgrundlag med hensyn til virkningerne af et sådant omslag. Det må imidlertid antages, at omslaget bidrager til at forstærke både investeringsstigningen og stigningen i det private forbrug. Under det ændrede pengepolitiske regime er mulighederne for at dæmme op for en kraftig indenlandsk likviditetsekspansion som følge af kapi-

taltilstrømning udefra i afgørende grad knyttet til en hurtig yderligere rentesækning, der kan gøre kapitalimport mindre tillokkende. En rentesækning vil imidlertid i sig selv trække i retning af at øge især investeringerne og i mindre grad det private forbrug, mens en rigelig likviditet må formodes især at kunne stimulere det private forbrug, idet investeringerne i betydeligt omfang kan finansieres via det internationale kapitalmarked.²⁾ Med den modifikation, at realrenten fortsat er høj - som i andre lande - udgør rente- og kreditforholdene derfor ikke længere nogen stærk restriktion for en forbrugs- og investeringsudvikling, der (som en slags pendant til det tidligere amerikanske konjunkturforspring) kan medvirke til en dansk konjunkturudvikling, der er betydeligt kraftigere end udviklingen i omverdenen.

Fingerpeg om tiltagende forbrugsstigning

Indikatorer for forbrugsudviklingen i den seneste tid kan indeholde et fingerpeg om, at en tiltagende forbrugsstigning er under udvikling. I udgangsskønnet er der bl.a. i lyset af ovenstående forudsat en ganske betydelig vækst i det private forbrug, ligesom investeringerne forudses fortsat at vokse i 1986, men klart mindre end tidligere, og for 1987 ventes investeringsvæksten stort set at være bragt til ophør. Bliver forbrugs- og investeringsforløbet endnu mere ekspansivt, kan der som påpeget i kapitel III tegne sig et temmeligt foruroligende billede af den fremtidige betalingsbalanceudvikling - en udvikling, som dog i givet fald må forventes at ville blive bremset gennem økonomisk-politiske stramninger.

c) Betalingsbalanceforbedringen og investeringsforløbet i grundskønnet

Vending i betalingsbalanceudviklingen

6. Vendingen i betalingsbalanceudviklingen, der fremkommer i udgangsskønnet, er især en følge af dels den antagne bytteforholdsforbedring, dels den udfladning af stigningen i erhvervsinvesteringerne, der ligger i dette skøn, og endelig den stærkt voksende energiproduktion i Nordsøfelterne.

2. Heraf følger også, at rentesækningen i betydelig grad allerede er slået i gennem på erhvervsinvesteringerne.

Baggrunden for at regne med et sådant investeringsforløb, herunder, at der i den senere tid har været tegn på faldende kapacitetsudnyttelse i industrien, er uddybet i det følgende. Det skal nævnes, at ligesom det er tilfældet med hensyn til bytteforholdet, er også investeringsforløbet et punkt, hvorved nærværende redegørelse afviger fra andre. Det siger sig selv, at der er tale om en usikker vurdering, specielt med hensyn til tidsprofilen for en vending i investeringskonjunktureren, jfr. nedenfor og beregningerne i kapitel III.

d) Produktivitetsantagelserne

*Uforklarligt
lave produktiv-
tetsstigninger*

7. De senere års tal for produktionsvæksten sammenholdt med beskæftigelsesvæksten er - i Danmark såvel som i udlandet - resulteret i tal for produktivtetsstigningen pr. beskæftiget, som er meget lave i sammenligning med tidligere perioder og vanskelige at få til at stemme med almindelige iagttagelser. Selv om det er muligt at pege på forklaringsmodeller, forekommer forklaringerne i flere tilfælde noget søgte. Specielt for Danmark må de produktivtetsstigninger, man kan regne sig frem til for indeværende år både pr. beskæftiget og pr. time (minus 1 pct. stigning i produktivitet pr. fuldtidsbeskæftiget og 0.2 pct. i timeproduktivitet) forekomme uforklarligt lave, selv under hensyntagen til virkningerne af arbejdskonflikten i foråret. Beregningerne i det følgende bygger dog på de gængse antagelser om en relativt svag produktivtetsudvikling i den senere tid, men det kan ikke afvises, at tallene måske undervurderer den reelle økonomiske vækst i disse år.

B. Tendenser i eksportudviklingen

*Industrieks-
porten især
svækket af den
internationale
konjunkturaf-
matning og ar-
bejdsmarkeds-
konflikten*

8. I omstående figur II.2 er vist en oversigt over udviklingen i industrieksporten på månedsbasis i perioden fra 1983 til 1985. Det er en udvikling, der har tiltrukket sig meget stor opmærksomhed i det forløbne år, fordi den specielt i årets første halvdel var klart skuffende i forhold til de forventninger, der har været næret til industrieksportens stignings-takt. Tallene for de senere måneder peger dog i retning af, at eksportudviklingen er vendt mere klart opad påny uden dog

at nå den 7-8 procents stigning på årsbasis, der tidligere var en almindelig forventning om³⁾ - en stigning, det i det hele taget kan blive vanskeligt at opnå efter den internationale konjunkturafdæmpning. For 1985 under eet regnes der med en mængdemæssig stigning i industrieksporten på ca 5.5 pct.

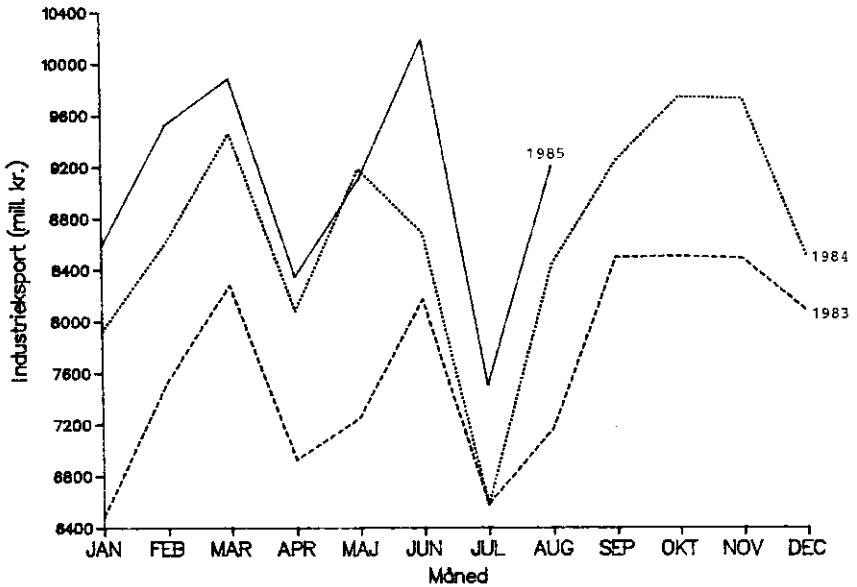
En sammenligning af den danske industrieksportvækst med den udvikling i OECD-landenes samlede im- og eksport, der er vist i figur I.1 i kapitel I, tyder umiddelbart på, at den svage danske eksportvækst i indeværende år, uanset at den klart har været negativt påvirket af forårets arbejdskonflikt, uden at det måske helt er blevet indhentet senere, ret nøje svarer til den generelle udvikling i OECD, således at der i høj grad er tale om resultater af en fælles påvirkning - den internationale konjunkturafmatning - og ikke af specielle interne forhold i Danmark. Vurderingen støttes af de beregninger, der er foretaget i bilag 1 til nærværende redegørelse med sigte på at nå frem til et mere nuanceret grundlag for udarbejdelse af prognoser for den danske industrieksport (ved forsøg på beregning af såkaldte markedsindikatorer, jfr. bilaget). Beregningerne tyder på, at det er generelle tendenser i forbindelse med konjunkturudviklingen og markedsvæksten og ikke specifikt danske tab af markedsandele i udlandet, der ligger bag den afsvækkede stigning i industrieksporten. Beregningerne viser, at det for en stor del er eksporten af halvfabrikata ("mellemprodukter") til videre forarbejdning i udlandet og altså med en relativt lille bearbejdningsgrad her i landet, der i 1985 har trukket den danske industrieksportstigning nedad. Den meget svage internationale efterspørgsel efter råvarer, jfr. kap. I, kan således have smittet af på denne varegruppe. Det skal tilføjes, at der for en del mellemprodukter blot er tale om dansk re-eksport.

Tab af markedsandele i 1984 er delvist genvundet

Beregningerne i bilaget synes også at vise, at Danmark har mistet markedsandele i 1984, men at dette tab i nogen grad er indvundet i 1985. En meget svag konjunkturudvikling på nogle af hovedmarkederne for dansk industrieksport i første halvår 1985 har medvirket til, at væksten i eksporten først

3. I Dansk Økonomi, November 1984, blev der regnet med en realstigning i industrieksporten på 7 pct. fra 1984 til 1985.

Figur 11.2: Industrieksporten på månedsbasis

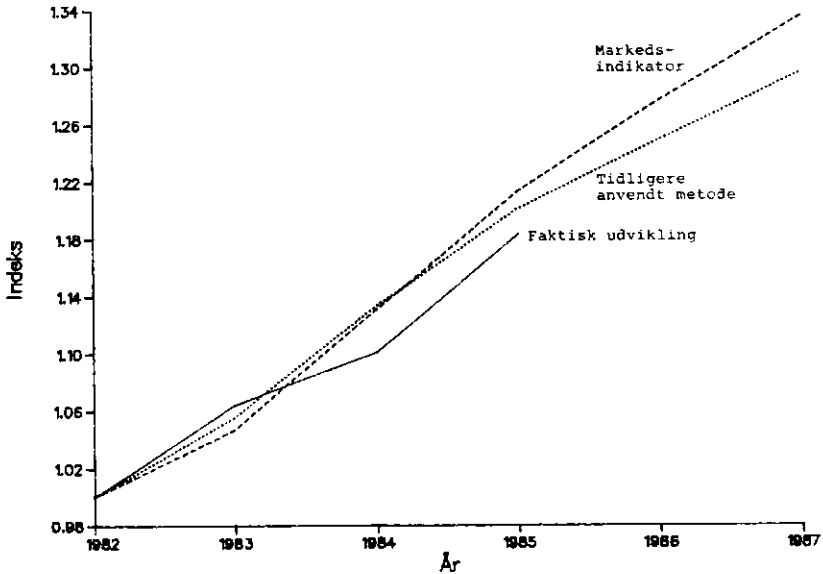
har vist sig i de seneste måneder. Til gengæld skulle de kraftigere opgangstendenser, som nu præger især den vesttyske konjunkturudvikling, kunne bevirke, at eksporten nu igen vil tage kraftigere til i vækst.

Markedsindikatorer peger på svagere industrieksportvækst i de kommende år

De beregnede markedsindikatorer indebærer for det område, de dækker (ca. 75 pct. af industrieksporten), en vækstrate for denne eksport på lidt over 5 pct. fra 1985 til 1986 og godt 4 1/2 pct. fra 1986 til 1987, jfr. også figur 11.3. Markedsindikatorerne sammenfatter som nævnt dels tendenserne i efterspørgselsudviklingen på de pågældende markeder (3 hovedvaregrupper fordelt på de 10 vigtigste aftagerlande), dels også udviklingen i lønkonkurrenceevnen.

Ved en vurdering af den sandsynlige stigning i industrieksporten 1985-86 må der tages hensyn til det eksportbortfald, der opstod i 1985 som følge af arbejdsmarkedskonflikten, vintervejret og måske også konfliktsituationer i udlandet. Virkningerne for eksportudviklingen synes at have

Figur II.3: Fremskrivning af industrieksporten

været koncentreret i månederne april og maj. Målt i forhold til et normalt årsniveau kan eksportbortfaldet for industrivarernes vedkommende anslås til 1-1.5 pct.

Som 3. kvartal 1985 tegner sig i statistikken, synes eksportudviklingen her at være stort set uantastet (hverken berørt i positiv eller negativ retning) af forårets eksportproblemer, og regnes det nævnte bortfald for at være en engangsforeteelse uden implikationer for hverken resten af 1985 eller 1986, giver dette anledning til et såkaldt "overhæng" fra 1985 til 1986, der hæver vækstraten for industrieksporten i 1986 med 1-1.5 pct.

Når der endelig - mere skønsomt - tages hensyn til udsigterne for industrieksporten til de markeder, der ikke er dækket af markedsindikatorundersøgelserne (herunder OPEC-landene og udviklingslandene, hvor eksportudsigterne ikke ser lyse ud), nås alt i alt frem til en samlet forudsætning om årlige stigningstakter i industrieksporten i 1985,

1986 og 1987 på hhv. 5 1/2, 7 og 4 1/2 pct. I lyset af de seneste måneders eksportudvikling kan skønnene for 1986 og 1987 synes relativt forsigtige, og de ligger da også i underkanten af andre vurderinger.

*Landbrugs-
eksporten
flåder ud*

9. Landbrugseksporten har, trods de skete stramninger af markedsvilkårene under EF's landbrugsordninger, ekstraordinært vist en kraftig ekspansion i 1984 og tildels endnu i 1985, hovedsagelig som følge af kombinationen af rekordhøsten i 1984, stærk stigning i svinekødproduktionen og -eksporten og frem til foråret 1985 et meget højt prisniveau for svinekød. Denne situation må i den kommende tid forventes ændret til en under de strammere landbrugsordninger mere normal situation med en i bedste fald beskedent mængdemæssig ekspansion og næppe nogen realprisstigning på produkterne. Der er regnet med en realstigning i landbrugseksporten på et par procent om året og prisstigninger på 1-2 pct. Medens kvoteringen af mælkeproduktionen har medført en vis stabilisering af priser og mængder, præges markedet for oksekød af, at markedsordningen nu i praksis er stærkt gennemhullet som følge af stort overudbud og store lagre. Svinekød må indtil et stykke ind i 1986 prismæssigt forventes at bevæge sig på en nedadgående "svinecykel". (Med henblik på den fremtidige indtægtsudvikling i landbruget kan der fra fremstillingen i kapitel I være grund til at nævne, at landbrugsråstoffer hører til de få råvarer, hvor der muligvis kan forventes nogen stigning i priserne i den kommende tid. Sammen med de øvrige nævnte tendenser sætter dette et vist spørgsmåltegn ved, om den senere tids kraftigt forbedrede indtægtsniveau i landbruget helt vil kunne opretholdes).

*Svagt fragt-
marked, men
indtjeningen
holdes oppe*

10. Selv om der har gjort sig lidt forskellige tendenser gældende på forskellige dele af fragtmarkedet, er skibsfartkonjunkturerne fortsat generelt dårlige, præget af svag efterspørgsel og overudbud af tonnage. Den udvikling, der kan forudses i verdenshandelen, giver ikke grundlag for at regne med nogen væsentlig forbedring af fragtraterne. Fra 1984 til 1985 har stigningen i den gennemsnitlige dollarkurs dog bidraget til at opretholde og forbedre fragtindtjeningen, selvom denne udvikling samtidig også har øget rederiernes udgifter i udlandet. Med omslaget i dollarkursudviklingen

skulle der for så vidt være udsigt til reducerede nettofragtindtægter i den kommende tid, regnet i kroner, men heroverfor står de positive virkninger for nettoindtjeningen af olieprisfaldet og en øget kapacitetsudnyttelse, ligesom de ændringer, der løbende finder sted i handelsflådens sammensætning, formentlig bidrager til at holde fragttjeningen oppe.

Et karakteristisk træk i udviklingen på betalingsbalancens tjenesteposter fra 1984 til 1985 har været en stor stigning (omkring to milliarder kr., til op imod 15 milliarder) i turistudgifterne ved en kun beskedne stigning (en halv til en milliard) i turistindtægterne. Forværringen af turistbalancen er mere end opvejet af den fortsatte, trendmæssige stigning i nettoindtægterne på de øvrige tjenesteposter, der bl.a. repræsenterer indtægter ved entreprenørvirksomhed i udlandet, teknisk og anden servicevirksomhed m.v.; men udviklingen i turistudgifterne er illustrativ for udviklingstendenserne i det private forbrug, jfr. nedenfor.

C. Investeringsudviklingen. Bygge- og anlægsvirksomheden

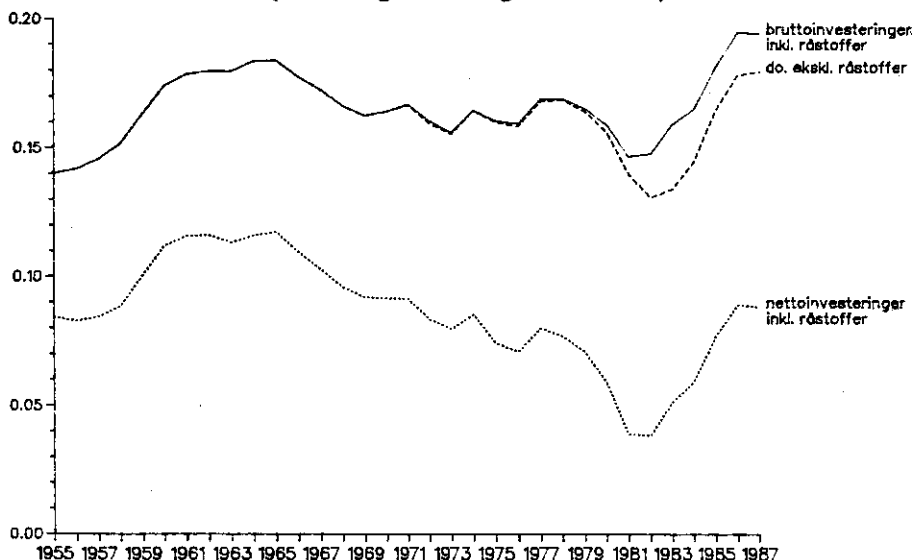
Investeringsvækst som i slutningen af 1950'erne

11. Siden 1982/83 har de private erhvervsinvesteringer (eksklusive investeringer i energisektoren) været inde i en kraftig opgangsperiode. På årsbasis forventes investeringsniveauet i 1985, opgjort i faste priser, herefter at befinde sig omkring 40 pct. over niveauet fra 1982. For at finde en periode med en tilsvarende høj investeringsvækst og investeringskvote skal man helt tilbage til slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne, jfr. også figur II.4, der viser, at investeringerne i forhold til bruttofaktoringkomsten nu er meget høje sammenlignet med de forudgående mange år. Stigningen var indtil 1984 udelukkende koncentreret på byerhvervene, men har i 1985 bredt sig også til landbruget efter den kraftige opretning, der nu er sket også i landbrugs-erhvervets indtjening og rentabilitet.

Flere mulige årsager til investerings-

Selv om investeringsstigningen også i byerhvervene skete ud fra et lavt udgangspunkt efter en årrække med en kritisk svag investeringsudvikling, forekommer den overraskende

Figur 11.4: Investeringskvoter, 1955–85.
(2-års glidende gennemsnit)

Anm: Investeringskvoterne er beregnet som investeringerne divideret med bruttofaktoringkomsten i byerhvervene, h.h.v. inklusive og eksklusive råstofproduktion (d.v.s. energiproduktion m.v.).

stigningerne

stor i forhold til den samtidige udvikling i produktionen i de private byerhverv, hvilket lader formode, at også andre drivkræfter end bedre afsætningsudsigter og rentefaldet spiller en rolle. Indhentning af et investeringsefterslæb fra de foregående år, en mere omfattende teknologisk fornyelse og en generel hurtigere forældelse af kapitalapparatet har været nævnt som mulige forklaringer. Også virksomhedernes øgede risikovillighed (og -mulighed) som følge af bedre indtjening, samtidig med at usikkerheden med hensyn til omkostningsudviklingen er blevet mindre, kan spille en rolle. På indeværende tidspunkt kan der imidlertid kun blive tale om gisninger, og der er derfor fortsat stor usikkerhed om vendepunktet i investeringskonjunktoren. På den ene side indebærer de afdæmpede vækstrater for den internationale økonomi, at en række virksomheder må ventes at nedjustere afsætningsforventningerne, hvilket kan føre til en ganske markant vending i de private erhvervsinvesteringer. På

Usikkerhed om vendepunktet i investeringskonjunktoren

den anden side kan de netop nævnte investeringsfremmende faktorer muligvis medføre, at der vil gå endnu nogen tid, før udfladningen viser sig.

Høj, men aftagende kapacitetsudnyttelse

12. Spørgsmålet om vendepunktet i investeringskonjunktoren har nær sammenhæng med virksomhedernes kapacitetsudnyttelse. Bilag 2 viser, at kapacitetsudnyttelsen nu er på højde med situationen i 1973. Samtidig fremgår det, at der i de seneste års konjunkturopgang - på trods af den stærke investeringsvækst - er sket en markant stigning i anvendelsen af arbejdskraft pr. enhed kapital. Spørgsmålet er, om dette er udtryk for en ligevægt, eller det skyldes, at virksomhederne har været nødsaget til i første omgang at øge indsatsen af arbejdskraft, fordi den fysiske kapital ikke har kunnet udvides tilstrækkeligt på kort sigt.

Der kan næppe gives noget helt definitivt svar på dette spørgsmål, men en række faktorer taler for, at der ikke vil være nogen markant knaphed på produktionskapacitet i 1986.

Beskæftigelsen tilpasses hurtigere end kapaciteten

For det første er det sandsynligt, at virksomhederne tilpasser sig et konjunkturtilbageslag gennem en reduktion i beskæftigelsen, jfr. også bilag 2. Derfor er en del af den beskæftigelsesvækst, vi har set de sidste 3 år, alene en tilbagevenden til det ønskede forhold mellem kapital og arbejdskraft, hvilket samtidig er en del af forklaringen på den svage produktivitetsvækst. Det er dog tænkeligt, at konjunkturopgangens styrke i første omgang har medført en stærkere beskæftigelsesvækst relativt til kapitalapparatet end ønsket på længere sigt. Imidlertid må det ændrede forhold mellem løn og kapitalomkostninger i forhold til begyndelsen af 70'erne ventes isoleret set at bidrage til en større beskæftigelse pr. enhed kapital også i en ligevægtssituation. Selv om der har været en trendmæssig stigning i kapitalanvendelsen siden begyndelsen af 70'erne, kan der således næppe ventes kapacitetsudvidelser af et omfang, der ville genetablere det ekstraordinært høje kapital- arbejdskraftforhold fra 1981-83.

Eksporten næppe hæmmet af

For det andet kan den svage eksportvækst i 1985 sandsynligvis helt henføres til svigtende vækst på nogle af de store

*kapacitets-
mangel i 1985*

markeder samt konflikten i Danmark, jfr. ovenfor. Havde eksporten været hæmmet af kapacitetsproblemer ved årsskiftet, skulle man have ventet et mindre fald i den danske eksportvækst, end tilfældet blev under konflikten. Dette er i overensstemmelse med Industrirådets undersøgelse, hvor svigtende afsætningsmuligheder langt hyppigere end kapacitetsproblemer er anført som årsag til nedjusterede eksportforventninger. Også det seneste konjunkturbarometer for industrien, der er omtalt i bilag 2, viser et svagt fald i den andel af virksomhederne, der angiver, at kapaciteten er utilstrækkelig.

*Væksten har
været meget
ulige fordelt
blandt virksom-
hederne*

For det tredje viser bilag 4, at beskæftigelsesudviklingen i de sidste 2 år har været meget ulige fordelt på virksomhederne. De små virksomheder har således haft en beskæftigelsesstigning på 24 pct. i gennemsnit, mens væksten i de mellemstore virksomheder svarer til gennemsnittet, dvs. 9 pct. Derimod har virksomheder med over 200 ansatte kun haft en beskæftigelsesstigning på 2 pct. i gennemsnit. Bortset fra tekstil-, beklædnings- samt træ- og møbelindustri, der er de mindst kapitalintensive brancher, genfindes ovennævnte mønster i samtlige brancher. Samtidig er der en klar tendens til relativt størst beskæftigelsesvækst i små virksomheder i 1983/84, mens væksten er mere jævnt fordelt på virksomhedsstørrelser i 1984/85. Disse forhold kunne tyde på, at de investeringer, der er gennemført i 1983-84, og som volumenmæssigt især findes i de mellemstore og store virksomheder i de kapitalintensive brancher, allerede i løbet af 1984 har givet en mærkbar kapacitetsforøgelse - en tendens, der må ventes at være fortsat igennem 1985.

Hertil kommer, at der også inden for gruppen af store virksomheder er en meget ulige beskæftigelsesudvikling. Knap 1/3 af de 152 virksomheder, der er med i undersøgelsen, har haft en beskæftigelsesfremgang på over 10 pct., og i over halvdelen af disse har væksten endog været over 20 pct. Omvendt har 50 pct. af disse 152 virksomheder haft direkte fald i beskæftigelsen af arbejdere. Selv om disse forskelle delvist kan henføres til branchefordeling o.l., synes der at være et vist indicium for, at det havde været muligt at øge produktionen med den givne kapacitet, hvis efterspørgslen havde været tilstede.

Der synes således ikke at være stærke tegn på kapacitetsknaphed i en sådan grad, at investeringsvæksten kan forventes at fortsætte i uændret tempo, og kapacitetsproblemer kan næppe være nogen afgørende hindring for væksten i dansk eksport i 1986 og følgende år med de her antagne internationale konjunkturudsigter.

Aftagende investeringsvækst i de kommende år

13. For vurderingen af betalingsbalanceudsigterne for de kommende år er det som allerede berørt afgørende om man skal regne med, at investeringsboom'en fortsætter, eller om der i stedet kommer en udfladning. På baggrund af den netop omtalte vurdering af kapacitetsforholdene og den afdæmpede internationale vækst er der i nærværende reddegørelse regnet med en udfladning af investeringsvæksten i 1986 og kun svag stigning i 1987, hvorimod andre prognoser regner med en noget stærkere stigning (omend nok med en vis afbøjning i forhold til de senere år).

Det skal nævnes, at energiinvesteringerne fortsat ligger på et relativt højt niveau (nu bl.a. som følge af udbygningen af fjernvarmeanlæggene), men ikke har bidraget til det fortsatte opsving i investeringsaktiviteten siden færdiggørelsen for et par år siden af hovednettet i naturgasprojektet og af olierørledningen fra Nordsøen.

Dog fortsat stærk vækst i erhvervsbyggeriet

Medens omsvinget fra det tidligere lave investeringsniveau oprindeligt udelukkende omfattede maskininvesteringer m.v. (her med en klar ændring allerede i 1982), har der i 1984-85 også været en markant opgang i erhvervenes bygningsinvesteringer, herunder i 1985 også i landbrugsbyggeriet. Denne udvikling er faldet sammen med en stærk stigning i det private boligbyggeri, specielt parcelhusbyggeriet, med baggrund i rentefaldet, samt efter alt at dømme også i ombygningsvirksomheden. Selv om også de her nævnte stigninger er sket fra et lavt udgangsniveau, og selv om den offentlige bygge- og anlægsvirksomhed fortsat har været bremsset hårdt op, har det samlede resultat været, at der har udviklet sig et "klassisk" efterspørgselspres i byggesektoren - til overflod forstærket derigennem, at aktiviteten i byggefagene i 1985 har været klemmt sammen på årets sidste tre kvartaler som følge af først vintervejret og senere arbejdsmarkedskonflikten, hvortil kommer den stærke be-

skæftigelsestilvækst i bl.a. træ- og møbelindustrien.

*Udsigt til
arbejdskraft-
mangel i byg-
gesektoren*

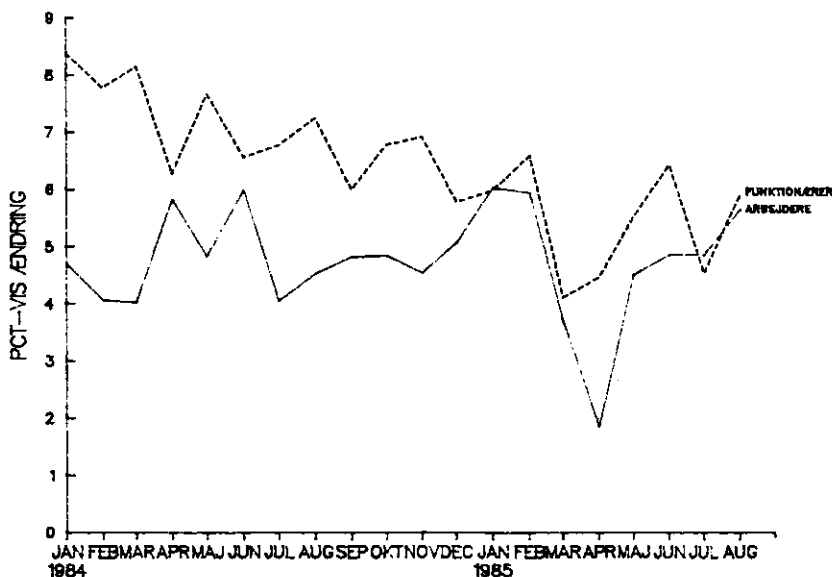
Især som følge af den seneste tids opgang i erhvervsbyggeriet, der må ventes at fortsætte i 1986, må der sammen med den ventede mere moderate fremgang i boligbyggeriet forudses en beskæftigelsesfremgang i byggesektoren på ca. 5 pct., dvs. omkring 8.000 personer i løbet af det kommende par år. Som det fremgår af bilag 3, der giver et billede af ledighedsudviklingen siden 1982, vil det være meget vanskeligt at tilfredsstille en sådan efterspørgselsstigning. Selv om der kan ventes en vis tilgang til byggefagene, ville en udvikling som den beskrevne indebære, at hver eneste af de arbejdsløse i byggefagene skulle i beskæftigelse i sæsonen. Da der endvidere er ganske betydelige forskelle i ledighedsfordeling på regioner og de enkelte a-kasser inden for byggefagene, må der imødeses et uomgængeligt flaskehalsproblem, medmindre der gennemføres en dæmpning af byggeaktiviteten, jfr. kapitel III.

D. Løn- og prisudviklingen

*Lønrammen
er sprængt
i byggefagene*

14. Som tidligere berørt har allerede den hidtidige udvikling i byggeaktiviteten medført, at lønrammen er blevet klart sprængt i byggefagene, jfr. også bilag 4, der påviser, at byggefagene allerede i 1984 har haft større lønstigninger end andre erhverv. Flere forhold, som allerede har været trukket frem i det foranstående, taler for, at presset på kapaciteten i bygge- og anlægssektoren vil fortsætte i det kommende år, og lønstigninger på op mod 10 pct. på årsbasis er ikke usandsynlige, hvis aktiviteten får lov at vokse. Selv om byggeriet er relativt lidt importkrævende, hvorfor den direkte betalingsbalancebelastning er relativt begrænset, er der potentielt tale om en alvorlig risiko for økonomien gennem den lønafsmitning, der før eller senere må forudses - først og stærkest i de fag (f.eks. træ- og møbelindustri), der direkte efterspørger bygningshåndværkere. Udviklingen peger klart i retning af fortsat høj aktivitet på området med en fortsat opsugning af ressourcer i konkurrence med arbejdskraftefterspørgslen fra industrien, og for at byggesektoren ikke skal blive udgangspunkt for en generel stærk lønglidning synes det som nævnt nødvendigt at dæmpe aktiviteten.

Figur 11.5: Lønudviklingen i industrien. Procentvisændring i forhold til samme måned året før.

Generelt moderat lønudvikling, men 2 pct. rammen overskrides

15. Den gennemsnitlige lønstigning fra 1984 til 1985 kan nu anslås til omkring 5 pct. Dette tal er i begrænset omfang påvirket af "overhængs-fænomenet", d.v.s. det forhold, at der på forhånd var "indtegnet" en gennemsnitsstigning af en vis størrelse som følge af lønudviklingen gennem 1984, jfr. også figur 11.5. Men der er desuden på det private arbejdsmarked efter alt foreliggende også tale om en noget større lønstigning i det første overenskomstår end de ved overenskomstindgrebet fastsatte 2 pct., ligesom der i andet overenskomstår må forventes en større stigning end de fastsatte 1.5 pct. Dette er bl.a. en følge af, at en vis lønglidning formentlig både er uundgåelig og nødvendig, samtidig med at det ikke har været helt på det rene, om præstationsbetingede stigninger i akkordfortjenesterne og andre produktivetsrelaterede stigninger skal være med under lønrammen eller ikke. Hertil kan føjes, at det er vanskeligt at få et præcist overblik over, hvorledes de fastsatte lønrammer konkret er blevet udmøntet på de forskellige områder - herunder i hvor stor udstrækning, der har været reserveret en

"pulje" fra lønrammen til nødvendig lønglidning. Det ser i øvrigt ud til, at lønstigningerne har været større på det uorganiserede end på det organiserede arbejdsmarked. Trods disse reservationer er det dog åbenbart, at intentionerne bag det indkomstpolitiske indgreb er blevet virkeliggjort et meget langt stykke. I betragtning af den samtidige stigning i arbejdskraftefterspørgslen synes de som helhed relativt lave lønstigninger også at kunne tages som tegn på en ændret løndannelsesadfærd på arbejdsmarkedet. Kun i byggefagene er lønrammen som nævnt klart spængt med lønstigninger i sommermånederne på formentlig 8-10 pct. i forhold til 1984. Dette har bekræftet erfaringer helt tilbage til de første år med indkomstpolitik: at med efterspørgselspres kan en snæver lønramme ikke holde.

Tabel II.1: Lønmæssig konkurrenceevne

	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
	pct.			
Stigning i lønomkostningerne				
i udlandet	6.3	5.5	5.3	5.3
i Danmark	5.3	4.7	3.1	5.0
- heraf ændringer i				
løn	5.1	5.0	4.0	5.0
arb.giverafgifter	0.2	-0.3	-0.9	0.0
Ændret løn-konkurrenceevne før (forudsatte) valuta- kursændringer	1.0	0.8	2.2	0.3
Fald i dansk kronekurs ¹⁾	<u>3.2</u>	<u>-1.1</u>	<u>-2.1</u>	<u>-0.6</u>
Ændret løn-konkurrenceevne	4.2	-0.3	0.1	-0.3

1) Udviklingen i kronekursen bygger bl.a. på en dollarkurs der som årsgennemsnit for 1986 og 1987 er antaget at ligge på hhv. 925 og 900.

***Risiko for
flaskehals-
problemer***

For de kommende år er der udover bygge- og anlægssektoren især risiko for flaskehalsproblemer på metalområdet. Den noget forskellige beskæftigelsesfremgang i de forskellige regioner indebærer, at der i nogle områder kun er ganske

få arbejdsløse i metalfagene, jfr. bilag 3. Der er samtidig sket et mærkbart fald i ledigheden blandt specialarbejdere, og antallet af ledige specialarbejdere er lavest i de områder, der har størst mangel på faglærte. Det kan derfor meget vel vise sig, at der opstår efterspørgselspres også uden for byggefagene, medmindre indsatsen for at øge den faglige og geografiske mobilitet intensiveres ganske væsentligt, jfr. også diskussionen heraf i kapitel III.

*Længlidning
under 2 1/2
pct. om året
næppe realis-
tisk*

Som det fremgår af tabel II.1, må længlidningen for indeværende år skønnes at ville blive omkring 3 pct., og bl.a. i lyset heraf er det anslået, at længlidningen i de kommende år næppe kan bringes ned under ca. 2.5 pct. på årsbasis. For 1987 er der beregningsteknisk forudsat uændret konkurrenceevne, hvilket indebærer en lønstigningstakt på 5 procent. Denne lønstigningstakt svarer til et overhæng fra 1986 på 2.5 pct. i forbindelse med arbejdstidsforkortelsen samt den forventede længlidning. Der er således ikke indregnet nogen overenskomststigning i lønningerne for 1987.

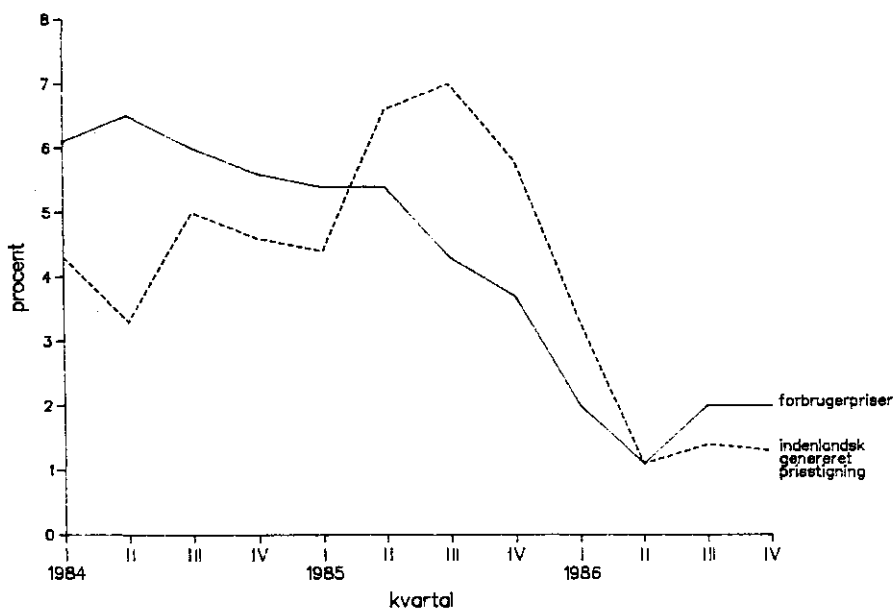
Stabile priser

16. Et bemærkelsesværdigt træk ved den senere tids økonomiske udvikling har været, at prisstigningerne nu synes at være gået omtrent i stå, jfr. figur II.6. Man skal tilbage til slutningen af 50'erne for at finde en situation med tilsvarende stor prisstabilitet. Allerede gennem 1983-84 var der dog, jfr. tidligere redegørelser, tale om et klart fald i den forbrugerprisstigning, som kunne tilskrives omkostningsudviklingen i indlandet og de indenlandske markedskræfter; men det totale billede sløredes dengang noget af prispåvirkningerne udefra. I 1985 er afdæmpningen af de indenlandske inflationsfaktorer fortsat samtidig med, at der som nævnt har været stærke prisfald for råvarer og olie, ligesom der nu er sket en betydelig afdæmpning af prisudviklingen på de øvrige importvarer. "Pris-overhængen" fra 1984 til 1985 og de fortsatte prisstigninger i årets første måneder bevirker dog, at der i gennemsnit fra 1984 til 1985 bliver tale om en stigning i forbrugerpriserne på knap 5 pct.

*Reallønnen
stiger*

17. Med prisstigninger, der er lavere end de gennemsnitlige lønstigninger, har der i 1985 for første gang i flere år været tale om reallønstigninger for den fuldt beskæftigede lønmodtager, jfr. figur II.7, og naturligvis endnu mere for den

Figur II.6: Udvikling i total forbrugerpriser og forbrugspriser excl. afgifter, import, danske fødevarer og boligpost.

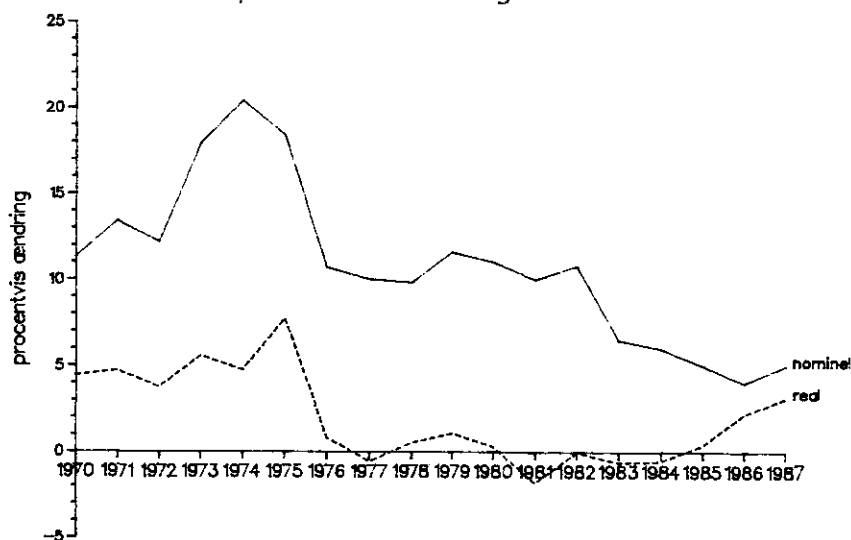

Kilde: Danmarks Nationalbank samt egne beregninger.

arbejdsløse, der er kommet i beskæftigelse. Stigende skatetryk har dog bevirket, at den disponible realløn fortsat er faldet for lønmodtagergrupperne (de i forvejen beskæftigede), men selve løn- og prisudviklingen har altså demonstreret, at det i høj grad er muligt at opnå reallønsforbedringer uden stærke nominelle lønfremstød.

For 1986 og 1987 er der udsigt til yderligere og større reallønsforbedringer for privatansatte lønmodtagere - ca. 2 pct. i 1986 og henvend 3 pct. i 1987, og heri er ikke indregnet nogen overenskomstmæssig lønstigning for 1987. Med de forudsætninger vedrørende finanspolitikken, der er redegjort for ovenfor, indebærer dette en stigning også i den disponible realløn for de beskæftigede. I 1986 bliver stigningen

Figur II.7: Udviklingen i nominal og real timeløn 1970–87, procentvis ændring i forhold til året før.

Også udsigt til stigende disponibel realløn

i disponibel realløn pr. time på grund af et svagt stigende skattetryk lidt mindre end i 1987, hvor skattereformen tværtimod indebærer en lempelse af den direkte personbeskatning, men hvor samtidig arbejdstiden afkortes med 2.5 pct. for hovedparten af lønmodtagerne. Med det foreliggende prisskøn er der imidlertid udsigt til en mindre stigning også i den disponible reale årsløn med en samlet timelønshævelse på 5 pct. i 1987. Dette kan isoleret set bidrage til at lette overenskomstsituationen, selv om den ulige fordeling af lønglidingen givetvis vil medføre en forholdsvis stor spredning i lønstigningen, hvis der ikke er plads til at modificere dette gennem overenskomstmæssige lønstigninger.

Særlig stærk realindkomstfremgang for selvstændige

Den funktionelle indkomstfordeling er, jfr. bilagstabellerne, i 1985 blevet yderligere forskudt fra lønindkomst til restindkomst. De selvstændige har således haft en særlig stærk realindkomstfremgang. Specielt har dette i 1985 være tilfældet for landbrugets vedkommende, hvilket imidlertid skal ses på baggrund af, at erhvervet var i indkomstkrisen få år til-

bage. For restindkomsterne under et må der forudses en fortsat realvækst i de kommende år, men med klart aftagende stigningstakt. Fra 1986 til 1987 ventes restindkomsterne således kun at stige en anelse mere end lønindkomsterne. Pensionistgrupperne har haft en fortsat forøgelse af den disponible realindkomst i 1985.

*Fortsat høj
realrente*

De senere års markante fald i den nominelle rente ventes afløst af stabile forhold, men med en tydelig vending i betalingsbalanceudviklingen og det ventede yderligere fald i inflationstakten samtidig med et evt. behersket fald i det internationale renteniveau er der dog grund til at vente, at tendensen vil gå i retning af et yderligere, men ikke særlig stærkt dansk rentefald frem til 1987. Den gennemsnitlige obligationsrente er derfor skønnet at ville falde til ca. 9 pct. i 1987, hvilket med den forudsatte prisudvikling, indebærer en svag stigning i realrenten med den forudsatte prisudvikling, mens det er mere usikkert, om den forventede realrente længere frem i tiden vil ændres ved den forudsatte nominelle renteutvikling.

*Uændret løn-
konkurrence-
evne indtil
1987*

18. Erhvervenes omkostningsudvikling påvirkes i 1985 og 1986 i nedadgående retning af den reduktion af arbejdsgiverbidragene til social sikring, der indgik som en del af "helhedsløsningen 1985" og modsvarer ca. 1.2 pct. af de totale lønomkostninger. Ved udgangen af 1986 sker der imidlertid et engangsløft i lønomkostningerne på knap 2 1/2 pct. som følge af arbejdstidsforkortelsen på 1 time ugentlig med fuld lønkompensation, men på lidt længere sigt modificeres omkostningsforøgelsen dog af de afledte produktivitetsforbedringer.

Disse forudsætninger om lønudviklingen og videreførelsen af arbejdsgivertilskuddene resulterer i praktisk taget uændret løn-konkurrenceevne i såvel 1986 som 1987. For 1986 synes de danske lønstigninger dog at blive noget lavere end udlandets, men det opvejes af den forventede valutakursudvikling, der på grund af dollarfaldet indebærer en konkurrenceevneforringelse på godt 2 pct.

E. Det private forbrug

*Stigende
privatforbrug
i 1984*

19. I 1984 var Danmark foruden at være placeret blandt landene med den største økonomiske vækst også ledende i Vesteuropa med hensyn til forbrugsstigning. Der var tale om en stigning på godt 2 1/2 pct. i forhold til 1983. Forbrugsstigningen blev båret dels af beskæftigelsesfremgangen, dels af en stigning i forbrugskvoten, d.v.s. den andel af husholdningernes disponible indkomst, der forbruges, idet reallønnen var stagnerende eller vigende, hvilket også var tilfældet for de reale overførselsindkomster efter skat. De to hovedkomponenter i forbrugsudviklingen kan i øvrigt tænkes at have udvist en positiv samvariation, idet øget beskæftigelse og bedre beskæftigelsesudsigter kan udløse en ekspansiv forbrugeradfærd (analogt til den forventningseffekt, der i de senere år utvivlsomt har påvirket investeringsudviklingen).

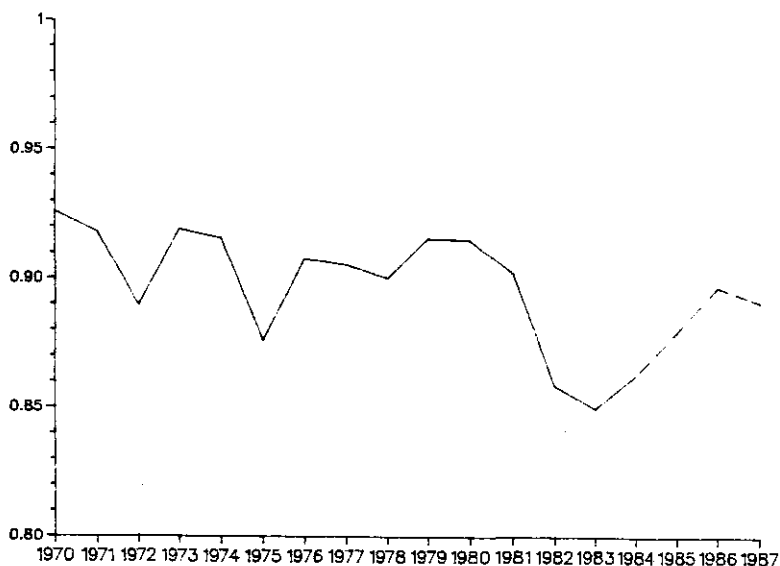
*Tiltagende
forbrugsstigning
i andet
halvår 1985*

Forbrugsudviklingen i 1985 har udvist stærke variationer gennem året - og variationer, der tildels er gået på tværs af de normale sæsonmønstre. I første kvartal og et stykke ind i andet kvartal var forbruget faldende - formentlig især som følge af arbejdskonflikten, men måske også under indtryk af usikkerhed om realindkomstudviklingen i forbindelse med overenskomstindgrebet. Udviklingen vendte imidlertid omkring midten af året, og i sensommeren lå forbruget omkring 4 pct. over niveauet ved årets begyndelse. Omslaget har formentlig forbindelse med den fremrykning (til juni-juli), der i år har fundet sted af udbetalingerne af overskydende skat. Samtidig har der været forventninger om, at der i efteråret ville fremkomme en modreaktion som følge af, at terminerne for indbetaling af restskatter ligeledes er fremrykket og som følge af den bundne opsparing. Men der foreligger endnu kun en svag indikation af, at der skulle være sket en afbøjning af stigningen for så vidt angår detailomsættningen, ligesom forbruget af en række varige goder skønnes at fortsætte på et relativt højt niveau.

*Endnu stærkere
forbrugsfremgang
i de
kommende år*

Den samlede private forbrugsefterspørgsel skønnes derfor at forblive på det forholdsvis høje niveau for juli/august gennem den resterende del af 1985, hvilket vil resultere i en samlet real forbrugsstigning på 2.5 procent i 1985. I 1986

Figur II.8: Forbrugskvotens udvikling 1970-87.

og 1987 regnes med forbrugsstigninger på omkring 3.5 og 3 procent, hvilket afspejler udsigten til væsentlige stigninger i de disponible realindkomster. Det er samtidig antaget, at forbrugskvoten i 1986 stiger med op mod 2 procentpoint, hvorefter der i 1987 sker et mindre fald i forbrugskvoten, jfr. figur II.8. Videreførelsen af rentefaldet kan - sammen med forbedrede kreditmuligheder - ses som en medvirkende faktor til stigningen i forbrugskvoten.⁴⁾ Udviklingen i den private sektors nettorentindtægter trækker ligeledes i retning af et stigende forbrug. I 1987 må skattereformen som nævnt isoleret set forventes at påvirke forbrugsudviklingen ekspansivt.

4. Ved en vurdering af den fremtidige udvikling kan der måske også være en vis vejledning i, at forbrugskvoten i U.S.A. er steget stærkt under de senere års konjunkturoppgang med ledsagende beskæftigelses- og realindkomstfremgang og samtidig stærke inflationsafdæmpning, og fald i den nominelle rente.

Tabel 11.2: Reserver og på forsyningbalancen

	Nationalregnskabsstatistik		Realværdier		Kvalitetsværdier		Præstationer	
	1985	1986	1987	1985	1986	1987	1985	1986
	mrd. kr.		mrd. kr.		mrd. kr.		procent	
1. Tilset forbrug	327,3	344,7	361,5	2,5	3,5	3,0	4,6	1,7
2. Nyt boligbyggeri	28,5	30,8	32,4	-6,5	5,0	3,0	5,7	3,0
3. Private erhvervsinvesteringer	74,8	81,7	84,2	15,7	6,4	1,1	5,5	2,6
4. Off. køb af varer og tjenester	165,8	173,9	180,5	1,0	2,5	0,4	3,9	2,3
5. Heraf off. investeringer	12,4	13,1	13,4	4,4	3,0	0,0	5,7	2,8
6. Lager- og besætningsændringer	3,8	2,6	3,0	-0,4	-0,2	0,1	-	-
7. Indenlandsk efterspørgsel (1+2+3+4+5)	600,2	633,7	661,7	2,6	3,4	2,1	4,6	2,1
8. Vareeksport (FOB) inkl. FEOGA i alt	185,4	195,2	206,4	4,7	3,5	3,7	3,7	1,7
9. Heraf industrivarer	115,4	126,6	135,0	5,5	7,0	4,5	4,5	2,5
10. landbrugsvarer og konserver ^{a)}	55,4	57,2	59,8	3,1	2,3	2,5	1,9	2,0
11. Tjenesteeksport	46,5	47,0	50,0	3,2	3,5	3,6	4,7	2,3
12. Samlet efterspørgsel (7+8+9+10+11)	832,1	875,9	918,1	3,1	3,5	2,6	4,4	1,7
13. Vareimport (CIF) i alt	186,7	194,9	202,7	6,5	3,7	2,0	3,3	-0,4
14. Heraf energiimport	31,6	30,0	28,1	-3,2	-1,2	-8,0	4,5	-4,0
15. Tjenesteimport	33,6	33,1	34,9	6,0	2,4	2,9	3,0	-3,8
16. Bruttonationalprodukt ^{b)} (12-13-15)	639,9	647,5	680,4	3,0	3,4	2,7	4,8	2,7
17. Nettoefgifter ^{c)}	93,8	99,3	104,4	-	-	-	-	-
18. Bruttonationalprodukt (16-17)	546,1	548,7	576,1	-	-	-	-	-

Ann.: Tabellens værdier er afrundede, hvorfor sammenregning kan udvise små differencer.

Ved sammenligningen af de procentvise ændringer for enkeltposter er benyttet forøgende års vægte. Eksport og import er opgjort på specialindbudsstatistik.

Eksportgruppen "Industrivarer" indfatter de varer, som i udenrigshandelen opgøres under SITC-kapitelens 2 og 4-9, ekskl. skibe og 11), medens "landbrugsvarer og konserver" omfatter varer opgjort under SITC-kapitelens 0 og 1.

Kilden til 1985 er Danmarks Statistiks september-1985 version af nationalregnskabet.

a) Inkl. eksportatorer fra FEOGA.

b) Rekonstruerede værdier fra Danmarks Statistiks nationale regnskab, hvor FEOGA-eksportstøtten medregnes under posten nettoefgifter. I nærværende opstilling er FEOGA-eksportstøtten indregnet i eksportværdien af landbrugsvarer. De her angivne tal for bruttonationalprodukt og nettoefgifter er derfor tilsvarende højere end tallene i det officielle nationale regnskab, der er dermed uoverensstemmelse for så vidt angår bruttonationalproduktet.

c) Ændringen i "Lager- og besætningsændringer" målt i løbende priser i forhold til BNP det foregående år.

F. Balanceproblemerne

*Forholdsvis
høj vækst i
Danmark*

20. Den udvikling i efterspørgselskomponenterne, som er omtalt ovenfor, resulterer i en samlet vækst i bruttonationalproduktet i faste priser på henholdsvis 2, 3.5 og knap 3 pct. i årene 1985-87. Den tiltagende vækstrate for 1986 hænger især sammen med den øgede indenlandske efterspørgselsstigning, der som nævnt dækker over et betydeligt skift i sammensætningen (lavere, men dog stadig høj vækst i investeringerne, og stærkere vækst i de øvrige indenlandske efterspørgselskomponenter). I 1987 ventes væksten at aftage noget igen især på grund af den forudsatte investeringsafdæmpning.

*Betalings-
balancen for-
bedres især.
på grund af
bytteforholdet*

Som resultat af denne udvikling og den omtalte bytteforholdsforbedring fås et betalingsbalanceunderskud på godt 22 mia.kr. for 1985, faldende til 17-18, henholdsvis 13 mia.kr. i 1986 og 1987. Den ventede forbedring i 1986, der fremkommer på trods af en klart stærkere økonomisk vækst end i omverdenen og med omtrent samme vækst i eksporten som i den indenlandske efterspørgsel, hænger især sammen med to forhold. Selv om vareimporten målt i mængder vokser i samme takt som eksporten, bidrager bytteforholdsforbedringen på ca. 2 pct. i 1986 i form af et gennemsnitligt fald på ca. 1/2 pct. i importpriserne mod prisstigninger på godt 1.5 pct. på eksporten, til betalingsbalanceforbedringen med ca. 3 mia.kr. Tjenesteimporten ventes at vokse noget langsommere end i indeværende år, hvilket sammen med en bytteforholdsforbedring på ca. 1.5 pct. for tjenester bidrager til betalingsbalanceforbedringen med i alt ca. 1.5 mia.kr. Det stigende overskud på tjenestebalancen skyldes især lavere omkostninger i udenrigssøfarten som følge af faldende oliepriser, men også færdiggørelsen af igangværende skibsombygningsarbejder på udenlandske værfter formindsker tjenesteimporten i de kommende år.

Væksten i den samlede vareeksport ventes at blive noget lavere i de kommende år. I 1985 skønnes stigningen i mængder at blive godt 4.5 pct. mod kun ca. 3.5 pct. i såvel 1986 som 1987. Dette fald dækker imidlertid over store forskelle imellem de forskellige komponenter i eksporten. Kun industrieksporten ventes at holde et nogenlunde uændret

Tabel II.3: Arbejdsstyrke, ledighed og betalingsbalanceunderskud m.v.

1984-87

	1984	1985	1986	1987
	— 1.000 personer —			
Befolkningsprognose, 15-74 årige ^{a)}	3833	3840	3849	3860
Erhvervsfrekvens ^{b)}	72.0	72.6	73.0	73.4
Arbejdsstyrke (antal personer)	2759	2786	2808	2835
	- 1.000 personer, fuldtid -			
Arbejdsstyrke (fuldtidsbasis) ^{c)}	2500	2524	2544	2569
Registrerede ledige (fuldtidsbasis)	267	239	236	238
Beskæftigede i alt (fuldtidsbasis)	2232	2285	2308	2331
Heraf: Lønmodtagere i byerhverv	1207	1255	1262	1284
Offentligt ansatte	631	636	652	658
Selvstændige m.v. ^{d)}	394	394	394	389
	————— pct. —————			
Procentvis stigning i produktion pr. time pr. beskæftiget lønmodtager i private byerhverv i forhold til året før e)	1.6	0.2	2.0	2.9

"Balanceproblemer"

Ledighed

Antal personer	277	247	244 ^{*)}	246 ^{*)}
Antal personer i pct. af arbejdsstyrken	10.0	8.9	8.7	8.7
Betalingsbalanceunderskud mia.kr.	16.9	22.5	17.7	13.2
I pct. af bruttofaktorindkomst	3.5	4.4	3.2	2.3
I pct. af eksport af varer og tjenester	7.9	9.7	7.3	5.1

Anm.: Tabellens tal er afrundede, hvorfor sammenregning kan udvise små differencer.

a) Danmarks Statistiks befolkningsprognose, jfr. Statistiske Efterretninger: Befolkning og valg, 1985:12 fra Danmarks Statistik.

b) Erhvervsfrekvenserne bygger på Danmarks Statistiks beskæftigelsesundersøgelser og egne beregninger. Der er i erhvervsfrekvenserne inkluderet en reduktion som følge af effekten af overgang til efterløn.

c) Ved beregning af antal fuldtidsbeskæftigede lønmodtagere medregnes deltidsbeskæftigede med vægten $\frac{1}{2}$. Tilsvarende indgår deltidsforsikrede ledige med vægten $\frac{1}{2}$ i opgørelsen af antal registrerede ledige på fuldtidsbasis.

Der er ikke gjort forsøg på at omregne antallet af selvstændige m.v. til fuldtid.

d) Beskæftigelse i energisektoren, landbruget, selvstændige og medhjælpende hustruer i byerhverv. Delvis residualpost.

e) Angiver produktivitetsstigning med 1975-vægte.

*) Heri inkluderet ledige personer på uddannelsesyndelse i forbindelse med bortfaldet af andet jobtilbud for langtidsledige. I følge Det økonomiske sekretariat: økonomisk oversigt, oktober 1985, regnes der med mellem 10-15.000 personer på helårsbasis, som er omfattet af denne ordning i 1986.

væksttempo, hvorimod landbrugseksporten vil udvise en noget svagere vækst. For 1986 er der endvidere udsigt til et engangsfald i nettoeksporten af skibe og fly på ca. 2 mia.kr. i forhold til 1985.

Tabel II.4: Komponenter i betalingsbalanceregnskabet 1983-87

	<u>1983</u>	<u>1984</u>	<u>1985</u>	<u>1986</u>	<u>1987</u>
	----- mia.kr. -----				
Betalingsbalancesaldo	-11.1	-16.9	-22.5	-17.7	-13.2
Renter m.m. ¹⁾	-25.8	-28.4	-32.1	-31.9	-32.0
Tjenester	12.2	12.3	12.9	13.9	15.0
Varer ²⁾	2.5	-0.8	-3.3	0.3	3.7
- heraf energi	-21.2	-22.1	-22.0	-20.7	-18.7
skibe + fly	4.8	3.6	2.4	-0.2	0.8
Ændring i betalingsbalancesaldo		-5.8	-5.6	+4.8	+4.5
Ændring i betalingsbalance- saldo ekskl. energi, skibe + fly		-3.7	-4.5	+6.1	+1.5

1) Indeholder en række transfereringer over landets grænser herunder en korrektion vedr. samhandelen med Færøerne og Grønland, idet handels- og tjeneste balancen opgøres for Syddanmark alene, hvorimod betalingsbalancen (den officielle saldo) er opgjort for hele riget.

2) Inkl. Feoga.

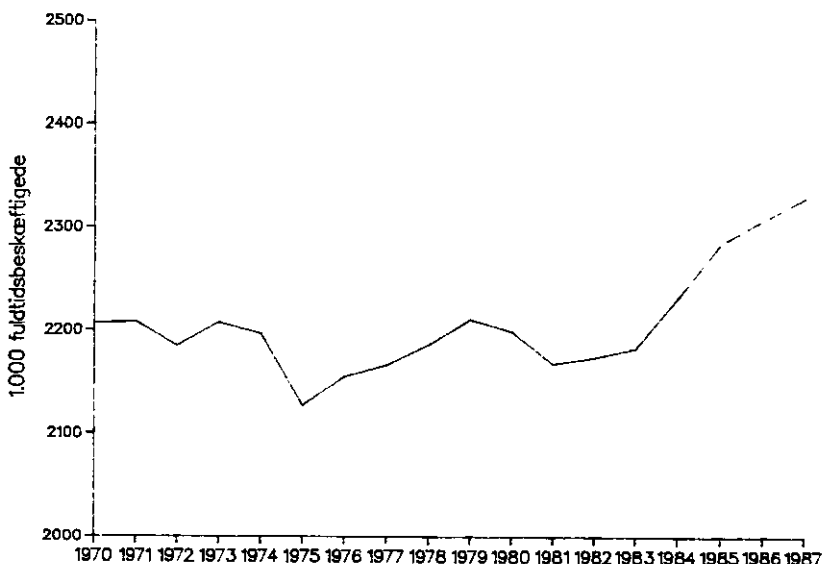
*Rentebetaling-
erne til ud-
landet topper
i 1985*

Nettorentebetalingerne til udlandet skønnes at nå et topunkt i 1985 med godt 25 mia.kr. Derefter vil den forudsatte udvikling i dollarkursen og det internationale renteniveau opveje stigningen i renteudgiften som følge af tilvæksten i udlandsgælden, således at de samlede nettorenteutgifter vil udvise et ganske lille fald i 1986 og 1987.

*Stærk beskæfti-
gelsesvækst i
1985; noget
mindre i de
kommende år*

21. Den samlede beskæftigelse ventes i overensstemmelse med den fortsatte vækst i den samlede produktion fortsat at vokse i de kommende år, men noget langsommere end hidtil. Fra 1983 til 1985 er beskæftigelsen øget med ca. 100.000 personer, jfr. figur II.9. I de kommende to år forudses en tilvækst på ca. 45.000 personer. Denne afdæmpning i beskæftigelsesfremgangen trods en fortsat høj vækst i

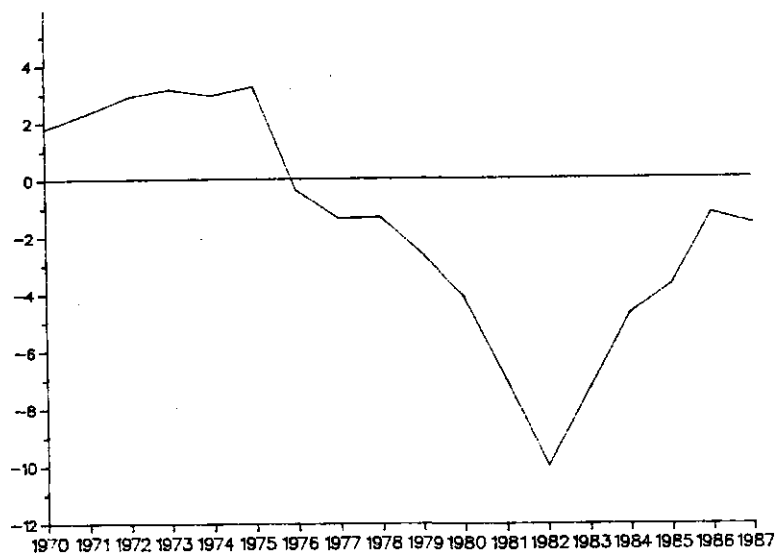
Figur 11.9: Udviklingen i den samlede beskæftigelse, 1970-87.

produktionen, hænger sammen med forventningen om en noget stærkere produktivitetsudvikling end i 1984 og 1985. At et sådant opsving i produktiviteten er undervejs synes at kunne støttes ikke blot på forventningerne til investeringernes indflydelse herpå, men også det seneste konjunkturbarometer peger på voksende produktion uden en tilsvarende beskæftigelsesvækst, jfr. også omtalen af produktivitet, kapacitet og beskæftigelse ovenfor.

Tilgangen til arbejdsstyrken synes at have toppet i 1984 med en tilgang på ca. 45.000 personer (omregnet til fuldtid). For årene 1985-1987 ventes en tilgang af størrelsesordenen 20-25.000 personer pr. år. Dette er baggrunden for det allerede konstaterede, meget mærkbare fald i antallet af arbejdsløse i løbet af 1985 (ca. 25.000 personer). Til gengæld ventes arbejdsløsheden kun at falde ganske lidt i forhold til 1985-niveauet (ca. 245.000 personer) i de kommende 2 år. Hertil kommer dog et fald i den registrerede ledighed

Figur II.10: Det offentlige opsparringsoverskud i pct af BNP, 1970-87.

Anm.: Den offentlige sektor inkluderer, ud over staten og kommunerne, bl.a. ATP og Lønmodtagernes Garantifond.

af størrelsesordenen 15.000 som følge af uddannelses tilbud til langtidsledige.

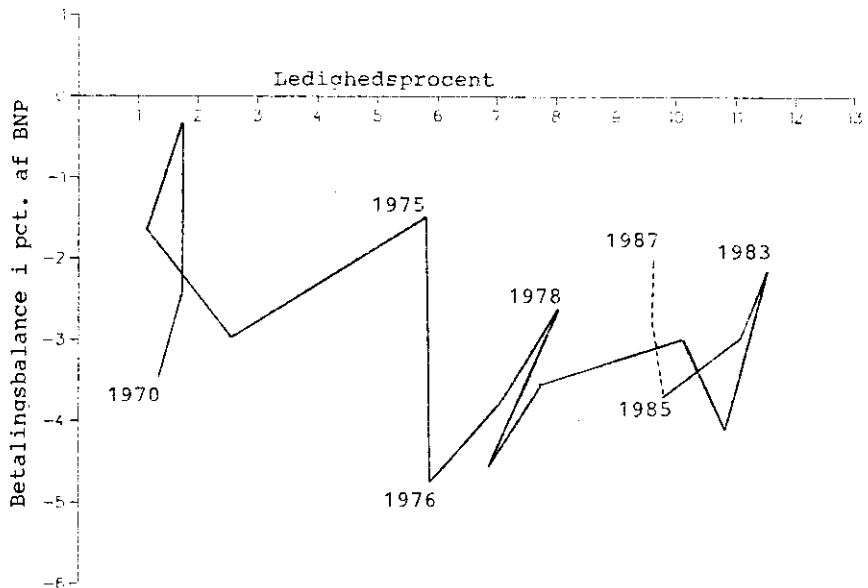
Næsten balance på de offentlige budgetter

22. Den offentlige budgetsaldo er blevet forbedret væsentligt gennem de senere år, jfr. også figur II.10. Samtidig er der udsigt til en yderligere meget kraftig forbedring i 1986 først og fremmest som følge af en mærkbar stigning i proventuet fra selskabsbeskatningen. Et offentligt opsparringsunderskud på 7-10 mia.kr. må i sammenligning med forholdene i 1970'erne anses for uproblematisk fra et finansieringssynspunkt. Et fortsat fald i ledigheden vil i løbet af få år kunne ændre saldoen til et overskud.

Det samlede balanceproblem formindskes fortsat

23. Det samlede balanceproblem er som nævnt formindsket noget i første halvdel af 1980'erne, og der er udsigt til, at denne udvikling kan fortsætte i de kommende år med aftagende underskud på både betalingsbalancen og de offentlige budgetter. Derimod vil arbejdsløsheden fortsat være et tyngende problem. Dette illustrerer, at kombinationen af re-

Figur II.11: Udviklingen i arbejdsløsheden og på betalingsbalancen, 1970-87.

lativt svag international vækst og fortsat voksende arbejdsstyrke stiller store krav til konkurrenceevnen, hvis ledigheden skal kunne nedbringes samtidig med, at betalingsbalancen forbedres. Samtidig kan der være grund til at understrege, at den midlertidige ændring i balanceproblemet's sammensætning, der er indtruffet i 1984-85, jfr. figur II.11 er i overensstemmelse med, hvad man skulle vente i kølvandet på en konkurrenceevneforbedring. Tilpasningen af kapaciteten til de bedre afsætningsmuligheder sker forholdsvis hurtigt og giver dermed i første omgang en betydelig importstigning og voksende beskæftigelse, hvorimod stigningen i eksportindtægterne er lidt længere tid om at slå igennem, men til gengæld af mere permanent karakter.

BILAGSTABEL II.1. UDVIKLINGEN I LØN- OG RESTINDKOMST.

LØBENDE PRISER, MIA. KR.	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
BRUTTOFAKTORINDKOMST	I 240.2	265.1	292.3	316.0	345.1	399.8	440.8	482.5	516.1	548.7	576.1
HERAF: LØNINDKOMST	I 155.8	172.8	193.1	212.7	230.1	258.4	277.2	298.1	316.7	332.3	347.7
RESTINDKOMST	I 84.4	92.3	99.2	103.3	115.1	141.4	163.6	184.4	199.3	216.3	228.4
AFSKRIVNINGER	I 23.0	26.1	29.4	33.7	38.0	42.6	46.0	48.8	53.1	57.0	60.8
NETTOFAKTORINDKOMST	I 217.2	238.9	262.9	282.3	307.1	357.2	394.8	433.7	462.9	491.7	515.3
PRIVAT NETTOFAKTORINDKOMST A)	I 169.1	184.5	201.3	212.8	227.2	263.5	293.8	328.7	353.4	376.7	395.4
HERAF: LØNINDKOMST	I 107.7	118.4	131.5	143.2	150.1	164.7	176.2	193.1	207.2	217.4	227.8
RESTINDKOMST	I 61.4	66.1	69.8	69.6	77.1	98.8	117.6	135.6	146.2	159.4	167.6
INDKOMSTUDVIKLINGEN (VÆKSTPROCENT)	I										
PRIVAT NETTOFAKTORINDKOMST A)	I 9.1	9.2	9.1	5.7	6.7	16.0	11.5	11.9	7.5	6.6	5.0
HERAF: LØNINDKOMST	I 10.4	10.0	11.0	8.9	4.8	9.7	7.0	9.6	7.3	4.9	4.8
RESTINDKOMST	I 6.9	7.8	5.6	-3	10.7	28.3	19.0	15.3	7.8	9.0	5.2
LØNKVOTE B) (PCT.)	I 64.87	65.19	66.07	67.32	66.66	64.63	62.89	61.78	61.37	60.57	60.36
LØNKVOTE C) (PCT.)	I 56.25	56.39	57.21	58.34	56.84	54.01	52.06	51.35	51.16	50.31	50.13
LØNKVOTE D) (PCT.)	I 63.70	64.16	65.32	67.30	66.08	62.49	59.97	58.75	58.63	57.70	57.61

NOTER A) NETTOFAKTORINDKOMST UDENFØR DEN OFFENTLIGE SEKTOR.

B) LØNINDKOMSTEN I PROCENT AF BRUTTOFAKTORINDKOMSTEN.

C) LØNINDKOMSTEN I PROCENT AF BRUTTOFAKTORINDKOMSTEN EKSKL. OFFENTLIG SEKTOR.

D) LØNINDKOMSTEN I PROCENT AF NETTOFAKTORINDKOMSTEN EKSKL. OFFENTLIG SEKTOR.

KILDER: INDTIL 1984 NATIONALREGNSKABET. FRA 1985 BYGGER TABELLEN PÅ DE BAG UDGANGSSKØNNET LIGGENDE FORUDSÆTNINGER OG BEREGNINGER.

BILAGSTABEL II.2. OVERGANG FRA NETTOFAKTORINDKOMSTER TIL PERSONLIGE INDKOMSTER.

LØBENDE PRISER, MIA. KR.	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
NETTOFAKTORINDKOMST	217.2	238.9	262.9	282.3	307.1	357.2	394.8	433.7	462.9	491.7	515.3
+ TRANSFERERINGER A)	39.0	45.9	52.6	61.2	71.4	83.3	90.3	94.9	96.8	98.5	101.7
- SELSKABSSKATTER	3.6	4.2	4.8	5.5	5.1	5.3	7.1	14.3	9.6	20.6	13.6
- NETTORENTUDGIFTER TIL UDLANDET	3.4	4.7	6.7	9.4	12.8	18.0	18.7	22.7	25.6	24.7	24.6
+ NETTORENTINDT. FRA DET OFF. B)	-3.4	-3.2	-1.6	-1.5	4.8	11.9	17.5	26.3	29.6	31.4	30.3
PERSONLIGE NETTOINDKOMSTER	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
INKL. SELSKABSHENLÆGGELSER	246.0	272.7	302.5	328.2	365.3	429.1	476.8	519.9	554.6	576.2	609.1

MOTER A) INKL. ARBEJDSLØSHEDSUNDERSTØTTELSE.

B) RENTEINDTÆGTER FRA DET OFFENTLIGE SAMT NATIONALBANKOVERSKUD M.V.

KILDER: INDTIL 1984 NATIONALREGNSKABET SUPPLERET MED EGNE BEREGNINGER. FRA 1985 BYGGER TABELLEN PÅ DE BAG UDGANGSKØNNET LIGGENDE FORUDSÆTNINGER OG BEREGNINGER.

BILAGSTABEL II.4. INDKOMSTER, SKATTER OG FORBRUG.

	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
LØBENDE PRISER, MIA. KR.	I										
PERSONLIGE NETTINDKOMSTER	I										
INKL. SELSKABSHENLÆGGELSER	I	246.0	272.7	302.5	328.2	365.3	429.1	519.9	554.6	576.2	609.1
- SELSKABSHENLÆGGELSER A)	I	5.9	6.5	7.0	7.4	9.7	12.0	16.1	19.2	20.5	22.5
- DIREKTE SKATTER (M.V. B)	I	64.6	71.9	81.6	92.5	102.3	117.9	150.2	163.3	171.5	181.0
DISPONIBEL PERSONLIG INDKOMST	I	175.5	194.3	213.8	228.2	253.3	299.2	353.6	372.1	384.3	405.7
ANVENDT TIL PRIVAT FORBRUG	I	159.9	174.9	195.8	208.8	228.6	256.9	305.0	327.3	344.7	361.5
HERAF I OPSPARING	I	16.6	19.4	18.0	19.4	24.7	42.3	48.6	44.8	39.6	44.1
HERAF I OPSPARINGSFREMÆNDE	I										
ORDNINGER	I	10.4	14.2	17.7	19.4	24.1	33.5	37.2	36.9	37.6	34.6
FORBRUGSKVOTE (PCT.)	I	90.53	90.01	91.57	91.50	90.23	85.86	84.99	86.27	87.95	89.12
DIREKTE SKATTETRYK C)	I	26.90	27.02	27.63	28.85	28.77	28.27	29.19	28.82	30.50	30.86
AFGIFTSTRYK I PCT. AF BFI D)	I	17.93	19.11	20.09	19.39	19.01	17.48	17.74	18.30	18.17	18.09
AFGIFTSTRYK (PCT.) E)	I	11.97	12.73	13.46	12.77	12.85	12.27	12.43	12.58	12.56	12.71
SAMLET SKATTE- OG AFG. TRYK I PCT F)	I	38.86	39.75	41.09	41.63	41.62	40.55	41.62	42.40	43.07	43.56

NOTER A) SELSKABSHENLÆGGELSER ER OPGJORT NETTO FOR DE BØGFØRTE AFSKRIVNINGER.
 B) INDKOMSTSKAT (PÅLIGNET NETTORESTSKAT), FORMUESKAT, SÆRLIG INDKOMSTSKAT SAMT BIDRAG TIL ARBEJDSLØSHEDSKASSER, ATP M.V.
 C) BEREGNET SOM DIREKTE SKATTER M.V. I PCT AF PERSONLIG INDKOMST (DVS. DEN DISPONIBELE PERSONLIGE INDKOMST PLUS DIREKTE SKATTER M.V.).
 D) BEREGNET SOM SAMLEDE NETTOAFGIFTER I PCT AF BRUTTOFAKTORINDKOMSTEN.
 E) BEREGNET SOM SAMLEDE VARESKATTER PÅ PRIVAT FORBRUG I FORHOLD TIL DEN PERSONLIGE INDKOMST.
 F) BEREGNET SOM SAMLEDE VARESKATTER SAMT DIREKTE SKATTER M.V. I PCT AF PERSONLIG INDKOMST (DVS. DEN DISPONIBELE PERSONLIGE INDKOMST PLUS DIREKTE SKATTER M.V.).

KILDER: IND TIL 1984 NATIONALREGNSKABET. FRA 1985 BYGGER TABELLEN PÅ DE BAG UDGANGSKØNNET LIGGENDE FORUDSÆTNINGER OG BEREGNINGER.

BILAGSTABEL II.3. FORDELINGEN AF DEN PERSONLIGE NETTOINDKOMST.

LØBENDE PRISER, MIA. KR.	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
PERSONLIGE NETTOINDKOMSTER A)	I 246.0	272.7	302.5	328.2	365.3	429.1	477.8	519.9	554.6	576.2	609.1
HERAF: LØNDKOMSTER	I 155.8	172.8	193.1	212.7	230.1	258.4	277.2	298.1	316.7	332.3	347.7
TRANSFERRINGER	I 31.2	35.9	43.1	49.9	55.3	64.4	69.4	73.8	78.2	80.2	82.4
ARBEJDSLØSHEDSDAGPENGE	I 7.5	9.9	9.5	11.3	16.1	18.9	21.0	21.1	18.6	18.3	19.2
NETTORESTINDKOMSTER A)	I 55.7	59.6	61.3	60.6	67.7	89.3	107.2	117.6	132.8	134.9	150.0
NETTORENTINDKOMSTER	I -4.6	-5.6	-4.5	-6.4	-3.8	-1.9	3.1	9.3	8.3	10.6	9.7
RELATIV FORDELING, PROCENT	I										
LØNDKOMSTERS ANDEL	I 63.34	63.37	63.85	64.82	62.97	60.22	58.01	57.33	57.11	57.67	57.09
SAMLEDE TRANSFERRINGERS ANDEL	I 15.86	16.32	17.39	18.66	19.55	19.40	18.91	18.26	17.45	17.09	16.69
RESTINDKOMSTENS ANDEL	I 22.65	21.84	20.25	18.47	16.52	20.82	22.44	22.92	23.94	23.41	24.63
NETTORENTINDKOMSTENS ANDEL	I -1.85	-2.04	-1.49	-1.95	-1.03	-4.3	.64	1.79	1.50	1.83	1.60
INDKOMSTUDVIKLINGEN (VÆKSTPROCENT)	I										
PERSONLIGE NETTOINDKOMSTER A)	I 11.0	10.8	10.9	8.5	11.3	17.4	11.4	8.8	6.7	3.9	5.7
HERAF: LØNDKOMSTER	I 10.9	10.9	11.8	10.1	8.1	12.3	7.3	7.5	6.3	4.9	4.6
TRANSFERRINGER	I 11.9	15.0	20.0	15.8	10.8	16.4	7.8	6.4	6.0	2.5	2.5
ARBEJDSLØSHEDSDAGPENGE	I 36.8	27.7	-4.7	19.7	42.0	17.3	11.1	7	-12.0	-1.6	5.1
NETTORESTINDKOMSTER A)	I 8.4	6.9	2.9	-1.1	11.6	32.1	20.0	9.7	12.9	1.6	11.2
NETTORENTINDKOMSTER A)	I 19.6	22.0	-19.0	42.3	-41.0	-49.3	-259.9	204.6	-10.9	27.2	-8.0

NOTE A) INKL. SELSKABSHENLØGGELSER.

KILDER: INDTIL 1984 NATIONALREGNSKABET SUPPLERET MED EGNE BEREGNINGER FRA 1985 BYGGER TABELLEN PÅ DE BAG UDGANGSSKØNNET LIGGENDE FORUDSÆTNINGER OG BEREGNINGER.

Kapitel III

Problemstillinger i den økonomiske politik

Spørgsmålet om indgreb: politisk afvejning

1. Det er et politisk ansvar at vurdere, om der skal gribes ind over for den udvikling i dansk økonomis balanceproblemer, der er beskrevet i kapitel II. Som det ofte vil være tilfældet ved politiske afgørelser, må beslutninger om eventuelle indgreb ske under det vilkår, at hensigtsmæssigheden af indgrebene først vil kunne vurderes fuldt ud efter nogen tids forløb. Formandskabet kan gennem sin analyse alene pege på forhold, der må tages i betragtning ved den politiske afvejning og afgørelse.

Forbedringerne i udgangsskønnet

2. Det forløb, der ligger i udgangsskønnet, indebærer en forholdsvis stærk betalingsbalanceforbedring i de kommende år, nemlig en reduktion af underskuddet til 17-18 milliarder i 1986 og til 13 milliarder i 1987, til trods for den svækkelse af finanspolitikken, der i forhold til tidligere tilkendegivelser ligger i de kommunale budgetter for 1986, og trods den yderligere afsvækkelse, der vil blive tale om i 1987 som følge af, at skattereformen ikke indeholder en fuld realdækning af personskattelettelserne. Der er dog forudsat den stramning af finanspolitikken i forhold til det nu kendte, at der er regnet med en indeksering af punktafgifterne, svarende til en afgiftsforhøjelse på ca. 600 millioner kr. i umiddelbar provenuvirkning i såvel 1986 som 1987.

Samtidig med den forholdsvis gunstige betalingsbalanceudvikling i 1986-87 kan der ifølge udgangsskønnet regnes med et fortsat - omend beskedent - fald i ledigheden i de kommende år, trods en fortsat stigning i arbejdsudbudet. Skønnet over udviklingen i ledighedstallene i den kommende tid er dog omgærdet af den specielle usikkerhed, der ligger i vanskelighederne ved at bedømme størrelsesordenen og det tidsmæssige forløb af stigningen i arbejdsproduktiviteten, jfr. kapitel II.

Alternativ-

3. Beregningsresultaterne må også tages med det forbe-

*beregninger
til risiko-
siden på
betalings-
balancen*

hold, at de bygger på antagelser om den fremtidige udvikling i de internationale konjunkturer, prisudviklingen, konkurrenceevnen m.v., som nødvendigvis må være usikre. På nogle punkter afviger de her gjorte antagelser fra andre konjunkturvurderinger. I tabel III.1 er det derfor angivet, hvad ændrede forudsætninger på fire centrale områder betyder for betalingsbalancen og beskæftigelsen i forudsigelsesperioden 1986-1987. Under hensyn til den centrale placering, den ugunstige betalingsbalanceudvikling i 1985 har haft i diskussionen, er der udelukkende foretaget alternativberegninger, som indebærer en betalingsbalanceforringelse i forhold til udgangsskønnet. Dette må ikke tages som udtryk for, at det i kapitel II fremlagte udgangsskøn kan betragtes som specielt optimistisk for så vidt angår de fire områders påvirkning af betalingsbalancen. Den usikkerhed, der nødvendigvis må være om udgangsskønnet, er dobbeltsidig, dvs. at den både kan gå i positiv og negativ retning. Med hensyn til betalingsbalancen er det imidlertid specielt risikoen for en forværring, som tiltrækker sig opmærksomhed, når politiske indgreb diskuteres.

*Fire sæt
beregninger*

De fire områder, for hvilke der således er foretaget usikkerhedsberegninger "til risikosiden" på betalingsbalancen, er det private forbrug, de private faste erhvervsinvesteringer, udviklingen i bytteforholdet i udenrigshandelen (udebleven bytteforholdsforbedring) samt industrieksporten. Der er på disse områder regnet med følgende afvigelser i forhold til udgangsskønnet:

- det private forbrug bliver 1 pct. højere end i udgangsskønnet i såvel 1986 som 1987. Dette indebærer vækstrater i forbruget på henholdsvis 4.5 og ca. 3 pct. i de to år (mod udgangsskønnets 3.5 og 3 pct.).

- de private faste erhvervsinvesteringer er 5 pct. højere i såvel 1986 som 1987. De hertil svarende stigningsprocenter andrager godt 11 pct. i 1986 og ca. 1 pct. i 1987 (sammenlignet med udgangsskønnets godt 6 og 1 pct.).

- niveauet for råvarepriserne ligger gennem hele 1986 og 1987 4 pct. over niveauet i udgangsforløbet, hvorved den deri indeholdte bytteforholdsforbedring som nævnt udebliver.

Tabel III.1: Virkninger på betalingsbalance og beskæftigelse af ændrede forudsætninger i forhold til udgangsskønnet

	Betalingsbalancen		Antal fuldtids-	
	løbende saldo mia.kr.		beskæftigede	
	1986	1987	1986	1987
1. pct. højere privat forbrug	-1.8	-2.6	4500	4100
5 pct. højere private faste erhvervsinvesteringer	-3.0	-3.3	4200	2700
4 pct. højere råvarepris-niveau fra primo 1986	-3.0	-2.4	-2400	-3000
1 pct. point lavere vækst i industrieksporten hvert år a)	-0.4	-0.6	-2600	-5400

a) Efter fire års forløb med 1 pct. point lavere vækst i industrieksporten hvert år i forhold til udgangsforløbet er effekten 2.3 mia.kr. ekstra betalingsbalanceunderskud og 13.200 flere arbejds-løse.

- væksten i industrieksporten bliver for hvert af årene een procentenhed lavere end udgangsskønnet 7 og 4.5 pct.

Risikovurdering

Det skal bemærkes, at medens hvert af de anførte forløb kan tænkes at forekomme med en større eller mindre sandsynlighed (mindst dog for råvareprisudviklingens vedkommende), er en kombination af samtlige de 4 forudsatte negative påvirkninger på betalingsbalancen og med de her antagne størrelsesordener helt usandsynlig. Man kan dog ikke afvise risikoen for, at en kombination af et par af dem kan få den i udgangsskønnet beregnede betalingsbalanceforbedring for 1986-87 til mere eller mindre at forsvinde.

Muligheden af en sådan negativ udvikling må bl.a. også bedømmes i lyset af, at den realrente, hvortil der kan lånes i

udlandet i disse år (den nominelle rente deflateret med den faktiske, respektive forventede prisudvikling for internationalt handlede varer), fremdeles er meget høj. Omend den takt, hvori man vælger at nedbringe betalingsbalanceunderskuddet, antagelig først og fremmest må bero på andre forhold, herunder ikke mindst sammenhængen over til fastkurspolitikken, jfr. nedenfor, må også dette forhold spille en vis rolle i overvejelserne vedrørende væksten i udlandsgælden.

Den ændrede pengepolitik

4. Ved vurderingen af behovet for finanspolitiske indgreb m.v. må det også tages i betragtning, at der som skildret i Dansk Økonomi, September 1985, er sket en stærk indsnævring af spillerummet for en selvstændig dansk pengepolitik og aktuelt en markant lempelse af denne. Pengepolitikken kan siges at befinde sig i et dilemma. Med voksende tiltro til fastkurspolitikken, bl.a. afledt af den gennemførte afdæmpning af løn- og prisudviklingen, må der overgangsvis ventes en tendens til stærk stigning i likviditeten og særlig store vanskeligheder med at styre likviditetsudviklingen, idet der vil ske en forøgelse af den private kapitalimport, både i form af en stigning i danske virksomheders låntagning i udlandet og i form af et øget salg af danske værdipapirer til udlændinge. Likviditeten, målt ved den sekundære pengeforsyning, er da også gennem såvel 1984 som 1985 steget med en årsrate på ca. 20 pct. Til sammenligning kan det nævnes, at der i Vesttyskland i samme periode har været en årsratestigning på ikke over 6 pct. Som beskrevet i ovennævnte redegørelse savner lempelsen i pengepolitikken si-destykke i nyere dansk historie.

Da lån i udlandet nu for erhvervsvirksomhederne er et praktisk taget fuldstændigt substitut til lån i indlandet, er der meget, der taler for, at den rigelige indenlandske likviditet først og fremmest er af betydning for husholdningernes dispositionsmuligheder, d.v.s. for forbrugsudviklingen. Virkningen på forbruget afhænger dog af, hvor meget den lette låneadgang betyder i forhold til låneomkostningerne. Mens lånemulighederne er steget stærkt, er de reale låneomkostninger kun faldet relativt beskedent for indenlandske forbrugslån, jfr. nedenfor.

Pengepolitisk

Et yderligere dansk rentefald med yderligere nedbringelse af

dilemma

rentespændet over for udlandet ville dæmme op for kapitalimporten og den ledsagende stigning i den indenlandske likviditet; men lavere rente ville på den anden side også øge efterpørgslen via omkostningsreduktion og formuestigning. Uanset det pengepolitiske valg inden for de indsnævrede grænser for den danske pengepolitik vil der derfor udgå aktivitetsstimulerende impulser fra pengepolitikken i den nævnte overgangsperiode. Fastholdes en for høj dansk overrente, kan likviditetsudviklingen og den lånefinansierede efterspørgsel ikke styres, og skal likviditetsstigningen på den anden side inddæmmes, må den danske overrente reduceres med de lige nævnte virkninger. I sidstnævnte henseende er der dog samtidig grund til at nævne, at med den imødesete afdæmpning af inflationstakten og den fra 1987 ændrede skattemæssige behandling af renteudgifter vil realrenten efter skat forblive på et ret højt niveau.

Pengepolitikken dilemma forstærker overgangsvis kravene til finanspolitikken, hvis effektivitet til gengæld er blevet noget forøget grundet den stærkere binding af det danske renteniveau til udlandets.

Forbrugskvoten i udgangsskøn- net...

5. Som nævnt er der ikke i nyere tid sket tilsvarende omlægninger i pengepolitikken - således heller ikke gennem den periode, der ligger til grund for beskrivelsen af bl.a. forbrugsadfærden i den anvendte samfundsøkonomiske beregningsmodel. Man er derfor henvist til skønsmæssige overslag over, hvor stærkt nyorienteringen påvirker konjunkturudviklingen. Med hensyn til forbrugsadfærden er det for 1986 anslået, at forbrugskvoten (den andel af husholdningernes disponible indkomst, der forbruges) vil stige med godt halvanden procentenhed til knap 90 pct. Denne antagelse er bl.a. baseret på den tendens til en vis acceleration i privatforbruget, der synes at have gjort sig gældende gennem indeværende år og formentlig i væsentlig grad hænger sammen med den overgangsvise tilpasning af pengepolitikken under det nye regime. Andre forhold som f.eks. en generelt større optimisme med hensyn til den fremtidige ind-

tjening kan dog også have spillet ind.¹⁾

*...og i
alternativ-
beregningerne*

Det er altså i udgangsskønnet antaget, at udviklingen i 1986 vil være præget af en forstærket forbrugsekspansion - også væsentligt ud over, hvad stigningen i de disponible realindkomster vil betinge. Forbrugskvoten i 1986 vil dog, selv efter den omtalte justering, der kommer oven i stigningen i 1984-85, ligge en hel del under det niveau, den f.eks. nåede op på i 1980, jfr. illustrationen i figur II.8 i kapitel II. Samtidig kan der være grund til at antage, at de selvstændige endnu ikke fuldt ud har tilpaset deres forbrug til de specielt høje indkomststigninger, de har haft i perioden 1982-85.²⁾ Det er derfor også en mulighed, at der i 1986/87 vil ske en yderligere forhøjelse af forbrugskvoten ud over den forhøjelse, der er indregnet i udgangsskønnet. Alternativberegningernes forbrugsudvikling (1 pct. højere privatforbrug i 1986 og 1987 end i udgangsskønnet) svarer under hensyn til de videre virkninger på indkomst, investeringer m.m. til en yderligere forbrugskvotestigning i 1986 på ca. 3/4 procentpoint (oven i udgangsskønnet's stigning fra 1985 til 1986 på ca. halvdandet procentpoint).

*Investerings-
boomen*

6. Opgangen i erhvervsinvesteringerne har som fremhævet været betydeligt stærkere og mere vedvarende end i andre vesteuropæiske lande og giver mindelser om den florissante investeringsperiode i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne. Det må formodes, at også andre drivkræfter end bedre afsætningsudsigter, forbedret konkurrenceevne og profitabilitet samt det nominelle rentefald har spillet en rolle, jvf. kapitel II. Med udsigt til beskedne vækstrater i den internationale økonomi og med tegnene til, at der næppe er generel kapacitetsmangel, må en række virksomheder ventes at reducere stigningen i investeringsaktiviteten. Investeringsudviklingen og specielt tidspunktet for, hvornår vendingen i en investeringskonjunktur sætter ind, er imidlertid traditionelt vanskelige at forudsige. Virkningen på betalingsbalancen og beskæftigelsen af alterna-

1. I denne forbindelse skal det også anføres, at de forbrugsdæmpende virkninger af indbetalingen af bunden opsparing og restskatter i efteråret 1985 formentlig i et vist omfang er blevet modvirket af den rigelige likviditet.
2. På grund af større indkomstudsving end lønmodtagerne har de selvstændige generelt en langsommere forbrugstilpasning end disse.

tive investeringsforløb kan aflæses af tabel III.1, hvor der som nævnt er regnet med investeringer, der såvel i 1986 som 1987 ligger 5 pct. over niveauet i udgangssituationen. Dette svarer til, at bruttoinvesteringskvoten i 1986 og 1987 ville ligge eet procentpoint højere.³⁾

*Udlandskon-
junkturer,
industri-
eksport og
bytteforhold*

7. Den konjunkturbedømmelse, der er givet i kapitel I, er set fra et dansk synspunkt mere pessimistisk angående realvæksten i international økonomi og også sammenhængende hermed mere optimistisk angående bytteforholdsforbedringen end andre danske bedømmelser. På begge punkter er antagelserne under alle omstændigheder usikre, så meget mere som forløbet i begge henseender i høj grad afhænger af den vanskeligt forudsigelige dollarkursudvikling. Alternativberegningerne i tabel III.1 kan imidlertid også her have en vis informationsværdi. Det skal til beregningerne anføres, at en 1 procentpoint lavere vækst i industrieksporten alt andet lige svarer til, at vækstraten i vore aftagerlande reduceres med omkring 1/2 procentpoint. Et sådant forløb vil forudsætte en endnu mere pessimistisk vurdering af de internationale konjunkturudsigter end den, der ligger i udgangsskønnet og dermed også en endnu større afstand til andre danske vurderinger. Da det som nævnt er en forudsætning bag udgangsskønnet, at de i kapitel I fremhævede risikofaktorer ikke bliver til virkelighed i 1986/87, kan muligheden af en sådan mere negativ udvikling imidlertid ikke afvises. Men det er nærmest utænkeligt, at der samtidig skulle kunne forekomme højere råvarepriser end i udgangsskønnet.

Hovedkursen

8. Uanset om der bliver tale om et forløb i nærheden af udgangsskønnet eller en udvikling præget af et eller flere af de her beskrevne risikoelementer, står det klart, at konkurrenceevneforbedring over for udlandet fortsat må være hovedkursen i dansk økonomisk politik. Samtidig er der behov for en forstærket indsats med hensyn til uddannelse, omskoling og fremme af arbejdskraftens geografiske mobilitet, hvis konkurrenceevnepolitikken ikke skal risikere at blive bremset af faglige og regionale flaskehalsproblemer på arbejdsmarkedet.

Selv med den nuværende høje ledighed synes der at være en

3. Da virkningerne af stigninger og fald stort set er symmetriske, kan tallene i tabel III.1 (med modsat fortegn) også bruges til at vise virkningerne af et svagere investeringsforløb end udgangsskønnet.

del tegn på sådanne problemer. Det gælder således både inden for bygge- og anlægssektoren, som diskuteret nedenfor, og på de områder, der især beskæftiger faglærte metalarbejdere. Især i Vestjylland er ledigheden blandt metalarbejdere og til dels også blandt specialarbejdere reduceret så kraftigt i de senere år, at en fortsat produktionsvækst her kan blive hæmmet af mangel på arbejdskraft med de ønskede kvalifikationer.

Der synes at være behov for en væsentlig omprioritering af de samlede uddannelsesudgifter til fordel for en udvidelse af arbejdsmarkedsuddannelserne, herunder specialarbejderuddannelserne⁴⁾, og inden for de videregående uddannelser en forcering af den igangværende vægtforskydning over mod uddannelser, der sigter mod ansættelse i den private sektor.

Skønt der i udgangsskønnet kun sker et ret begrænset fald i ledigheden i 1986-87 til et niveau på omkring 245.000 i begge årene (230.000 når uddannelsesstilbud til langtidsledige indregnes), må udviklingen ifølge udgangsskønnet antages at forstærke dette behov. Flaskehalsproblemer på arbejdsmarkedet kan ikke løses via generelle finanspolitiske indgreb.

Lønpres i byggesektoren

9. På den anførte baggrund må specielt også aktivitetsudviklingen inden for bygge- og anlægssektoren give anledning til bekymring. Siden midten af 1985 har der her været klare tegn på efterspørgselspres med ledsagende stærk lønstigning. Efter alt foreliggende har lønglidningen i denne sektor været stærkt tiltagende, og den samlede lønstigning, målt på årsbasis, inden for dette område synes i sommer- og efterårsmånederne at have tangeret 10 pct. Under udgangsskønnets forudsætninger om byggeaktiviteten i 1986 kan der næppe ventes væsentlige ændringer heri i 1986. Samtidig er det ikke sandsynligt, at et fortsat skred i løn- og indkomspolitikken kan begrænses til bygge- og anlægssektoren. F.eks. efterspørger træ- og møbelindustrien arbejdskraft i direkte konkurrence med bygge- og anlægssek-

4. Det må her også forekomme problematisk, at der tilsyneladende er tendens til, at kapaciteten på specialarbejderuddannelserne i ret høj grad reserveres de i forvejen beskæftigede.

toeren, jfr. også at det ikke mindst er denne industrigren, der har opsuget den arbejdskraft, der blev ledig i byggefagene, da byggekapa­citeten blev reduceret i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne. Også jern- og metalindustrien konkurrerer i et vist omfang med bygge- og anlægssektoren om arbejdskraftanvendelsen. Når en sådan konkurrence gør sig gældende, vil det i praksis næppe være muligt at opretholde forskelle i lønudviklingen over længere tid.

Selv om det må erkendes, at det er vanskeligt at stabilisere byggeriet, og at indgreb ofte har vist sig at virke destabiliserende (til skade for byggerytmen og produktiv­­tetsudviklingen m.v.), og selv om ændringer i byggeaktiviteten umiddelbart kun har en forholdsvis ringe betalingsbalancevirkning, må et aktivitetsdæmpende indgreb over for bygge- og anlægssektoren alligevel forekomme nødvendigt af hensyn til fastholdelse af hovedkursen i dansk økonomi og økonomisk politik.

Også i denne sammenhæng spiller nyorienteringen af pengepolitikken ind. Faldende rente og/eller stigende likviditet vil give øget aktivitet såvel inden for nybyggeri som ved forbedringer, reparation og vedligeholdelse. Netop i reguleringen af aktiviteten i bygge- og anlægssektoren har pengepolitikken tidligere spillet en væsentlig rolle. Under det ændrede pengepolitiske regime er denne mulighed næppe længere til stede.

En vis bremseeffekt kan dog udgå fra den i skattereformen indeholdte begrænsning af den skattemæssige værdi af rentefradraget; dette modvirkes på den anden side af skattereformens samtidige reduktion af personskatterne. Sammenfattende er det formandskabets opfattelse, at det nuværende aktivitetsniveau uden indgreb vil fortsætte i hvert fald gennem 1986, og at der er behov for at dæmpe aktiviteten. Denne har ganske vist tidligere, specielt i begyndelsen af 1970'erne, været væsentligt større end nu, men i mellemtiden er der sket en væsentlig reduktion af byggekapa­citeten, og ved dette reducerede niveau er den aktivitet, der uden indgreb er udsigt til for 1986, udtryk for efterspørgselspres.

Mulige bygge- indgreb

10. Aktivitetsdæmpende indgreb over for bygge- og anlægsaktiviteten kan udformes på mange måder afhængigt af den økonomiske udvikling og de politiske præferencer. Den private aktivitet, herunder især nybyggeriet, har imidlertid udvist de største svingninger. Konjunkturafhængige afskrivninger på nyt erhvervsbyggeri og en konjunkturregulator over for ejerboligbyggeriet, evt. i form af en konjunkturafhængig lejeværdi for nybyggeri, kan nævnes som eksempler på instrumenter, der kunne træde i stedet for pengepolitikken på disse stærkt svingende områder. Udskydelser af bygge- og anlægsopgaver i statsligt og kommunalt regi kan næppe stå alene, såfremt aktiviteten i den private sektor udvikler sig stærkt.

I lyset af den aktuelle konjunktursituation og set på baggrund af størrelsesordenen af de projekter på ejendomsmarkedet, som pensionskasser og livsforsikringselskaber er i gang med eller overvejer på grund af realrenteafgiftslovens fritagelse for afgift af overskud af fast ejendom, kunne meget også tale for nu at fjerne denne undtagelse fra realrenteafgiftsloven og dermed de forvridninger, den ellers vil cementere.⁵⁾

Eventuelle indgreb over for bygge- og anlægssektoren er her forudsat ikke at gå videre, end hensynet til konkurrenceevnepolitikens opretholdelse tilsiger.

1987 et vanskeligt år for konkurrence- evnepolitikken

11. I konkurrenceevnepolitikken kan 1987 blive et vanskeligt år, idet der som følge af arbejdstidsreduktionen fra 40 til 39 timer om ugen med fuld lønkompensation i slutningen af 1986 på forhånd vil være indtegnet en stigning i lønomkostningerne pr. time på 2,5 pct. fra 1986 til 1987. Hvis det antages, at der vil være en mindste-lønglidning i nærheden af 2 1/2 pct., vil der blive stillet meget store krav til arbejdsmarkedets parter i næste overenskomstsituation, hvis man skal undgå en forringelse af lønkonkurrenceevnen i 1987. Det må dog forbedre mulighederne for en i hvert fald konkurrenceevne-neutral løsning til den tid, at der i 1986 for første

5. I denne forbindelse kan der være grund til at nævne, at det med de gældende afskrivningsregler må forventes, at især markedet for kontorejendomme efterhånden helt vil blive domineret af de her omtalte institutionelle investorer.

gang i en længere årrække er udsigt til reallønforbedringer af størrelsesordenen 2-3 pct. for privatansatte fuldtidsbeskæftigede. Også offentlige ansattes brutto-realløn skulle vise stigning i 1986, omend kun med omkring en halv procent. Det er bemærkelsesværdigt, at disse stigninger opnås ved stærkt reducerede nominelle lønstigninger.⁶⁾ Også for 1987 kan der, selv helt uden overenskomstmæssige forbedringer, forudses en stigning, i hvert fald i den disponible reale årsløn, for en del af arbejdsmarkedet på grund af den forventede, fortsat meget langsomme prisudvikling og lempelserne i personbeskatningen.

En yderligere reduktion af arbejdsgiverafgifterne kunne være et middel til at mindske de her nævnte vanskeligheder for konkurrenceevnepolitikken i 1987.

Afsluttende bemærkninger

12. Med henblik på overvejelserne om den økonomiske politik er der grund til også at fremhæve den særlige usikkerhed, der er forbundet med at skønne over udviklingen i såvel ledighed og betalingsbalanceunderskud som følge af, at begge disse centrale størrelser er nettotal, der har en størrelsesorden på under 10 pct. af bruttotallene. Der kan formentlig inden for en periode på 1-2 år ikke opnås større præcision i skønnet over betalingsbalanceunderskuddet end svarende til omkring +/- 2 pct. af bruttotallene for eksport og import hver for sig. Såfremt såvel eksport- som importusikkerheden manifesterer sig i ugunstig retning, svarer dette til et udsving i betalingsbalancen på ca. 10 milliarder kr. Forløbet gennem 1985 har illustreret denne usikkerhed.

Der er således ikke sikkerhed for en vending i betalingsbalanceunderskuddet i 1986, selv om der nok er stor sandsynlighed derfor. Det største usikkerhedsmoment vedrører efter formandskabets opfattelse størrelsesordenen af den ekspansion, der overgangsvist udgår fra pengepolitikken under det nye regime.

Specielt forekommer det usikkert, hvor stærkt det private forbrug vil stige. Viser udviklingen i de nærmeste måneder, at der - også efter eventuelle aktivitetsdæmpninger i byggesektoren - er udsigt til en forbrugsstigning på 4-5 pct. i

6. Sammenhængen mellem pengeløn og realløn i perioden siden 1970 er vist i figur II.7.

1986, må et generelt forbrugsdæmpende indgreb gennemføres, hvis betalingsbalanceudviklingen skal vendes i 1986. Uden en sådan vending kan det tænkes at blive vanskeligt at opretholde tilliden til fastkurspolitikken. Dermed ville det også blive vanskeligt at fastholde den lavere rente.

Bilag 1

Om nogle markedsindikatorer for dansk industrieksport

I dette bilag redegøres dels for sammensætningen af den danske industrieksport og udviklingen heri i de første otte måneder af 1985 og dels for opstilling af "markedsindikatorer" for den danske industrieksport.¹⁾

Eksportforudsigelser baseres traditionelt på en opdeling af eksporten på tjenesteydelser og varer, og vareeksporten inddeles igen i eksport af skibe, fly m.v., af energi, af industrivarer og af landbrugsvarer m.v. Det er i almindelighed ikke velbelyst og heller ikke nemt at give en fyldestgørende beskrivelse af, hvad der bestemmer udviklingen i eksporten af tjenesteydelser. Som sammensat af den danske søfragtindtjening, udenlandske turisternes udgifter i Danmark og mange andre typer af tjenesteydelser (rådgivende ingeniørvirksomhed, finansielt betonedede tjenester m.v.) vil totalen være afhængig af situationen på skibsfragtmarkederne, udviklingen i de disponible indkomster i andre lande samt entreprenørmæssig aktivitet m.v. i diverse lande. Også eksporten af skibe, fly, boreplatforme m.v. samt af energi er af en sådan karakter (og af trods alt en så beskeden størrelse), at dens bidrag til en positiv udvikling på betalingsbalancen er svær at bedømme, men omvendt til at overskue.

Tilbage er eksporten af landbrugsvarer m.v. samt industrieksporten i bred forstand. For landbrugseksportens vedkommende er udsigterne i hvert fald på det mellemlange sigt generelt temmelig mørke,²⁾ omend de sidste par års høstudbytter og opretholdelsen af EF's landbrugspolitik kan tegne et lidt anderledes billede på det korte sigt.

Det bliver således ikke mindst industrieksporten, der fremover skal udgøre fundamentet for et rimeligt niveau for den danske nettoudførsel af varer og tjenester til udlandet.

1. De mere tekniske sider af beregningen af markedsindikatorer er beskrevet i et teknisk bilag, der kan fås fra Det økonomiske Råds sekretariat.
2. Således som det for eksempel fremgik af formandskabets redegørelse, Dansk Økonomi, Maj 1984.

1. Dansk industrieksports sammensætning

Inden der ses nærmere på, hvad der bestemmer udviklingen i industrieksporten, kan det være nyttigt at undersøge dansk industrieksports sammensætning på dels aftagerlande og dels varetyper. Tabel 1 indeholder en opdeling af industrieksporten efter aftagerområder.

Tabellen viser, at de 10 lande, der betyder mest for den samlede danske vareeksport, tilsammen står for knap 3/4 af dansk industrieksport. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at give disse ti lande en særlig udførlig behandling, når afsætningsmulighederne for dansk industrieksport analyseres.

Herudover er det øvrige Vesteuropa et geografisk begrænset, men alligevel ikke uvigtigt afsætningsområde for industrieksporten, ligesom de største af OPEC-landene også aftager en vis del af eksporten af industrivarer. Resten af industrieksporten er imidlertid spredt ud over et meget stort antal lande, hver for sig af marginal betydning for det danske eksportbillede.

Tabel 2 går nærmere ind på de 10 vigtige landes betydning for industrieksporten i 1984. Det fremgår af tabellen, at det i realiteten er de fem førstnævnte lande, Vesttyskland, Sverige, Storbritannien, USA og Norge, der angiver afsætningsmulighederne inden for denne gruppe af vigtigste lande for dansk eksport. Disse fem lande aftog i alt ca. 56 pct. af den danske industrieksport i 1984. Den opstilling af markedsindikatorer for den danske industrieksport, der er omtalt nedenfor, har dog medtaget alle 10 lande i tabel 1, hvilket som nævnt betyder en grad af dækning af industrieksporten på godt tre fjerdedele.

I industristatistikken opdeles virksomhederne traditionelt i investeringsgode-, forbrugsgode- og mellemproduktvirksomheder. Tilsvarende kan en opdeling af industrieksporten (så vidt muligt) i investeringsvarer, forbrugsvarer og mellemprodukter være formålstjenlig, når udviklingen i industrieksporten skal kædes sammen med de udenlandske efterspørgselsfaktorer, der især bestemmer "trækket i" dansk

Tabel 1: Dansk industrieksports sammensætning på aftagerområder, 1984

	Ti vigtige lande	Øvr. Vest- europa	Øvr. indu- strilande	Østeuropa	4 asiatiske NIC'er	OPEC	Ikke-oliepr. udv. lande	I alt
Værdi, mia.kr.	74.7	10.3	3.4	2.2	1.9	4.8	7.0	104.4
Pct.	72	10	3	2	2	5	7	100

Anm.: De "ti vigtige lande", som nærmere behandles i tabel 2, består af Vesttyskland, Sverige, Storbritannien, U.S.A., Norge, Frankrig, Italien, Holland, Japan og Finland. De "4 asiatiske NIC'er (newly industrialized countries)" er Taiwan, Sydkorea, Singapore og Hong Kong. Tallene for værdien af industrieksporten til de forskellige områder i tabellen er foreløbige, men disse skulle være uden konsekvens for den procentvise fordeling på aftagerområder. Industrieksporten er i øvrigt afgrænset som bestående af SITC-grupperne 2, 4, 5, 6, 7 (dog fraregnet gruppe 79), 8 og 9.

Tabel 2: Dansk industrieksport til ti vigtige lande, 1984

	<u>Vesttyskland</u>	<u>Sverige</u>	<u>Storbritannien</u>	<u>U.S.A.</u>	<u>Norge</u>
Værdi, mia.kr.	16.9	13.1	10.7	8.9	9.3
Pct.	16	12 1/2	10 1/4	8 1/2	9

	<u>Frankrig</u>	<u>Italien</u>	<u>Holland</u>	<u>Japan</u>	<u>Finland</u>
Værdi mia.kr.	4.8	2.3	4.4	1.5	2.9
Pct.	4 1/2	2 1/4	4 1/4	1 1/2	2 3/4

Anm.: Vedrørende status for tallene for værdien af industrieksporten til disse lande samt vedrørende den anvendte afgrænsning af industrieksporten henvises til anmærkningerne til tabel 1.

industrieksport. Tabel 3 indeholder en sådan tilnærmet opdeling af industrieksporten for året 1984.

2. Industrieksporten i den første del af 1985

Industrieksporten i de først otte måneder af 1985, målt i løbende priser, lå omkring 9 pct. højere end i samme periode i 1984. Under denne stigningstakt gemmer der sig et meget varieret billede af industrieksportudviklingen, når man bryder totalen ned på varetyper og på lande. Tabel 4 viser, at industrieksporten er steget særlig kraftigt til lande som U.S.A. og Japan, mens industrieksporten til Storbritannien, Frankrig og Vesttyskland er vokset lavere end gennemsnittet.

Deles industrieksporten op efter varegrupper - efter for-

Tabel 3: Dansk industrieksports sammensætning på varetyper, 1984

	<u>Værdi, mia.kr.</u>	<u>pct.</u>
Varer fortrinsvis til forbrug	17.1	16 1/2
Varer fortrinsvis til investering	36.5	35
Mellemprodukter	38.9	37 1/4
Restgruppe	11.8	11 1/4

Anm.: Tabellen anvender de samme foreløbige tal for udenrigshandelen som de foregående tabeller 1 og 2. Den benyttede fordelingsnøgle er følgende:

<u>Varetype</u>	<u>SITC-kategori</u>
Forbrugsvarer	54, 55, 81, 82, 84, 85
Investeringsvarer	7 (minus 79), 87
Mellemprodukter	2, 4, 51, 53, 56, 59, 6
Restgruppen	52, 57, 58, 83, 88, 89, 9

Den ikke umiddelbart fordelelige restgruppe dækker over en lang række varer, som enten er af begrænset betydning for industrieksporten, eller går til flere forskellige anvendelser. Restgruppen forekommer dog at have et relativt stort indslag af forbrugsvarer.

brugs-, investerings- og mellemprodukter samt efter SITC-grupper -, bliver resultatet som anført tabel 5.

Når vækstraten for hele industrieksporten i løbende priser er så behersket som godt 9 pct., skyldes dette primært en meget lav vækstrate for mellemprodukter under eet, kun 3 pct. Dette lave tal kan især henføres til et direkte fald i industrieksporten inden for SITC-gruppe 6, "bearbejdede varer, hovedsagelig halvfabrikata", der dækker over bl.a. træ, papir, tekstilstof, metaller og metalvarer. Inden for de øvrige varetyper - forbrugs- og investeringsvarer samt mellemprodukter ud over SITC-gruppe 6 - ligger eksportstigningen på over en halv snes procent for de første otte måneder af 1985, sammenlignet med samme periode i 1984.

Tabel 4: Væksten i industrieksporten til de til vigtige lande;
januar-august 1985 i forhold til januar-august 1984 (pct.)

<u>Vesttyskland</u>	<u>Sverige</u>	<u>Storbritannien</u>	<u>U.S.A.</u>	<u>Norge</u>
7 1/2	13	5	23	8
<u>Frankrig</u>	<u>Holland</u>	<u>Italien</u>	<u>Japan</u>	<u>Finland</u>
4	14	16	27	16

Tabel 5: Væksten i industrieksporten opdelt på SITC-kategorier og
varetyper (pct.)

SITC:	<u>2</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	<u>6</u>	<u>7</u>	<u>8</u>	<u>9</u>
	19	9	12	-8	12	12	57
Varetype:	<u>Forbrugsvarer</u>		<u>Inv.varer</u>		<u>Mellemprod.</u>	<u>Rest</u>	
	14		11		3	15	

Anm.: Dækker perioden januar-august 1985 i forhold til samme periode 1984. SITC-gruppe 7 er excl. gruppe 79 ("Andre transportmidler" - især skibe).

3. Nogle markedsindikatorer for dansk industrieksport

Efter denne karakteristik af industrieksportens sammensætning og konkrete udvikling behandles intentionerne og teknikken bag opstillingen af markedsindikatorer for den danske industrieksport.

Baggrunden for forsøget på udvikling af markedsindikatorer for dansk industrieksport er ønsket om at få et fleksibelt instrument til belysning af mulighederne for afsætning af danske industrivarer i omverdenen under forskellige antagelser om den økonomiske vækst og dennes sammensætning i udlandet, den internationale arbejdsdeling samt danske eksportørers (i første omgang lønmæssige) konkurrenceevne over for deres udenlandske konkurrenter. I forlængelse heraf skal markedsindikatorerne kunne støtte overslag over eksportudviklingen i fremtiden samt muliggøre "overvågning" og vurdering af den løbende udvikling i eksporten af hovedvaretyper til hovedlande.

Herudover skal konstruktionen af markedsindikatorer ses dels i lyset af industrieksportens centrale rolle i løsningen af betalingsbalanceproblemet og dels i lyset af debatten om industrieksporten i 1985.

Markedsindikatorerne dækker de ti tidligere nævnte vigtigste aftagerlande for dansk eksport og de tre varetyper: forbrugs- og investeringsvarer samt mellemprodukter. Indikatorerne kan opstilles for eksporten af den enkelte varetype til det enkelte land, for den enkelte varetype eller det enkelte aftagerland under eet samt endelig for hele industrieksporten til de medtagne lande. Konstruktionen af disse markedsindikatorer bygger på, at dansk afsætning af industrivarer i udlandet helt overordnet kan føres tilbage til i hvert fald tre forhold:

- udviklingen i efterspørgselskomponenter i andre lande
- det almindelige tempo i den internationale arbejdsdelingsproces
- danske eksportvarers evne til at konkurrere med udenland-

ske varer (der kan her være tale om både indenlands fremstillede produkter i et givet aftagerland og om andre landes eksport til det pågældende aftagerland).

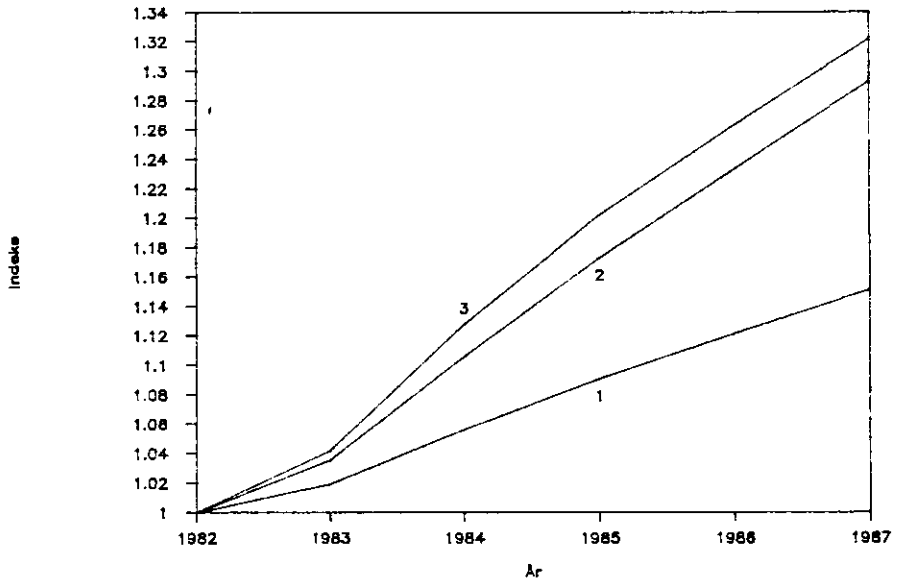
4. Væksten i udenlandske efterspørgselsfaktorer

Mens man ofte tidligere som mål for den vækst i udlandet, der var af relevans for dansk industrieksport, foretog en sammenvejning af bruttonationalprodukt i de vigtigste aftagerlande (jfr. pkt. 9 nedenfor), er hypotesen bag opstillingen af markedsindikatorer, at dansk eksport - og i det hele taget den samlede import i andre lande - ikke er snævert knyttet til bruttonationalproduktet i sig selv. Bruttonationalproduktet er en "reststørrelse", der først og fremmest beskriver den værditilvækst, der skyldes indenlandske produktionsfaktorer; det er således ikke BNP, der i første omgang "trækker i" andre landes eksportvarer. Det giver formentlig en bedre beskrivelse af industrieksporten, når der påregnes, at privatforbruget bestemmer importen af forbrugsvarer, at investeringerne (især faste, erhvervsmæssige investeringer) bestemmer importen af investeringsvarer, og endelig, at den samlede produktionsaktivitet (angivet ved den mængde varer, der fremstilles, frem for ved alene de indenlandske faktorerers produktionsbidrag) bestemmer den mængde mellemprodukter, der importeres.

Første trin i konstruktionen af markedsindikatorer består nu i indregning af udviklingen i de nævnte efterspørgselsfaktorer. Kurve 1 i figur 1 repræsenterer de sammenvejede efterspørgselsfaktorer for industrieksporten til de ti lande (forbrugs-, investerings- og produktionsudviklingen på indeksform i landene vejlet sammen med den relative størrelse af de tilsvarende eksportstrømme). Kurven angiver derfor, hvad industrieksporten til de ti lande ville have beløbet sig til, resp. vil beløbe sig til i fremtiden, hvis eksporten fulgte den udenlandske forbrugs-, investerings- og produktionsvækst helt parallelt. I 1985, 1986 og 1987 ville eksporten i givet fald stige med 3.3, 2.8 og 2.6 pct.

Tabel 6 indeholder de forudsætninger mht. vækst i forbrug,

Figur 1: Efterspørgselstræk, arbejdsdeling og konkurrenceevne.

- Anm.: 1: Markedsindikator, baseret alene på vækst i udenlandske efterspørgselstræk-faktorer.
2: Markedsindikator, baseret på udenlandsk vækst og international arbejdsdeling.
3: Markedsindikator, baseret på udenlandsk vækst, international arbejdsdeling og konkurrenceevneforskydninger.

Tabel 6: Vækst i efterspørgselsfaktorerne bag markedsindikatorerne (pct.)

		Forbrug	Investering	Produktion ¹⁾
Vesttyskland	1985	1 1/2	0	3
	1986	2 3/4	4	3 1/2
	1987	2 3/4	4 1/2	3 1/4
Sverige	1985	2	3	3 1/2
	1986	3/4	0	1 1/4
	1987	1	2	1 1/2
Storbritannien	1985	2 1/2	6	3 3/4
	1986	3 1/2	2	2 1/2
	1987	2	2	2
U.S.A.	1985	3 3/4	6	3
	1986	2 1/2	4	3 1/4
	1987	2 1/2	3	2 3/4
Norge	1985	5	5	4 1/4
	1986	2 1/2	7	2 3/4
	1987	2 1/2	2	3 1/4
Frankrig	1985	1 3/4	0	1 1/2
	1986	1 1/2	2	1 3/4
	1987	1 1/2	2 1/2	2
Holland	1985	1 1/2	2	2 3/4
	1986	2 1/2	3 1/2	3
	1987	2	3	2 3/4
Italien	1985	2 1/4	2 1/4	3 3/4
	1986	1 3/4	2	2 1/4
	1987	1 1/2	2 1/4	2 1/2
Japan	1985	3	5	4 3/4
	1986	3 3/4	4 1/2	4 1/4
	1987	3 1/4	4	3 1/2
Finland	1985	3	4	3 3/4
	1986	2 1/2	3 1/2	2 3/4
	1987	3	3	3 1/4

1) Tallene for produktionsvækst svarer til væksten i samlet varetilgang, som på sin side er beregnet ud fra forudsætninger om vækst i dels BNP, dels import i de ti lande.

Kilder: OECD, nationale kilder og egne skøn.

investeringer og produktion i 1985, 1986 og 1987, der ligger bag figur 1. De indlagte tal bygger på OECD-tal og -skøn, oplysninger fra nationale kilder og egne skøn. Disse stigningstakter danner grundlag for indeks for efterspørgselsfaktorerne, som da vejes sammen ved hjælp af oplysningerne fra udenrigshandelsstatistikken om sammensætningen af dansk industrieksport på de ti vigtigste aftagerlande og de tre varegrupper (basisåret er her valgt til 1982, i modsætning til tabellerne foran, der knytter sig til 1984).

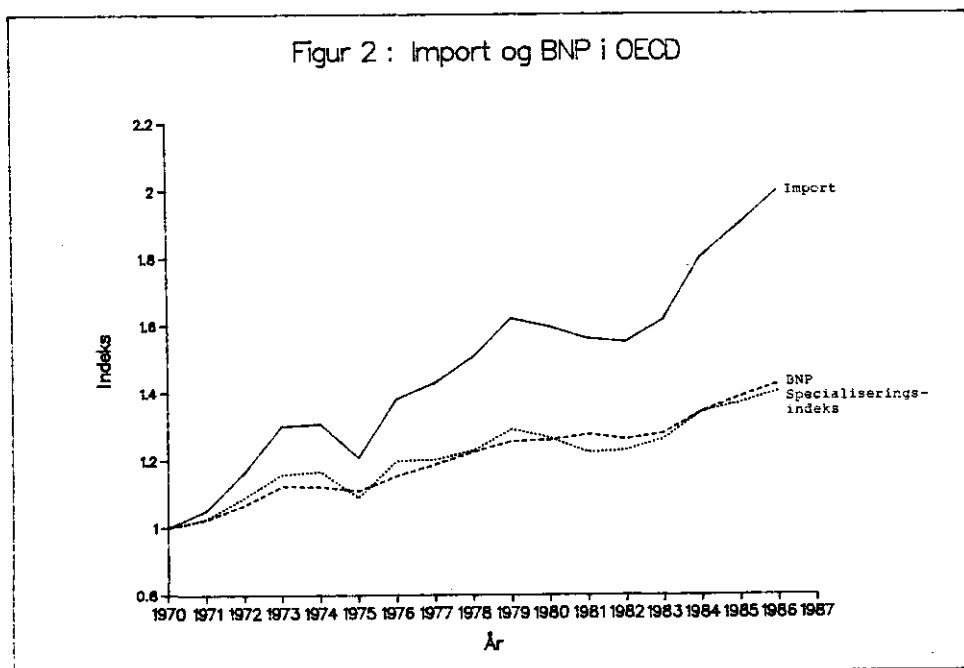
5. Den internationale arbejdsdeling

Et vanskeligt problem i opstillingen af markedsindikatorer er det andet trin, nemlig indregning af tempoet - for tiden og i de kommende år - i den internationale arbejdsdelingsproces. I efterkrigstiden er de industrialiserede lande gradvis blevet mere og mere åbne og har altså overladt en stadig større del til udenlandske producenter af forsyningen med varer og tjenester til de indenlandske endelige anvendelser og til produktionssektorerne indenlands. Der har imidlertid ikke været tale om en jævnt fremadskridende proces - processen har tværtom været klart konjunkturafhængig, idet specialiseringstakten har været størst i højkonjunktur og lavest i recessionsperioderne som f.eks. umiddelbart efter de to oliekriser i 1973-74 og 1979-80.

En måde at beskrive den internationale arbejdsdelingsproces på er at binde importefterspørgslen efter den enkelte varetype i et givet aftagerland og den tilhørende efterspørgelsestrækfaktor (forbrug, investering eller varetilgang/produktion) sammen ved hjælp af en "arbejdsdelingselasticitet" over 1. Det er i udregningen af markedsindikatorerne indtil videre antaget, at en arbejdsdelingselasticitet på 1.8 er gældende for alle de indeholdte dele af industrieksporten.³⁾

3. Hvis f.eks. vesttysk investeringsaktivitet i et givet år øges med 5 pct., forudsættes importen af investeringsvarer derfor at stige med $5 \times 1.8 = 9$ pct. ved fastholdt konkurrenceevne. I det førnævnte tekniske bilag undersøges, om den internationale arbejdsdeling kan antages at ramme mellemprodukter og forbrugs- eller investeringsvarer forskelligt.

Figur 2 indeholder indeks for udviklingen i hele OECD-området samlede import af varer og tjenester, i områdets BNP samt i forholdet mellem disse (kaldet "specialiseringsindeks"). Det fremgår klart at, importen er vokset en del hurtigere end BNP, og at importvæksten til dels forekommer konjunkturelt bestemt. Økonometrisk estimation på basis af figurens tal giver i øvrigt værdier for "arbejdsdelingselasticiteten" på 2.2-2.4, afhængigt af estimationsperioden, men et lidt forsigtigere tal på 1.8 er altså benyttet i markedsindikatorberetningen.

Anm.: Specialiseringsindekset fremkommer ved at dividere importindekset med BNP-indekset.

Kilde: OECD

Når arbejdsdelingselasticiteten kombineres med de tal for væksten i efterspørgselsfaktorerne bag kurve 1 i figur 1, fremkommer kurve 2 i figur 1. Denne kurve beskriver således udviklingen i den (med danske eksportafsetningsvæg-

te) sammenvejede import af forbrugs-, investering- og mellemprodukter, som ville resultere, hvis forholdet mellem væksten i importen fra Danmark og væksten i den relevante efterspørgselstræk-faktor overalt androg de indlagte 1.8.

6. Virkninger af konkurrenceevneforskydninger

Det sidste trin i opstillingen af markedsindikatorer består i inddragelse af virkningerne af forskydninger i danske eksportvirksomheders konkurrenceevne over for udenlandske producenter. Danske eksportørers konkurrenter på et givet marked kan være dels indenlandske producenter i det pågældende aftagerland ("importkonkurrence"), dels eksportører fra andre lande ("eksportørkonkurrence").

Det er, som en konsekvens af manglende produktionsstatistiske muligheder for at belyse de enkelte aftagerlandes importkonkurrence, umuligt at fastslå, i hvor høj grad danske eksportører konkurrerer med indenlandske producenter frem for med andre eksportører i det enkelte aftagerland. På den ene side vil det være urimeligt at se bort fra f.eks. den konkurrence, som danske eksportører møder fra tyske producenter i Vesttyskland, på den anden side er det lige så forkert at påregne, at andre eksportører til Vesttyskland ikke har betydning for danske afsætningsmuligheder der. Som en art foreløbig kompromis er de indenlandske producenter og gruppen af andre eksportører hver tillagt vægten en halv i opgørelsen af det lønniveau, som danske eksportører skal "konkurrere med" på hvert enkelt marked.⁴⁾

De til udregningen af markedsindikatorerne anvendte oplysninger om, hvilke andre eksportørlande der er vore vigtigste konkurrenter på de enkelte udenlandske markeder (i det enkelte land og for den enkelte varetype), er hentet fra OECD-publikationen "Foreign Trade By Commodities"; oplysningerne vedrører 1982. Sammensætningen af disse andre eksportørlande varierer en del fra aftagerland til aftagerland og fra varetype til varetype. Der skal ikke her gås dybere ned

4. Betydningen af en anden vægtfordeling til indenlandske producenter og andre eksportører i opgørelsen af den relative danske lønomkostningsudvikling end den nævnte "fifty-fifty" vil fremgå af det tekniske bilag.

i disse ret interessante oplysninger;⁵⁾ som eksempel bringes blot i tabel 7 en oversigt over 13 andre eksportørlandes relative betydning som konkurrenter til dansk eksport af forbrugsvarer, investeringsvarer og mellemprodukter til det største aftagerland (af dansk eksport), Vesttyskland.⁶⁾

Danske eksportørers konkurrenceevne på et givet marked måles indtil videre alene ved lønomkostningerne i Danmark i forhold til lønomkostningerne hos konkurrenterne, dvs. hos dels de indenlandske producenter og dels de øvrige eksportørlande.

De skøn over (og historiske tal for) lønomkostningsudviklingen i andre lande, målt i danske kroner, der ligger bag markedsindikatorerne, er baseret på dels skøn over de forskellige landes lønomkostningsstigning i egen valuta, dels skøn over udviklingen i kurserne mellem de pågældende valutaer og den danske krone. Hvis man på hvert enkelt marked sætter udviklingen i konkurrenternes lønomkostninger i forhold til udviklingen i danske lønomkostninger, og hvis man derefter vejer disse lønomkostningsforhold sammen efter markedernes relative betydning, får man den "konkurrenceevneindikator", som er afbildet i figur 3. Figuren viser, at danske eksportører af industrivarer siden 1980 har fået forbedret den lønmæssige konkurrenceevne med omkring 12 pct.

Når nu forholdet mellem danske lønomkostninger og konkurrenternes lønomkostninger på et givet marked ændres, forudsættes dette (med en vis forsinkelse) at blive afspejlet i de relative priser på danske eksportvarer i forhold til konkurrenternes priser, og dette får på sin side (atter efter en vis forsinkelse) implikation for den danske andel af forsyningen på det betragtede marked. De indlagte forudsætninger i indikatorberegningen om gennemslag på det enkelte udenlandske marked fra relative lønomkostninger over relative priser til mængdemæssige virkninger på dansk eksport

5. I stedet skal der henvises til det kommende tekniske bilag.

6. Som det fremgår af tabel 7, indgår i alt 14 industrilande som mulige konkurrenter til den danske industrieksport: Vesttyskland, Sverige, Storbritannien, USA, Norge, Frankrig, Italien, Holland, Japan, Finland, Schweiz, Belgien, Østrig og Canada.

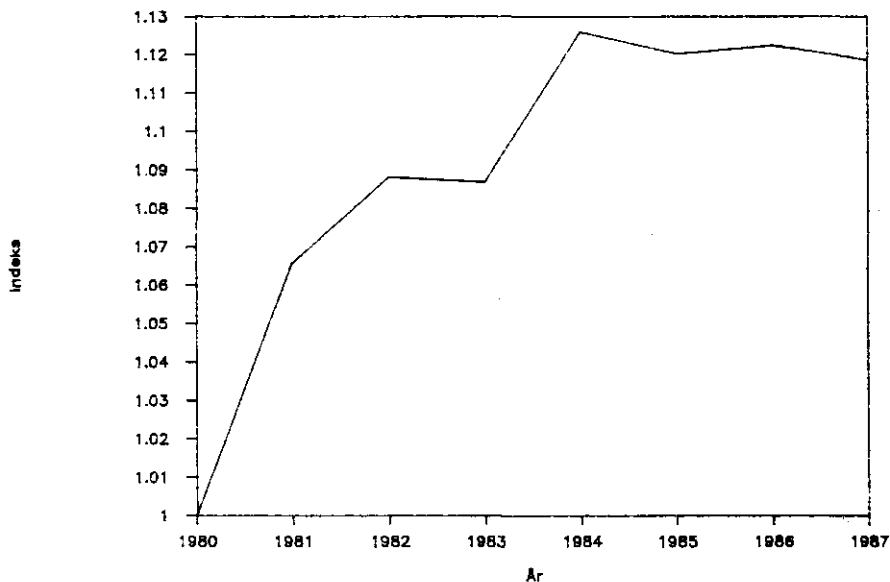
Tabel 7: Andre eksportørers relative betydning som konkurrenter for dansk eksport af industrivarer til Vesttyskland, 1982

<u>Varetype</u>	<u>Sverige</u>	<u>Storbritannien</u>	<u>U.S.A.</u>	<u>Norge</u>	<u>Frankrig</u>	<u>Italien</u>	<u>Holland</u>	<u>Japan</u>	<u>Finland</u>	<u>Schweiz</u>	<u>Belgien</u>	<u>Østrig</u>	<u>Canada</u>	<u>Sum</u>
Forbrugsvarer	1.7	6.7	5.4	0.3	13.0	42.7	7.4	7.4	1.1	5.9	7.0	6.3	1.1	100
Investeringsvarer	2.8	10.4	14.2	0.5	15.2	10.4	7.6	13.9	0.4	7.4	10.8	5.9	0.4	100
Mellemprodukter	5.8	7.0	7.3	2.4	11.2	12.9	15.8	2.0	3.2	5.5	13.1	6.3	2.5	100

Kilde: OECD-publikationen "Foreign Trade by Commodities" for året 1982.

Anm.: Den nøgle, efter hvilken industrieksportvarerne er opdelt i forbrugs-, investerings- og mellemprodukter fremgår af anmærkningen til tabel 3.

Figur 3 : Konkurrenceevneindikator

svarer ganske til de forudsætninger omkring den totale industrieksports følsomhed over for relativ lønudvikling i ind- og udland, der er redegjort for i bilag til kapitel III.A i Dansk Økonomi, December 1983. De vil derfor ikke blive kommenteret nærmere her.⁷⁾

Indlægges nu dels skøn over den relative danske lønomkostningsudvikling i forhold til konkurrenterne og dels forudsætningerne omkring dennes betydning for det mængdemæssige udslag i industrieksporten, kommer de endelige markedsindikatorer frem. Markedsindikatoren for hele industrieksporten til de ti lande er vist som kurve 3 i figur 1. Mens kurve 1 alene var en sammenvejning af udenlandsk efterspørgselstræk og kurve 2 herudover medtog fremadskridende international arbejdsdeling, dækker kurve 3 således over både efterspørgselsvækst, arbejdsdeling og implikationerne af (skønnede) forskydninger i de danske producenters kon-

7. Der henvises dog fortsat til det nævnte tekniske bilag.

kurrenceevne. Det ses, at konkurrenceudviklingen siden 1982 (eller rettere siden 1980, når der tages hensyn til forsinkelserne i gennemslaget fra relativ lønudvikling til eksportmængderne) har betydet et positivt bidrag til eksportmulighederne. Kurve 3 angiver, hvad man kunne betegne den "potentielle industrieksport", den eksport, som vækst i udlandet, international arbejdsdeling og konkurrenceevneudviklingen "burde føre til".

7. Markedsindikatoren og den faktiske udvikling

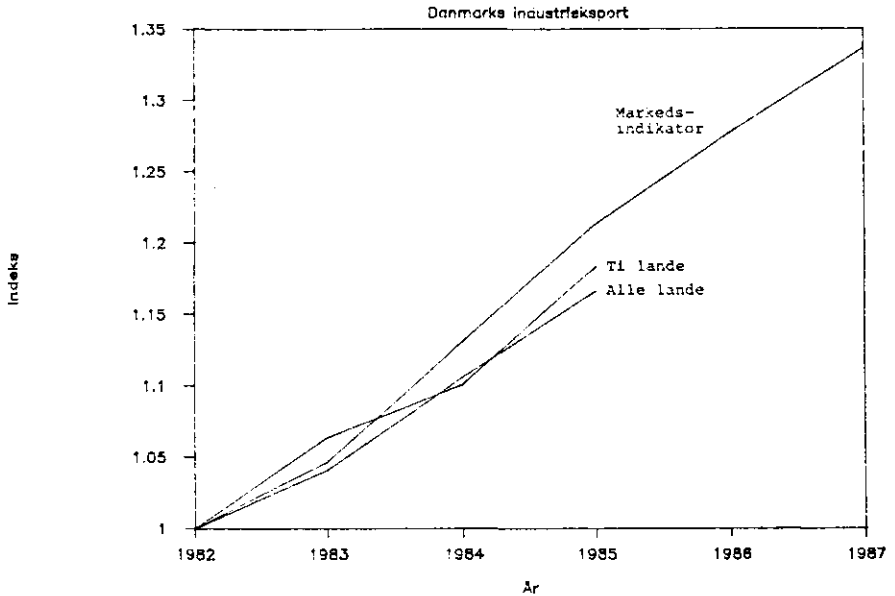
I figur 4 er markedsindikatoren for industrieksporten (jfr. kurve 3 i figur 1) sammenholdt med den faktiske udvikling i industrieksporten (i alt og til de ti vigtige lande). Det ses, at markedsindikatoren har visse problemer med at opfange udviklingen i den mængdemæssige eksport i 1982-85. Der er således fra 1983 til 1984 et noget større hop i den beregnede markedsindikator end i den faktiske eksport både til de ti lande og til omverdenen under eet, mens stigningen i den faktiske eksport og i indikatoren stemmer noget bedre overens fra 1982-83 og fra 1984-85.⁸⁾

Når markedsindikatoren har problemer med at følge den faktiske industrieksport til de 10 lande i 1982-85, kan det skyldes enten, at de skøn og antagelser, som ligger bag indikatorerne, ikke holder ganske, eller at indikatorstrukturen har udeladt forhold, der er af væsentlig betydning for udviklingen i industrieksporten.

De indlagte antagelser omkring gennemslag fra danske eksportørers relative lønomkostninger over relative priser til andelen af forsyningen af det givne marked indebærer en (langsigts-)elasticitet i eksportmængderne mht. relativ lønudvikling på -0.64 . Det er selvsagt givet, at der er forskellig styrke (og forsinkelse) i den nævnte sammenhæng på de forskellige markeder, ligesom det er et spørgsmål, om den antagne gennemgående værdi for elasticiteten overhovedet

8. De "faktiske tal" for 1985 bygger på skøn ud fra industrieksporten i de første 8-9 måneder af 1985.

Figur 4 : Markedsindikator og faktisk udvikling

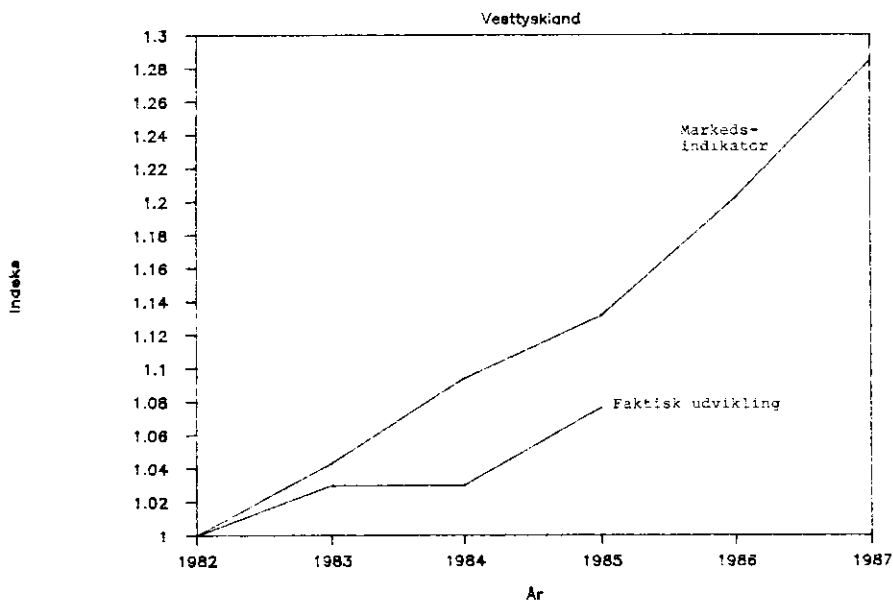
svarer til den gennemsnitlige størrelsesorden i virkeligheden. Det er tillige et åbent spørgsmål, om den internationale arbejdsdelingsproces er blevet korrekt repræsenteret i indikatorberegningen, samt i hvor høj grad danske eksportører er udsat for konkurrence fra indenlandske producenter i de enkelte aftagerlande.

Hvad angår udeladelser, er det for eksempel givet, at forskydninger inden for privat forbrug, investeringer samt produktionen i de enkelte aftagerlande må have haft indflydelse på danske eksportmuligheder. Videre kan sammensætningen af konkurrenter på det enkelte marked have ændret sig væsentligt fra år til år, og der kan være foregået lageropbygning eller -nedbygning af færdigvarer eller mellemprodukter, som bryder forbindelsen mellem indikatorerne og den faktiske eksport.

8. Vare- og landeindikatorer m.v.

Som eksempler på markedsindikatorer for de enkelte aftagerlande, resp. for de enkelte varettyper, vises i figur 5 og 6 den faktiske udvikling og den tilhørende markedsindikator for industrieksporten til Vesttyskland, resp. for eksporten af investeringsvarer.

Figur 5 : Markedsindikator og faktisk udvikling

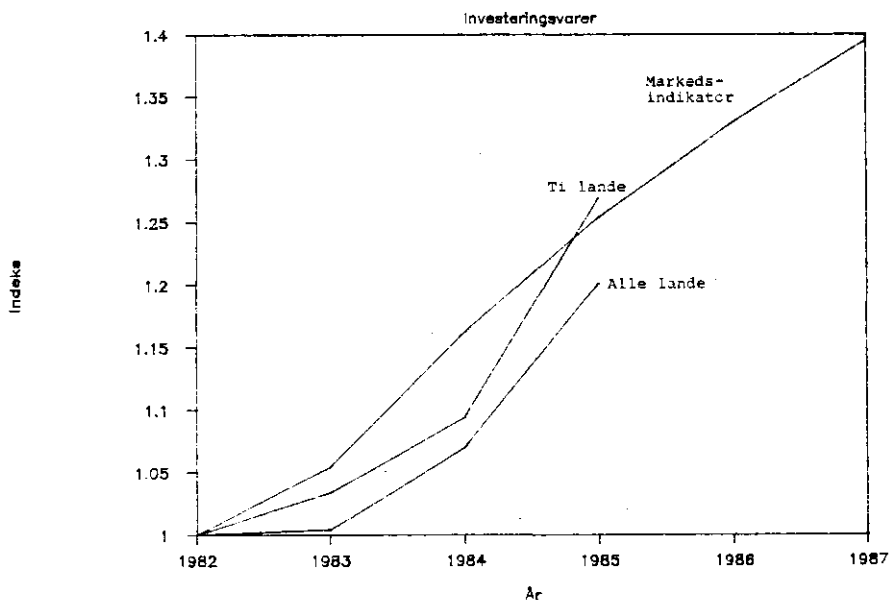

Den værdimæssige stigning i industrieksporten til Vesttyskland lå på godt 11 pct. fra 1982 til 1983 og på godt 7.5 pct. fra 1983 til 1984, svarende til reale stigningstakter på ca. 3 og ca. 0 pct. For disse to år "forudsiger" markedsindikatoren i figur 5 reale stigningstakter på hhv. 4.3 og 4.8 pct. I indeværende år har stigningen i industrieksporten til Vesttyskland i de første otte måneder værdimæssigt ligget 7-8 pct. over de første otte måneder i 1984; markedsindikatoren forudsiger en real stigning i hele 1985 på 3.4 pct., og for 1986 og 1987 indebærer markedsindikatoren for Vesttyskland reale vækstrater i industrieksporten hertil på 6.3 og

6.8 pct, i tråd med den i kapitel I anførte positive vurdering af vækstperspektiverne for Vesttyskland.

Væksten i eksporten i løbende priser af investeringsvarer til de 10 vigtigste lande androg i 1983 godt 12 pct. og i 1984 godt 14 pct., svarende til reale vækstrater på omkring 3.5 og 6 pct. Markedsindikatoren for investeringsvarer dækker over reale stigningstakter på 5.4 og 10.2 pct.; der er således en betragtelig forskel for 1984's vedkommende. I de første otte måneder af 1985 steg eksporten af investeringsvarer til de 10 lande med omkring 19 pct., vel svarende til 12-13 pct. realt. I modsætning hertil forudsiger markedsindikatoren en real vækst for hele 1985 på 7.9 pct., så måske er indikatoren her blot lidt for "hurtig" i forhold til den faktiske udvikling. For 1986 og 1987 indebærer indikatoren i øvrigt reale vækstrater i investeringsvareeksporten på 6.0 og 4.9 pct.

Figur 6 : Markedsindikator og faktisk udvikling

Endelig kan tillige markedsindikatorer for den enkelte vare til

det enkelte land beregnes (f.eks. eksporten af investeringsvarer til Vesttyskland). En af anvendelsesmulighederne for mere detaljerede markedsindikatorer - "landeindikatorer", "vareindikatorer" og "lande x vare-indikatorer" - er opsporing af, på hvilke markeder man skal finde årsagerne til, at den faktiske udvikling i den samlede industrieksport afviger fra, hvad skulle forvente ud fra markedsindikatoren herfor.

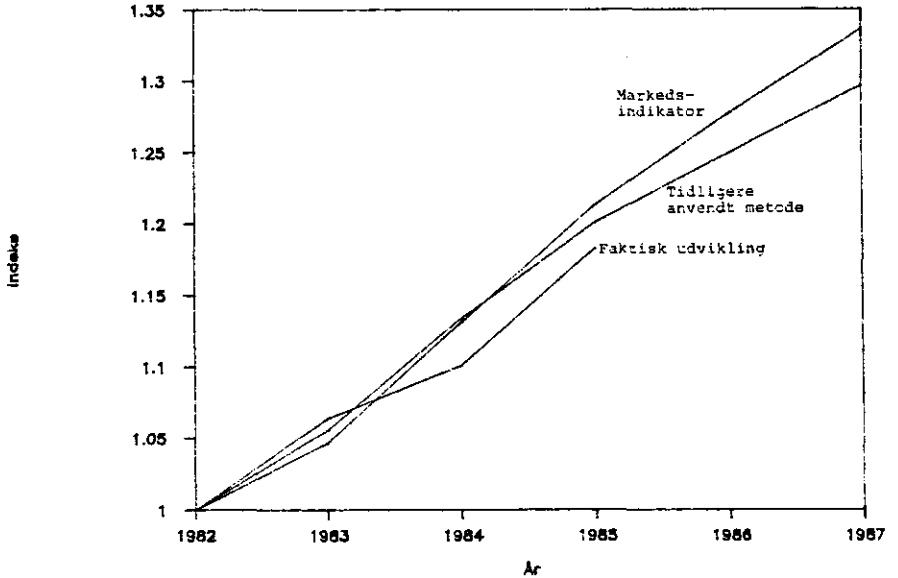
9. Markedsindikatorer contra tidligere anvendt metode til fremskrivning af industrieksporten

Afslutningsvis bringes en sammenligning af markedsindikatormetoden til fremskrivning af dansk industrieksport og den tidligere anvendte metode, der byggede på sammenvejning af BNP-vækstrater i udlandet, et overslag over sammenhængen med denne og importvæksten i udlandet og et skøn for den samlede danske konkurrenceevneudvikling, baseret på eksportørvægte. I figur 7, der svarer til figur II.3 i kapitel II, er indtegnet markedsindikatoren for hele industrieksporten til de ti vigtige lande og indekset for industrieksportforudsigelsen, baseret på den tidligere anvendte metode.

Mens markedsindikatoren som nævnt i kapitel II forudsiger industrieksportstigning på 5.2 og 4.6 pct. i hhv. 1986 og 1987, er de tilsvarende vækstprocenter baseret på den "gamle" metode 4 og 3.8 pct. - altså noget lavere. I perioden 1982-85 er der ikke helt så stor forskel mellem "forudsigelserne" baseret på den gamle og den nye metode.

Fordelene ved markedsindikatorerne frem for den gamle metode til forudsigelse af udviklingen i industrieksporten skal findes for det første i et bedre funderet skøn på udviklingen i industrieksporten til de ti hovedaftagerlande og for det andet i de ekstra anvendelsesmuligheder for markedsindikatorerne. Ved at indeholde en samtidig beskrivelse af efterspørgselsudvikling og danske eksportørers konkurrenceevne på det enkelte marked tager markedsindikatorerne vare på sammensætningseffekter, som en overordnet sammenvejning af udenlandsk efterspørgselsvækst og dansk

Figur 7 : Fremskrivning af industrieksporten

konkurrenceevneudvikling ikke kan opfange. Endvidere åbnes der op for en mere detaljeret "overvågning" af industrieksporten til bestemte lande eller af bestemte varetyper, ligesom årsagerne til, at industrieksporten udvikler sig anderledes end forventet, bedre skulle kunne kortlægges.

Bilag 2

Kapacitetsudnyttelse, investeringsudvikling og beskæftigelse

Som det nærmere er diskuteret i redegørelsens kapitel II er investeringudviklingen et af de mest usikre punkter i vurderingen af det samlede konjunkturforløbs profil for de nærmeste år. Det gælder ikke mindst på baggrund af investeringsopsvingets hidtidige omfang, som har været væsentligt kraftigere end vurderet på forhånd.

I dette bilag anføres nogle talmæssige oplysninger om og beregninger over de private erhvervs kapacitetsudnyttelse, kapitalopbygning og beskæftigelse med henblik på at belyse, hvorvidt udviklingen heri kan give en indikation af, om de seneste års investeringsopsving kan forventes at fortsætte, eller om der er en afmatning i sigte.

1. Danmarks Statistik indhenter hvert kvartal oplysninger fra ca. 650 større industrifirmaer (1100 virksomheder), der dækker i alt 60 pct. af det samlede antal beskæftigede i industrien. Oplysningerne omhandler virksomhedsledningernes vurdering af konjunktursituationen, herunder hvorvidt produktionskapaciteten vurderes som tilstrækkelig eller ej.

I tabel 1 er anført resultatet af de seneste 12 konjunkturbarometer-undersøgelers spørgsmål om produktionskapacitetens tilstrækkelighed. Tallene angiver, hvor stor en procentdel af de adspurgte virksomheder, der umiddelbart inden det anførte kvartal fandt virksomhedens produktionskapacitet utilstrækkelig, tilstrækkelig eller mere end tilstrækkelig. I tabel 2 er anført den andel af virksomhederne, der angav, at produktionen var begrænset som følge af manglende kapacitet.

Tallene tyder på, at der i løbet af 1984 kunne konstateres tiltagende kapacitetsproblemer, idet andelen af virksomheder med utilstrækkelig kapacitet steg fra stabilt 4 pct. i 1983 til

Tabel 1: Industriens vurdering af hvorvidt produktionskapaciteten er tilstrækkelig. Pct.

Ved indgangen til:	Investeringsgode-industri			Mellemprodukt-industri			Forbrugsgode-industri			Industri i alt		
	Ej til- stræk- kelig	Til- stræk- kelig	Mere end tilstræk- kelig	Ej til- stræk- kelig	Til- stræk- kelig	Mere end tilstræk- kelig	Ej til- stræk- kelig	Til- stræk- kelig	Mere end tilstræk- kelig	Ej til- stræk- kelig	Til- stræk- kelig	Mere end tilstræk- kelig
4. kv. 1985	13	73	14	10	74	16	14	77	9	12	76	12
3. kv. 1985	12	75	12	20	60	20	14	71	15	15	69	16
2. kv. 1985	8	77	15	10	64	26	10	77	13	9	74	17
1. kv. 1985	6	76	18	9	72	19	8	78	14	8	75	17
4. kv. 1984	24	56	20	16	59	25	5	83	12	14	68	18
3. kv. 1984	23	60	17	13	64	23	11	75	14	16	66	18
2. kv. 1984	7	71	22	12	54	34	6	77	17	8	69	23
1. kv. 1984	8	53	39	6	74	20	9	62	29	7	64	29
4. kv. 1983	4	43	53	3	75	22	5	58	37	4	59	37
3. kv. 1983	4	60	36	4	71	25	6	57	37	4	64	32
2. kv. 1983	4	66	30	4	71	25	3	54	43	4	64	32
1. kv. 1983	4	63	33	3	68	29	6	44	50	4	60	36

Kilde: Konjunkturbarometer for industrien, Statistiske Efterretninger, diverse numre i serien Industri og energi.

Tabel 2: Andelen af virksomheder, hvor produktionen var begrænset som følge af manglende kapacitet. Pct.

Ved indgangen til:	Investeringsgode- industri	Mellemprodukt- industri	Forbrugsgode- industri	Industri i alt
4. kvrt. 1985	8	12	14	11
3. kvrt. 1985	7	11	19	12
2. kvrt. 1985	8	7	7	7
1. kvrt. 1985	6	6	12	8
4. kvrt. 1984	8	4	19	9
3. kvrt. 1984	22	8	14	14
2. kvrt. 1984	22	5	13	13
1. kvrt. 1984	8	4	9	7
4. kvrt. 1983	5	2	7	4
3. kvrt. 1983	4	5	4	4
2. kvrt. 1983	3	5	3	4
1. kvrt. 1983	2	2	5	3

Kilde: Scm tabel 1.

omkring 10-15 pct. i andet halvår af 1984. Denne andel faldt til 8 pct. i december 1984 og var nogenlunde uændret i marts 1985 (omend besvarelsene her kan være påvirket af produktionstab i forbindelse med forårets arbejdskonflikt), hvorefter der i juni og september 1985 kunne iagttages en stigning.

Selvom der i september synes at være tale om en svag mindskelse af kapacitetsproblemerne, er den samlede kapacitetsudnyttelse fortsat ganske høj, hvilket taler for, at der fortsat er behov for en vis forøgelse af produktionskapaciteten. På den anden side er der ikke tale om nogen stramning af situationen sammenlignet med forholdene for et år siden. Det må således forventes, at alene en fastholdelse af indeværende års (høje) investeringsniveau - for uændrede afsætningsforventninger - mærkbart vil reducere antallet af virksomheder med utilstrækkelig kapacitet, og at den yderligere stigning i erhvervsinvesteringerne, der er indeholdt i prognosen for 1986 i kapitel II, derfor (sammen-

holdt med efterspørgsels- og produktionsantagelserne) må antages direkte at reducere kapacitetsudnyttelsesgraden i 1986. Dette skulle i sig selv pege i retning af en reduktion i investeringsniveauet i 1987, således at den i prognosen forventede omtrentlige nulvækst kan vise sig at være en overvurdering.

2. I forvejen harmonerer den høje kapacitetsudnyttelsesgrad for 1985, som fremgår af konjunkturbarometret, dårligt med investerings- og produktionsudviklingen gennem året, med mindre effekten på produktionskapaciteten af de seneste års investeringer har været mindre end effekten af investeringer foretaget i tidligere år. Baseret på de historisk iagttagne sammenhænge mellem produktions-, investerings- og realrenteudvikling ville man have forventet en udfladning af investeringsopgangen i løbet af i år eller næste år.

Investeringernes kapacitetsforøgende effekt afhænger især af to forhold. For det første vil kapacitetseffekten af et givet bruttoinvesteringsomfang være mindre, jo hurtigere det eksisterende kapitalapparat afskrives. Hvis der i de seneste år er sket en forkortelse af kapitalapparatets gennemsnitlige levetid, vil en forholdsvis større del af de gennemførte investeringer have været erstatningsinvesteringer (reinvesteringer) for den afskrevne del af kapitalapparatet. En sådan stigning i afskrivningsraten vil man ofte forbinde med en relativt kraftig stigning i de variable omkostninger i forhold til produktionspriserne, som i så fald gør anvendelsen af de mindst produktive - oftest de ældste - årgange af kapitalapparatet urentabel. Den langsomme udvikling i lønomkostningerne (samt i energipriserne) sammenlignet med de private byerhvervs salgspriser tyder dog ikke på noget sådant. En stigning i afskrivningsraten skal derfor i givet fald henføres til andre forhold.

For det andet vil investeringer, som er udløst på grund af forskydninger i de relative produktionsfaktorpriser (lavere kapitalomkostninger relativt til lønomkostningerne), ikke have kapacitetsforøgende effekt. Lønudviklingen sammenholdt med udviklingen i kapitalomkostningerne, som holdes oppe af den fortsat høje realrente (specielt efter skat), giver dog

ikke grundlag for at mene, at der skulle være tale om sådanne substitutionsinvesteringer. Det er dog en mulighed, at faldet i virksomhedernes inflationsforventninger ikke endnu har tilpasset sig de sidste halvandet års markante skift nedad i prisstigningstakt, således at faldet i den nominelle rente har ført til en undervurdering af den faktiske realrente, jf. i øvrigt diskussionen heraf i Dansk Økonomi, September 1985, kap. V. En sådan forklaring harmonerer på den anden side dårligt med den kraftige beskæftigelsesvækst, der har været i samme periode. Såfremt investeringerne har været betinget af substitution af arbejdskraft med kapital, skulle man forvente en stigning i forholdet mellem virksomhedernes kapitalapparat og beskæftigelse og samtidig en forholdsvis kraftig produktivitetsstigning. Ingen af delene har imidlertid været tilfældet.

Det er nemlig ikke alene investeringsopsvingets omfang og længde, der har fået opgangskonjunktoren siden 1983 til at afvige fra tidligere. Opgangen har været kendetegnet ved en så kraftig beskæftigelsesstigning i såvel 1984 som 1985, at der ikke har kunnet konstateres den forøgelse i produktivitetsstigningstakten, som normalt forventes i forbindelse med en produktionsopgang. Dette er specielt bemærkelsesværdigt i lyset af den kraftige investeringsaktivitet, idet realiseringen af tekniske fremskridt ofte vil være forbundet med ibrugtagning af nyt produktionsudstyr.

I tabel 3 er anført oplysninger om produktivitetsudviklingen i den private sektor siden 1973.

Den langsomme produktivitetsudvikling i 1983-84 afviger klart fra mønstret ved tidligere opsving. I 1973, 1976 og 1979 var produktionsstigningerne i både fremstillingssektorerne og i de tjenesteydende erhverv ledsaget af meget beherskede beskæftigelsesstigninger; i 1984 har det været omvendt. Det hænger muligvis sammen med, at udviklingen i 1984 ikke havde karakter af et brat omsving (som tilfældet var i 1976 og 1979) men af en accelerering af væksten i forhold til 1982 og 1983. For fremstillingserhvervene optrådte den traditionelle vækstbetingede stigning i produktivitetsstigningstakt i 1983; i de tjenesteydende sektorer i 1982. Den meget lave produktivitetsvækst for økonomien som

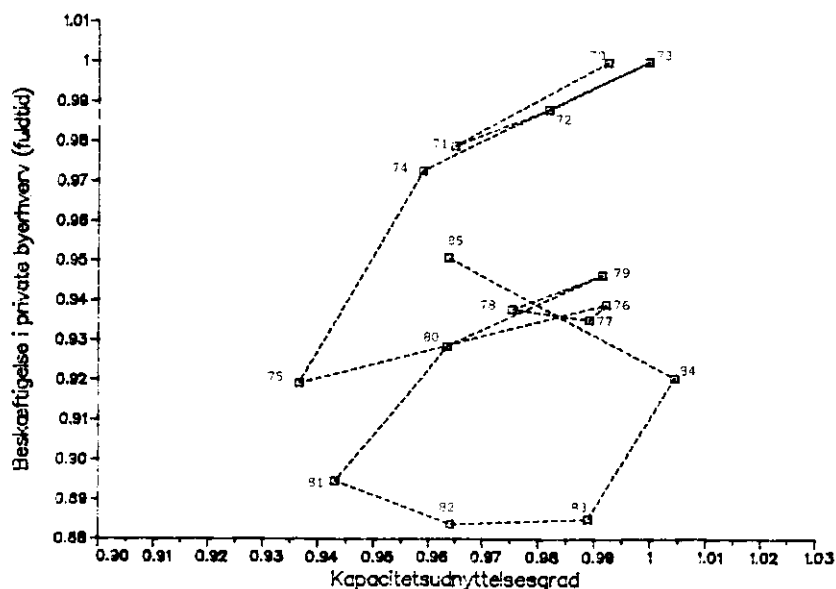
Tabel 3: Bruttofaktorindkomst pr. beskæftiget fuldtidslønmodtager
(kolonne 1), årlig stigningstakt heri (kolonne 2), årlig
stigningstakt i BFI (kolonne 3) og i fuldtidslønmodtager-
beskæftigelsen (kolonne 4). BFI i 1980-priser

	- 1.000 kr. -	----- pct. -----		
	(1)	(2)	(3)	(4)
A. Fremstillingserhverv				
1973	117.0	5.3	5.9	.5
1974	123.0	5.2	1.3	-3.7
1975	131.8	7.2	-1.7	-8.3
1976	138.0	4.7	4.8	.1
1977	140.2	1.6	1.1	-.6
1978	141.7	1.0	.7	-.3
1979	149.4	5.4	6.0	.6
1980	157.2	5.3	3.5	-1.7
1981	157.5	.2	-3.5	-3.6
1982	161.3	2.5	2.8	.3
1983	167.5	3.8	3.8	-.1
1984	172.1	2.7	6.0	3.1
B. Bygge og anlæg				
1973	166.9	-10.7	-8.8	2.1
1974	169.2	1.4	-6.7	-8.0
1975	165.9	-2.0	-10.7	-8.9
1976	163.0	-1.7	5.1	7.0
1977	163.3	.2	-2.3	-2.5
1978	160.4	-1.7	.0	1.8
1979	149.6	-6.7	-7.2	-.5
1980	166.3	11.2	4.7	-5.8
1981	160.6	-3.4	-17.3	-14.3
1982	158.4	-1.4	-9.5	-8.2
1983	173.8	9.7	10.5	.8
1984	172.6	-.7	9.7	10.5
C. Tjenesteydende erhverv				
1973	170.7	5.5	7.1	1.6
1974	167.7	-1.7	-2.2	-.5
1975	169.9	1.3	-1.2	-2.5
1976	178.7	5.2	7.8	2.5
1977	180.6	1.0	1.3	.2
1978	181.6	.5	.9	.4
1979	187.2	3.1	4.7	1.5
1980	184.0	-1.7	-2.8	-1.1
1981	182.8	-.6	-1.9	-1.3
1982	190.3	4.1	3.2	-.9
1983	192.4	1.1	1.3	.2
1984	190.4	-1.1	2.4	3.5

Kilde: Nationalregnskabstal.

helhed i 1984 skyldes især det for et år med pæn produktionsvækst helt usædvanlige produktivetsfald i de tjenesteydende erhverv.¹⁾

Figur 1: Beskæftigelse og kapacitetsudnyttelse 1970-85. Index 1973 = 1,00

3. I figur 1 er anført samhørende værdier for beskæftigelsen i de private byerhverv (excl. energisektoren) og kapacitetsudnyttelsesgraden.²⁾

1. Faldet i produktivetsstigningstakt kan ikke forklares med skift i beskæftigelsesfordelingen fra sektorer med høj bruttofaktorindkomst pr. beskæftiget til sektorer med lavere produktivitet. Ved en fastholdt fordeling af beskæftigelsen i de private byerhverv på sektorer, svarende til 1981-fordelingen, ville den gennemsnitlige produktivetsstigningstakt i 1985 være under en promille større end antaget i udgangsskønnet.
2. Kapacitetsudnyttelsesgraden er forholdet mellem den faktiske produktion og en beregnet "produktionskapacitet". Denne er fremkommet som summen af den produktion, der vil være mulig på hver årgang af de private byerhvervs kapitalapparat, idet de enkelte årganges produktionskapacitet afhænger af, hvad der i investeringsåret måtte anses for at være den optimale kapitalproduktivitet (hvilket især afhænger af forholdet mellem løn- og kapitalomkostningerne) og af den efterfølgende afskrivning på den pågældende kapitalårgang. Beregningsantagelserne er nærmere dokumenteret i Dansk Økonomi, September 1985, bilag 5.

Man vil forvente en sammenhæng, hvor en produktionsopgang fører til en stigning i kapacitetsudnyttelsesgraden, idet kapitalapparatet tilpasses med en vis forsinkelse, og en samtidig stigning i beskæftigelsen. En reduktion i produktionsniveauet ville tilsvarende forventes at føre til fald i både kapacitetsudnyttelse og beskæftigelse. Denne sammenhæng genfindes i figuren, omend den tilsyneladende er skiftet nedad to gange i de sidste femten år. Der kan konstateres 3 delperioder (1970-74, 1975-80 og 1981-84) med konjunkturtilbageslagene i 1975 og 1980-81 som skillepunkter. For hvert tilbageslag er mulighederne for på kort sigt at øge beskæftigelsen på det eksisterende produktionsapparat blevet forringet. Den private sektors kapitalapparats "beskæftigelseskapacitet" er således blevet betydeligt reduceret i den betragtede periode. Kapacitetsudnyttelsesgraden i 1984 er på samme høje niveau som i 1973, der var et år med egentligt efterspørgselspres og næsten fuld beskæftigelse.³⁾ Dette kan ikke, jf. figur 2, henføres til en reduktion i kapitalapparatet. Det kan vurderes til i 1984 at være omkring 10 pct. større end i 1973, samtidig med at de private byerhvervs beskæftigelse samme år er ca. 8 pct. lavere end i 1973. I figuren er indtegnet denne redegørelses skøn over udviklingen i kapitalapparat og beskæftigelse for de kommende år, jf. kapitel II. Der er for disse år tale om en ganske bemærkelsesværdig vækst i såvel beskæftigelse som kapitalapparat og også om et tydeligt brud med mønstret for konjunkturforløbet i perioden efter 1973. På figur 1 vil denne udvikling indebære et skift opad til en kortsigts-sammenhæng mellem beskæftigelse og produktionskapacitet, der svarer til situationen i de første år af 1970'erne.

Der synes således at være tale om et skift i retning af en mere arbejdskraftintensiv produktion, jf. også tabel 4, der angiver de gennemsnitlige årlige vækstrater for produktion, beskæftigelse og kapitalapparat for tre delperioder. Hvis kapitalapparatets vækstrate i en periode er kraftigere end vækstraten i beskæftigelsen, er der tale om en forskydning i retning af en mere kapitalintensiv produktion og vice versa. Forskellen i produktionens vækstrate og vækstraten for de

3. Denne udvikling genfindes også i de øvrige europæiske OECD-lande, jf. OECD: Economic Outlook, June 1985, pp. 32.

Tabel 1: Årlig gennemsnitlig vækst i bruttofaktorindkomst (1980-priser), lønmodtagerbeskæftigelse (fuldtid) og kapitalapparat (driftsmidler) i private byerhverv (excl. energisektoren)

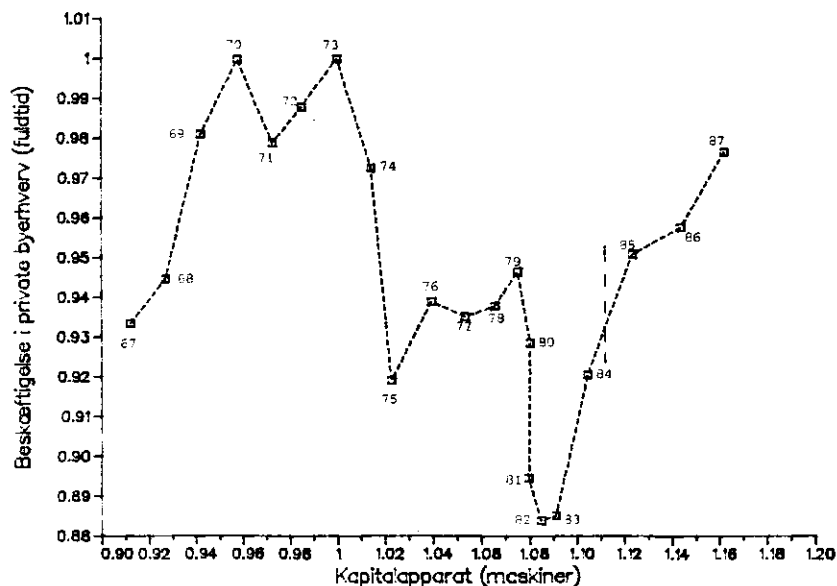
	BFI	Beskæftigelse	Kapitalapparat
		pct.	
1967-73	3.0	0.8	1.5
1974-82	0.6	-1.3	0.9
1983-87	3.5	2.0	1.4

to produktionsfaktorer viser udviklingen i produktionsfaktorerens gennemsnitlige produktivitet.

I perioden 1967-73 var der tale om en stigning i såvel arbejdskraft- som kapitalproduktiviteten og en noget kraftigere vækstrate i kapitalapparatet end i beskæftigelsen (+ 0.7 pct. p.a.). I lavvækstårene 1974-82 var stigningstakten i arbejdskraftproduktiviteten næsten ligeså kraftig som i de foregående vækstår samtidig med, at kapitalapparatets produktivitet faldt. Forskellen i vækstrate mellem kapitalapparat og beskæftigelse var altså væsentlig større end i perioden forud (+ 2.2 pct. mod 0.7 pct. p.a.), hvilket afspejler et ganske kraftigt løft i kapital/arbejdskraft-ratioen fra 1974 til 1982.

Perioden 1983-87 adskiller sig fra de to foregående ved en lavere vækstrate i arbejdsproduktiviteten og en højere vækstrate i kapitalproduktiviteten. Forskellen mellem de to (- 0.6 pct. p.a.) indebærer et markant skift i forholdet mel-

Figur 2: Beskæftigelse og kapitalapparat 1967-87. Index 1973 = 1.00

lem arbejdskraft- og kapitalforbrug. Det skal understreges, at denne udvikling ikke afhænger af denne redegørelses antagelser om udviklingen i 1986 og 1987, men først og fremmest kan henføres til udviklingen i 1983-85, hvor især arbejdsproduktiviteten har udvist en usædvanlig lav stignings-takt.

Bilag 3. Arbejdsløsheden 1982-85

Indledning

Formålet med nærværende bilag er i sammentrængt form at belyse udviklingen i arbejdsløsheden, herunder især fordelingen på regioner og A-kasser i perioden fra 1982 til 1985. Bilaget udgør en del af grundlaget for rapportens vurderinger af flaskehalsproblemerne på arbejdsmarkedet.

Afgrænsning af brancher og regional inddeling:

- Bygge- og anlægsbranchen omfatter flg. fem A-kasser: Blik og Rør, El-faget, Malersvendene, Murerfaget, Snedkere og Tømrere.
- Hovedstadsregionen omfatter Københavns og Frederiksberg kommuner, samt flg. tre amter: København, Frederiksborg og Roskilde.
- Øerne omfatter flg. fire amter: Vestsjælland, Storstrøm, Bornholm og Fyn.
- Syddjylland omfatter flg. tre amter: Sønderjylland, Ribe og Vejle.
- Nordøstjylland omfatter Århus Amt og Nordjyllands Amt.
- Vestjylland omfatter Ringkøbing og Viborg amter.

Figur 1 og 2:

Kilder:

Danmarks Statistik, Statistiske Efterretninger, Arbejdsmarkedet (1982-1984) og Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 258, 1985.

Bemærkninger:

I kilderne er angivet antal personer berørt af ledighed fordelt efter ledighedsgrad (i intervallerne 0-20 pct., 20-40 pct., osv.) på årsbasis 1982-1984 og for 12-mdr.s perioden oktober 1984 - september 1985.

Den gennemsnitlige ledighedsgrad på A-kassegruppe j i perioden t , g_j^t er derefter fundet som

$$g_j^t = \frac{\sum_i N_{ij}^t f_i}{\sum_i N_{ij}^t}, \quad i = 1, \dots, 5$$

hvor N_{ij}^t er antal personer fra A-kassegruppe j , der er berørt af ledighed i en grad svarende til interval i i periode t , og f_i er midtpunktet for interval i .

Det fundne mål siger, at en person i A-kassegruppe j , der udsættes for arbejdsløshed, i gennemsnit kan forvente ledighed i en del af året svarende til g_j^t . Udviklingen i den gennemsnitlige ledighedsgrad over tiden udtrykker dermed tendensen til øget eller mindsket langtidsledighed for de enkelte personer inden for A-kassegrupperne. Figur 1 viser således, at en faglært bygge- og anlægsarbejder, der i 1982 blev arbejdsløs, i gennemsnit var ledig 32 pct. af året, mens han i perioden oktober 1984 - september 1985 var ledig i 23 pct. Tendensen går således bort fra langtidsledighed i bygge- og anlægsbranchens A-kasser. Omvendt er der tale om en svag tendens til øget langtidsledighed inden for HK. For alle arbejdsløse, uanset A-kassetilhørsforhold, ligger den gennemsnitlige ledighedsgrad nærmest konstant på 38 pct.

I figur 2 er den gennemsnitlige ledighedsgrad for de enkelte A-kassegrupper sat i forhold til den gennemsnitlige ledighedsgrad for alle arbejdsløse i de enkelte perioder. Figuren udtrykker dermed, hvilke A-kassegruppers ledighed der går i retning af overnormal eller undernormal varighed.

Bemærk, at den gennemsnitlige ledighedsgrad ikke siger noget om de enkelte ledighedsperioders længde eller om risikoen for arbejdsløshed. Som en indikator for arbejdsløshedsrisikoen viser figur 3-10 udviklingen i ledigheden 1982-85.

Figur 3-10:

Kilder:

Danmarks Statistik, Arbejdsløshedsstatistik, 1982:11, p. 17, 1983:11, p. 17; 1984:11, pp. 8,14 og 17. Arbejdsdirektoratet, Konjunkturindikatorstatistikken (KIS), uge 45, 6. november 1985.

Bemærkninger:

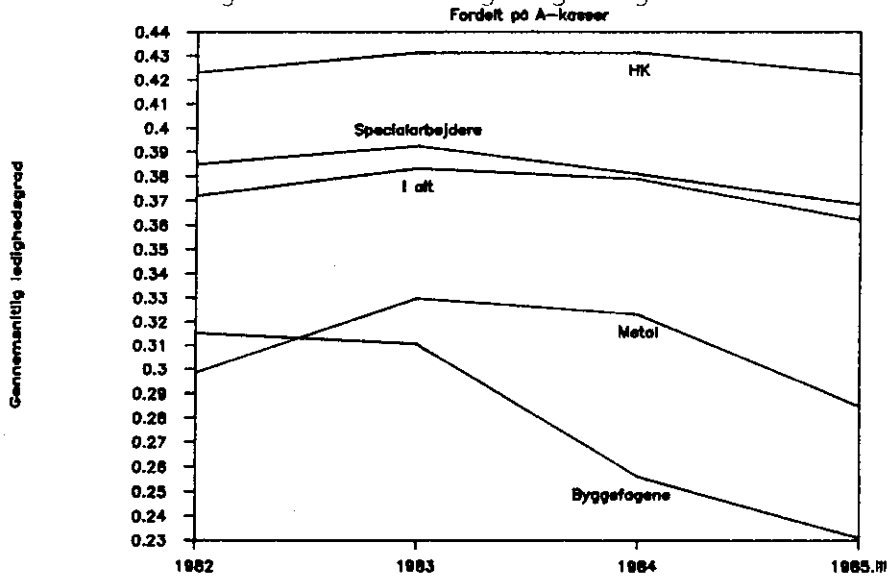
Figurerne viser udviklingen i det beregnede antal fuldtidsledige, november 1982 - november 1985, fordelt på regioner og udvalgte A-kassegrupper. Tallene for 1982-84 er opgivet direkte i Arbejdsløshedsstatistikken, mens tallene for november 1985 er beregnet ud fra KIS-opgørelsen af antal ledige personer.

Til omregning af antal ledige personer til antal fuldtidsledige er der anvendt en beregnet korrektionsfaktor for de enkelte A-kassegrupper på landsplan, men ikke på regioner. Korrektionsfaktoren er bestemt som forholdet mellem det gennemsnitlige antal ledige personer og det opgjorte antal fuldtidsledige i de enkelte A-kassegrupper i november 1984, idet der ses bort fra ikke-forsikrede ledige. Antallet af fuldtidsledige ikke-forsikrede er dernæst beregnet residualt. Denne korrektion på 1985-tallene indebærer, at disse skal tages med et vist forbehold.

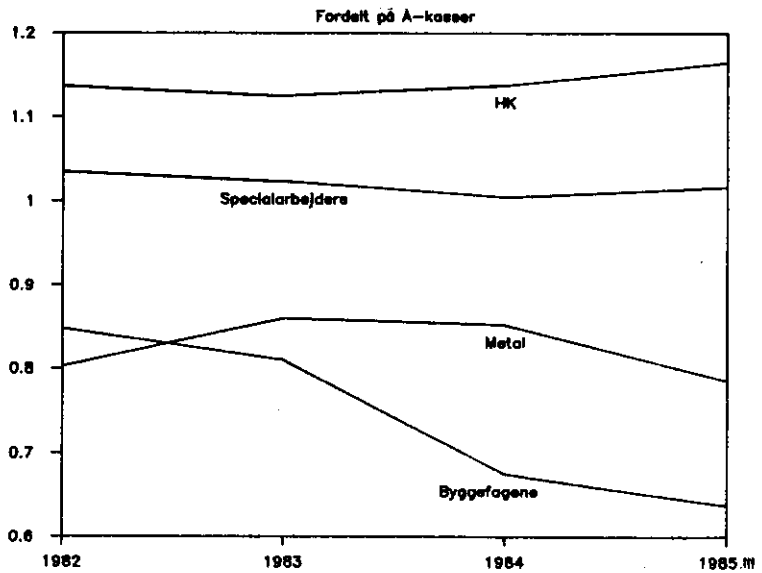
Figurerne viser dels den aftagende fuldtidsledighed på landsplan i 1984 og 1985 (figur 3) fra knap 280.000 i november 1983 til ca. 224.000 i november 1985, og dels hvordan udviklingen er foregået i de enkelte regioner. Der kan konstateres et ret ensartet billede over regionerne: Le-

digheden er lav og faldende for metal og for bygge- og anlægsbranchen; Specialarbejderne har en høj men aftagende ledighed; og HK-områdets ledighed er nærmest konstant høj. Sammenholdt med figur 2 kan det konstateres, at det især er inden for bygge- og anlægsvirksomhed og metal, at der på kort sigt er risiko for udvikling af flaskehalse på arbejdsmarkedet.

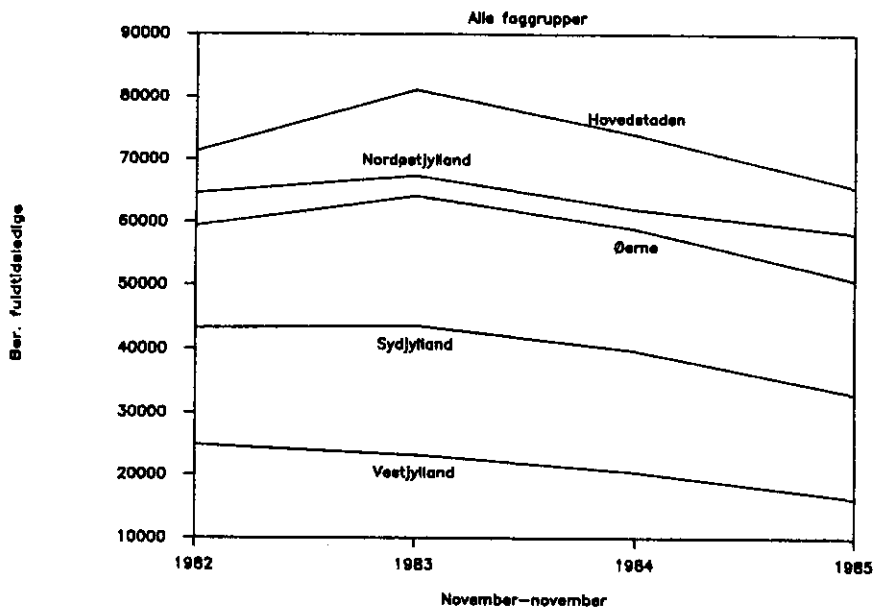
Figur 1: Gennemsnitlig ledighedsgrad.

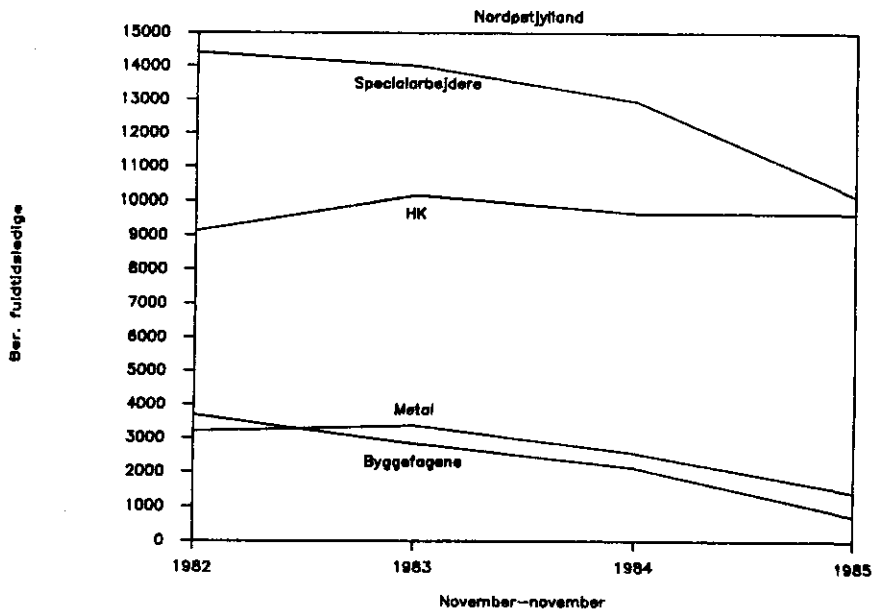
Figur 2: Normeret gennemsnitlig ledighedsgrad.

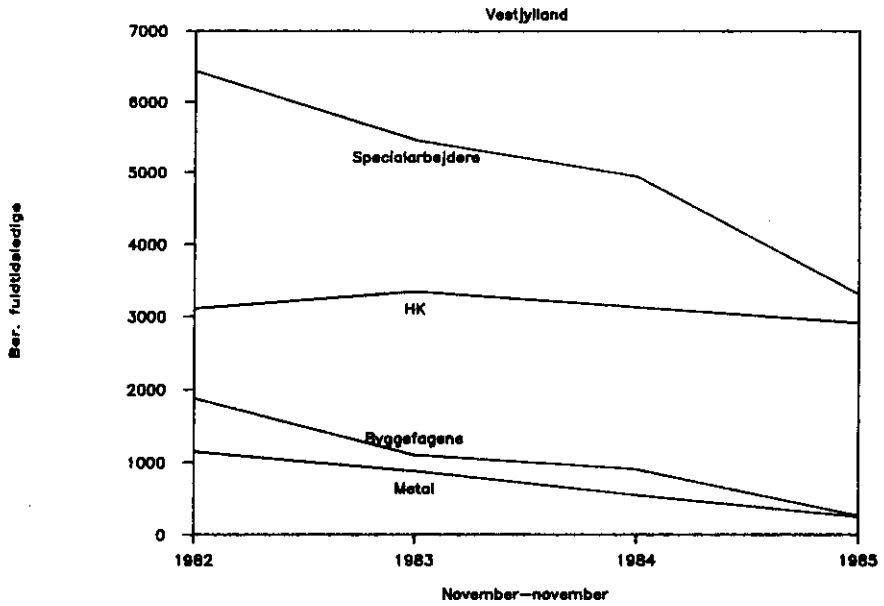
Figur 3: Arbejdsløshed, 1982-85.

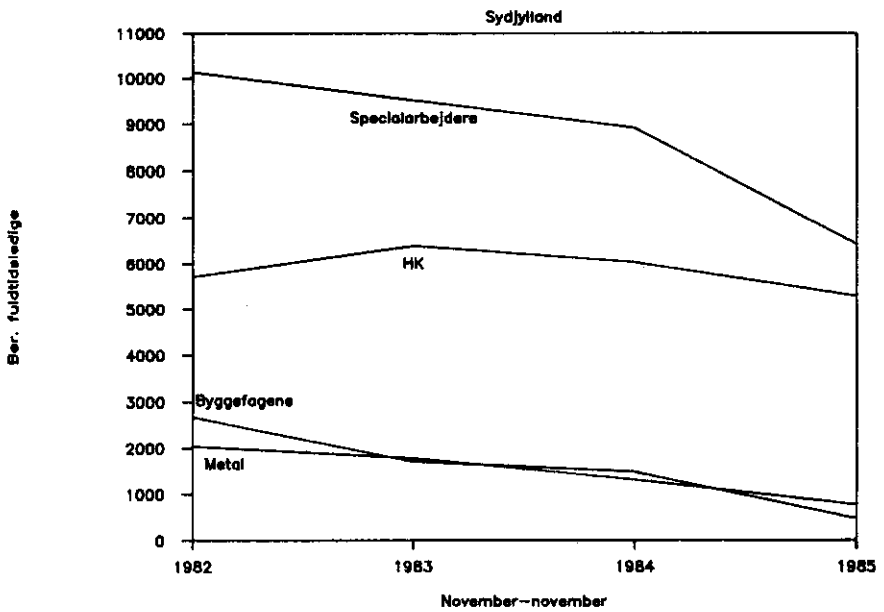
Figur 4: Arbejdsløshed, 1982-85.

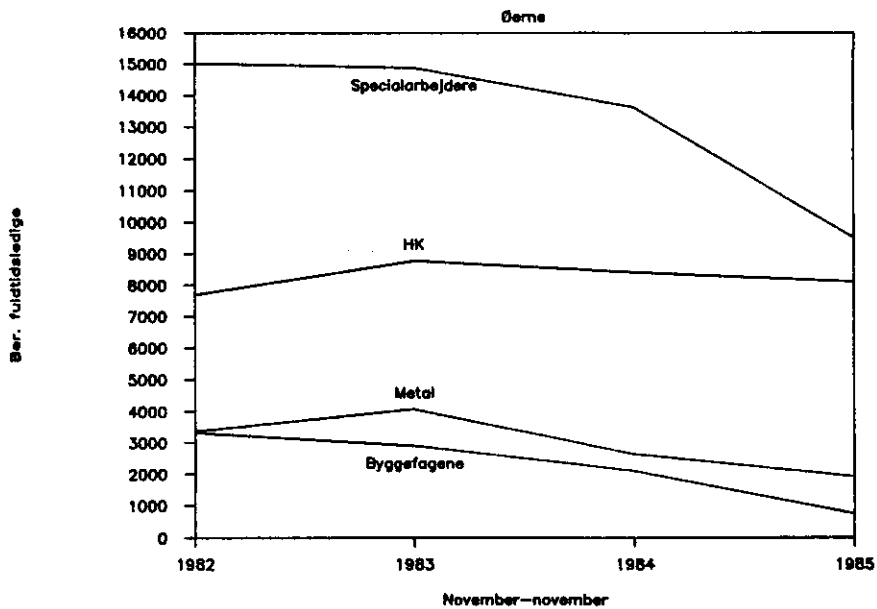
Figur 5: Arbejdsløshed, 1982-85.

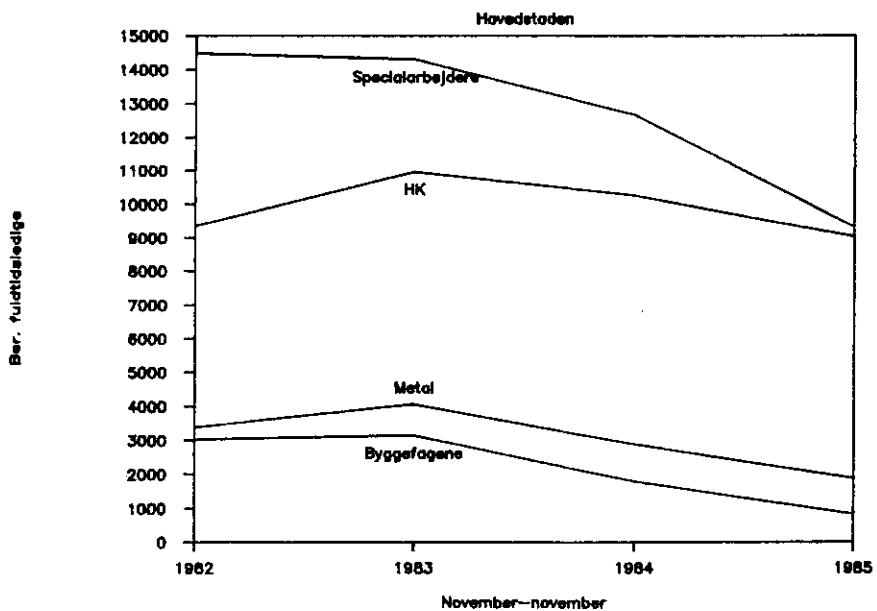
Figur 6: Arbejdsløshed, 1982-85.

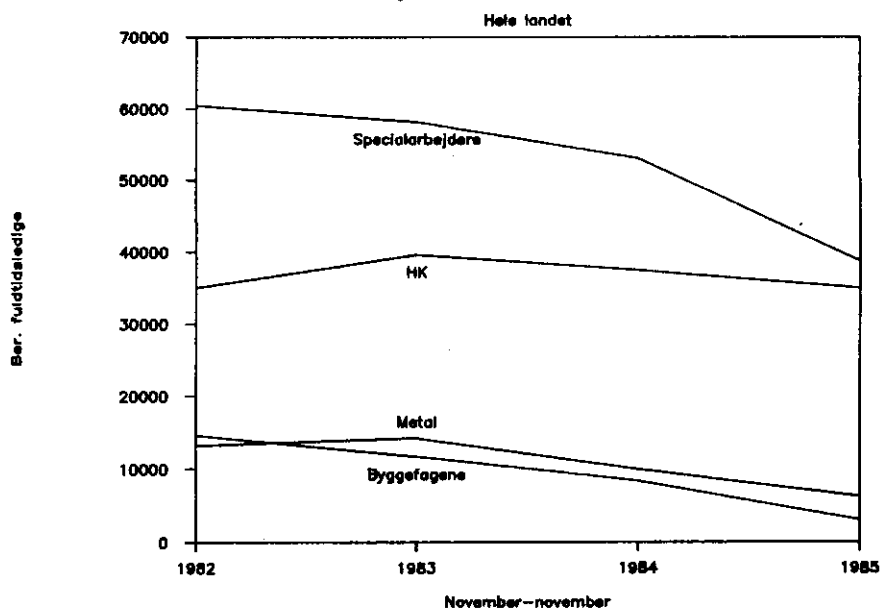
Figur 7: Arbejdsløshed, 1982--85.

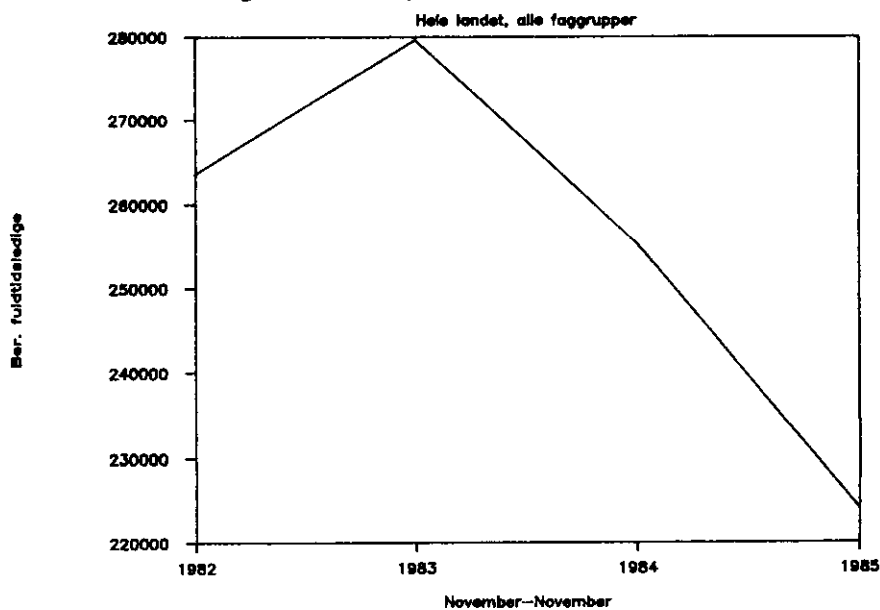
Figur 8: Arbejdsløshed, 1982--85.

Figur 9: Arbejdsløshed, 1982-85.

Figur 10: Arbejdsløshed, 1982-85.

Bilag 4

Beskæftigelses- og lønudvikling 1983-1985

I dette bilag anføres en række talmæssige oplysninger om beskæftigelse og timeløn for arbejdere ansat på virksomheder under Dansk Arbejdsgiverforening for perioden 1. kvartal 1983 - 1. kvartal 1985. Materialet er stillet til rådighed af og bearbejdet i samarbejde med Statistisk afdeling i DA og omfatter 7.210 virksomheder, der i 1. kvartal 1983 beskæftigede godt 200.000 arbejdere. Materialet indeholder oplysninger om antal beskæftigede arbejdere, opdelt på faglærte, ikke-faglærte mænd og ikke-faglærte kvinder, og den gennemsnitlige timefortjeneste for disse grupper for samtlige virksomheder for 1. kvartal 1983, 1. kvartal 1984 og 1. kvartal 1985. Virksomhederne er opdelt efter branchetilhørsforhold og geografisk placering samt grupperet i 4 kategorier efter størrelse, målt ved antallet af beskæftigede arbejdere i 1. kvartal 1983.

Til vurdering af materialets repræsentativitet kan anføres, at antallet af arbejdere i fremstillingserhvervene i undersøgelsen udgør 147.000 i 1. kvartal 1983. En nationalregnskabsbaseret opgørelse for samme år angiver i alt 325.000 arbejdere i fremstillingserhvervene. Antallet af arbejdere i bygge- og anlægsbranchen er i undersøgelsen 27.000 mod 102.000 arbejdere ved en nationalregnskabsbaseret opgørelse.

1. Beskæftigelsesudviklingen

Af tabel 1 fremgår, at der i 2-års perioden i de omhandlede virksomheder har været en samlet beskæftigelsesvækst på 16.840 personer (8.3 pct.) fordelt med godt 5000 i 1983 og knap 12.000 i 1984. Beskæftigelsesvæksten har især været kraftig i bygge- og anlægsbranchen, hvor antallet af arbejdere er steget med godt 21 pct. For fremstillingserhvervene under et har der været en beskæftigelsesvækst på

8.6 pct., hvilket dog dækker over en betydelig variation mellem de enkelte industrigræne. Af det mere detaljerede materiale fremgår (jf. også figur 1), at de egentlige vækstområder har været møbel- (29 pct.), træ- (21 pct.), metalvare- (18 pct.), jern- (12 pct.), papir- (11 pct.) og tekstilindustrien (10 pct.). For jern- og metalindustrien samt papirindustrien er der tale om en kraftigere vækst i 1984 end i 1983, mens der for de øvrige her nævnte vækstområder har været nogenlunde konstant vækst i de to år, bortset fra møbelindustrien, hvor væksten i 1984 er aftagende. De i beskæftigelsesmæssig forstand stagnerende områder har været nærings- og nydelsesmiddelindustrien, den grafiske industri og transportmiddelindustrien. Det eneste større fremstillings erhverv med en mærkbart reduceret beskæftigelse er drikkevarerindustrien (- 8 pct.).

Virksomhederne i de øvrige brancher i undersøgelsen (handel, transport samt øvrige erhverv) har under et haft en svag nedgang i beskæftigelsen.

En stor del af beskæftigelsesvæksten har fundet sted i små virksomheder. Det har især været tilfældet i 1983, mens beskæftigelsesfremgangen i 1984 har været mere jævnt fordelt på virksomhedsstørrelser. I fremstillingserhvervene er 12 pct. af beskæftigelsen i 1983 placeret på virksomheder med under 20 arbejdere, og disse virksomheder står for 28 pct. af den samlede beskæftigelsesfremgang fra 1983 til 1985 (58 pct. i 1983 og 16 pct. i 1984). I bygge- og anlægsbranchen er 42 pct. af beskæftigelsen placeret i de små virksomheder, som tegner sig for 59 pct. af branchens beskæftigelsesfremgang fra 1. kvartal 1983 til 1. kvartal 1985.

Beskæftigelsesfremgangens fordeling på virksomhedsstørrelser afspejler hovedsagelig vækstens branchemæssige placering, idet de før nævnte vækstområder i vidt omfang er industrigræne, hvor mindre virksomheder er den dominerende virksomhedstype.

Beskæftigelsesvækstens ujævne fordeling på brancher og virksomheder fremgår også af tabel 2. Den gennemsnitlige beskæftigelsesvækst har som nævnt været godt 8 pct.,

men knap 2600 af de i alt 7210 virksomheder har oplevet en beskæftigelsesfremgang på over 25 pct., mens 1950 virksomheder har haft faldende beskæftigelse, og et næsten lige så stort antal har haft nærmest uændret beskæftigelse.

Sammensætningen af beskæftigelsesfremgangen på små og store virksomheder og på brancher i 1983 og 1984 kan i øvrigt muligvis forklares med, at fremgangen i opgangskonjunktorens første år især fandt sted i relativt beskæftigelsesintensive og kapitallette virksomheder, hvor en produktionsudvidelse kan finde sted uden større investeringer i kapitaludstyr, og først efterhånden også er slået igennem i de mere kapitalintensive virksomheder, hvor en større produktions- og beskæftigelsesudvidelse forudsætter en forudgående (eller samtidig) udvidelse af virksomhedernes produktionskapacitet.

Det fremgår af tabel 3, at beskæftigelsesfremgangen har været størst for de faglærte - knap 10 pct. - og svagest for de ikke-faglærte kvinder - godt 5 pct. Denne forskel skyldes især den branchemæssige placering af den samlede beskæftigelsesfremgang, som har været mest mærkbar på områder, hvor der traditionelt beskæftiges forholdsvis mange faglærte. Den lavere beskæftigelsesvækst for de ikke-faglærte kvinder skyldes også, at de små virksomheder, som har oplevet den største beskæftigelsesfremgang, især beskæftiger faglærte og kun i ringe grad kvindelige arbejdere. I fremstillingserhvervene udgør de kvindelige arbejdere 13 pct. af de beskæftigede arbejdere i de små virksomheder og 23 pct. i de største virksomheder. Der synes desuden at være en klar tendens til, at de ikke-faglærte (både mænd og kvinder) har oplevet en overgennemsnitlig beskæftigelsesstigning i de brancher, hvor den samlede beskæftigelse stiger særlig kraftigt (møbel-, træ-, metalvare- og jernindustrien), og omvendt en overgennemsnitlig beskæftigelsesnedgang i de brancher, hvor beskæftigelsen (i denne undersøgelses virksomhedsudsnit) falder (drikkevare- og læderindustrien samt inden for handelen). Beskæftigelsesens sammensætning på faglærte og ikke-faglærte i de enkelte brancher synes således at variere med aktivitetsniveauet, idet udsvingene er størst for de ikke-faglærte.

2. Lønudviklingen.

Den betragtede periode dækker ret nøje overenskomstperioden 1983-85 med denne periodes ramme på 4 pct. lønstigninger i hvert overenskomstår. Den gennemsnitlige lønstigning ud over lønrammen har i 2-års perioden været omkring 1.5 pct. Der er en vis variation i lønstigning mellem brancher, regioner og - i mindre grad - mellem faglærte og ikke-faglærte.

I brancher med en beskæftigelsesvækst væsentligt over gennemsnittet synes der især for faglærte at have været en stigning i timefortjenesten noget over gennemsnittet (tydeligst i bygge- og anlægsbranchen og tekstil- og møbelindustrien). Den omvendte sammenhæng kan konstateres i grafisk industri og drikkevareindustrien. Sammenhængen mellem beskæftigelsesvækst og lønstigning er dog ikke kraftig, og for de brancher, hvis beskæftigelsesvækst ligger på eller omkring den gennemsnitlige, er billedet ganske broget. En markant undtagelse er jern- og metalindustrien, der har en overgennemsnitlig beskæftigelsesstigning og en undergennemsnitlig lønstigning for alle tre arbejderkategorier, jf. tabel 3 samt figur 1-4.

Af det mere detaljerede materiale fremgår, at der ikke er nogen klar forskel i lønstigning i virksomhederne grupperet efter størrelse, selv om beskæftigelsesvæksten har været væsentligt stærkere i de mindre virksomheder end i de store. I fremstillingserhverv er den gennemsnitlige lønstigning i 2-års perioden 8.6 pct. I virksomheder med 1-19 arbejdere er den 8.5 pct., i næste gruppe (20-50 arbejdere) 8.7 pct., herefter (51-200 arbejdere) 9.0 pct. og i de største virksomheder er den 8.6 pct. I bygge- og anlægssektoren er den gennemsnitlige lønstigning 11.4 pct.; fordelt på de nævnte virksomhedsstørrelser er lønstigningerne hhv. 11.2, 12.7, 11.3 og 11.8 pct.

Som det fremgår af tabel 4, er lønniveauet generelt lavere i de små virksomheder end i de store. Det indebærer, at den faktiske lønstigning på virksomhedsniveau vil have en tendens til at blive undervurderet ved en opgørelse af lønstigninger som et landsdækkende gennemsnit, hvis beskæfti-

gelsesvæksten er koncentreret på de små og mindre virksomheder.

Af det detaljerede materiale fremgår, at den samlede gennemsnitlige lønstigning på 9.3 pct. er ligeligt fordelt på de to overenskomstår. Fra 1. kvartal 1983 til 1. kvartal 1984 var lønstigningen 4.5 pct.; det efterfølgende år 4.6 pct. I det første år var beskæftigelsesvækst og lønstigning i fremstillingserhvervene hhv. 2.4 og 4.1 pct.; i andet år 5.9 og 4.3 pct. I bygge- og anlægssektoren var de samhørende stigningsprocenter 11.7 og 4.4 i 1983 og 8.5 og 6.6 i 1984. Den overgennemsnitlige stigning i timefortjenesten for perioden som helhed i bygge- og anlægssektoren fandt altså udelukkende sted i 1984.

I tabel 5,6 og 7 er virksomhederne fordelt efter beskæftigelsesvækst og gennemsnitlig lønstigning for virksomhedernes arbejdere, særskilt for bygge- og anlægssektoren (tabel 5) og for fremstillingserhverv (samtlige arbejdere i tabel 6 og faglærte i tabel 7). Tabellerne viser en ganske stor spredning i lønstigning mellem virksomhederne. I fremstillingserhvervene havde 12 pct. af virksomhederne stigninger i den gns. virksomhedslønsats på over 14 pct. og 18 pct. havde stigninger på under 6 pct. En sammenligning af tabel 6 og 7 antyder, at kun en begrænset del af spredningen kan forklares med ændringer i sammensætningen af virksomhedernes arbejdsstyrke.

Der kan ikke konstateres nogen klar sammenhæng mellem beskæftigelsesvækst og lønstigning på virksomhedsplan. Andelen af virksomheder med lønstigninger hhv. over og under det samlede gennemsnit er nogenlunde den samme for lavvækst- som for højvækstintervallerne. For de hurtigst voksende virksomheder (beskæftigelsesvækst på over 35 pct.) kan der dog iagttages en vis tendens til, at andelen af virksomheder med lønstigninger på omkring og over det dobbelte af lønrammen er forholdsvis større, end det er tilfældet for de øvrige virksomheder. Når det ikke giver sig udslag i en højere gennemsnitlig lønstigningsprocent, skyldes det, at virksomheder med undergennemsnitlig lønstigning også er overrepræsenteret i gruppen af kraftigt voksende virksomheder. Med stigende beskæftigelsesvækst er der

således en vis tendens til øget spredning i lønstigning omkring et nogenlunde stabilt gennemsnit.

Denne sammenhæng fremgår også ved en sammenligning af tabel 5 og 6, idet spredningen i lønstigning er væsentligt større i bygge- og anlægsbranchen end i fremstillingserhvervene. I førstnævnte tilfælde er 37 pct. af virksomhederne samlet i lønstigningsintervallerne umiddelbart før og efter gennemsnittet (8-14 pct. lønstigning); i fremstillingserhvervene er det 62 pct. (6-12 pct.). Det skal dog bemærkes, at forskelle i lønstigningsprocent fra virksomhed til virksomhed også kan skyldes forskydninger i beskæftigelsens sammensætning på medarbejdergrupper med forskelligt lønniveau på de enkelte virksomheder.

I tabel 8 er beskæftigelsesvækst og lønstigning opgjort på regioner. Generelt gælder, at beskæftigelsesfremgangen har været større, jo længere mod vest i landet, man bevæger sig. Beskæftigelsesfremgangen har været særlig kraftig i Ringkøbing og Viborg amter, som også har oplevet de højeste regionale lønstigninger, varierende fra 9.6 pct. i jern- og metalvareindustrien til 11.6 pct. i tekstilindustrien.

Forskelle i den samlede beskæftigelsesfremgang mellem regionerne skyldes i mindre grad geografiske forskelle i vækstrater inden for de enkelte brancher end den forskellige branchefordeling af regionernes virksomheder. Hovedstadsregionens beherskede beskæftigelsesvækst skyldes således i høj grad, at virksomhederne i de i beskæftigelsesmæssig forstand stagnerende brancher er koncentreret i denne region (transportmiddelindustrien, den grafiske industri, drikkevareindustrien m.v.)

Det fremgår desuden, at lønstigningerne generelt er højere, når de opgøres regionalt, end når de beregnes for hele landet under et. Forklaringen på, at den gennemsnitlige lønstigning i fremstillingerhvervene i perioden er 8.6 pct., mens den i tabellens fem regioner er mellem 9.0 og 10.5 pct., er, at lønniveauet i de regioner, hvor beskæftigelsesvæksten er koncentreret, er lavere end i hovedstadsregionen. Denne sammensætningseffekt medfører således, at landsdækkende gennemsnit for lønudviklingen har en tendens til at un-

dervurdere lønstigningen på virksomhedsplan.

Endelig er i tabel 9 og 10 angivet fordelingen af virksomheder i fremstillingserhverv efter lønstigningen for virksomhedens faglærte og ikke-faglærte mandlige arbejdere. Hvis en forholdsvis stor del af virksomheder er placeret i tabellernes diagonal eller tæt omkring denne, afspejler det en forholdsvis stabil lønstruktur mellem faglærte og ikke-faglærte på den enkelte virksomhed, idet de procentvise lønstigninger for de to kategorier i så fald har været ens eller næsten ens.

Det fremgår, at i de tilfælde, hvor lønstigningerne for virksomhedens faglærte (hhv. ikke-faglærte) er omkring eller under periodens gennemsnitlige lønstigning i fremstillingserhvervene, er lønstigningerne for virksomhedens ikke-faglærte (hhv. faglærte) for hovedparten af virksomhederne på nogenlunde samme niveau (stabil lønstruktur). For virksomheder, hvor lønstigningerne for enten de faglærte eller de ikke-faglærte arbejdere er høje, er der derimod en betydelig variation (i begge retninger) i lønstigningerne for den anden gruppe (fleksibel lønstruktur). En sammenligning af tabel 9 og 10 viser, at kombinationen overgennemsnitlig lønstigning for de faglærte/undergennemsnitlig lønstigning for de ikke-faglærte tilsyneladende er mere udbredt end den modsatte kombination. Det skal dog bemærkes, at det ikke er undersøgt, i hvilken udstrækning den fleksible lønstruktur hænger sammen med, at en af grupperne kun udgør en meget lille del af arbejdsstyrken, ligesom der kan tænkes en vis tidsforskydning i lønstigningerne, selv om strukturen er ret fast på lidt længere sigt.

3. Sammenfatning.

Hovedindtrykket af det her fremlagte materiale kan sammenfattes i følgende punkter:

- a) De første år i den igangværende opgangskonjunktur - 1983 og 1984 - kendetegnes ved en samlet ganske betydelig, men meget ujævnt fordelt beskæftigelsesopgang. Tyngden i opgangen har været koncentreret om forholdsvis få

brancher: Bygge- og anlægsvirksomhed samt jern- og metalvareindustrien og træ- og møbelindustrien tegner sig tilsammen for 15.000 af undersøgelsesmaterialelets samlede merbeskæftigelse på knap 17.000 arbejdere. Beskæftigelsesfremgangen har været større for faglærte end for ikke-faglærte arbejdere og har især fundet sted i landets vestlige dele. I 1983 fandt opgangen fortrinsvis sted i små virksomheder, mens den i løbet af 1984 var jævnt fordelt på små og større virksomheder.

b) Der har i 2-års-perioden været en stigning i den gennemsnitlige timefortjeneste på 9.3 pct. - svagest i fremstillingserhvervene (8.6 pct.) og stærkest inden for bygge- og anlægsvirksomhed (11.4 pct.). Der kan konstateres en vis positiv sammenhæng mellem beskæftigelsesvækst og lønstigning i brancher, hvis beskæftigelsesvækst ligger væsentligt over gennemsnittet, mens denne sammenhæng for brancher med en mere afdæmpet beskæftigelsesudvikling er mindre entydig.

c) De summariske gennemsnitlige lønstigninger såvel for de enkelte brancher som for samtlige virksomheder under et synes for perioden at indeholde en tendens til undervurdering af den faktiske lønstigning på virksomhedsplan, idet en overgennemsnitlig del af beskæftigelsesopgangen har fundet sted på områder med et relativt lavt lønniveau (små virksomheder, Nordvest- og Syddjylland), hvilket påvirker den gennemsnitlige lønstigning, beregnet for samtlige i hele landet, nedad. Den gennemsnitlige lønglidning pr. virksomhed i fremstillingserhverv har i 2-års perioden således snarere været 1-2 pct. end de ca. 0.5 pct., som den gennemsnitlige lønstigning for fremstillingserhverv skulle tilsi-ge.

d) De gennemsnitlige lønstigningsprocenter dækker over en ganske stor spredning mellem virksomhederne. Periodens lønramme på 2x4 pct. har tilsyneladende ikke stillet sig i vejen for lønstigninger, der har afvejet væsentligt fra rammen, både i op- og nedadgående retning. Endelig peger undersøgelsen på, at der ikke alene mellem virksomhederne indbyrdes, men også på de enkelte virksomheder generelt er en ganske fleksibel lønstruktur, vurderet ud fra lønstigningerne

for faglærte og ikke-faglærte på de samme virksomheder.

Tabel 1: Samlet beskæftigelse i 1. kvartal 1983 og ændring heri 1. kvartal 1983-1. kvartal 1984 og 1. kvartal 1984-1. kvartal 1985 fordelt på virksomhedsstørrelse i 1983 samt på brancher. Arbejdere i alt

Virksomhedsstørrelse	Fremstillingserhverv			Bygge og anlæg			Handel og transport		
	I alt	Ændring		I alt	Ændring		I alt	Ændring	
	1983	83-84	84-85	1983	83-84	84-85	1983	83-84	84-85
1-19	17.579	2.055	1.434	11.125	2.014	1.186	3.589	234	25
20-50	21.133	1.191	1.733	5.639	582	733	2.708	-109	28
51-200	43.856	2.021	2.599	5.943	747	275	3.769	-245	-79
201-	64.633 ^{*)}	-1.741 ^{*)}	3.065 ^{*)}	3.825	-233	320	1.017	-149	-82
I alt	147.201	3.526	8.831	26.532	3.110	2.514	11.083	-269	-108

*) Heraf værfber

3.924 -2.112 1.527

	Øvrige erhverv			Total		
	I alt	Ændring		I alt	Ændring	
	1983	83-84	84-85	1983	83-84	84-85
1-19	390	31	39	32.683	4.334	2.683
20-50	1.096	-11	7	30.576	1.653	2.501
51-200	2.753	-65	-62	56.321	2.458	2.733
201-	11.178	-1.149	447	82.653	-3.272	3.750
I alt	17.417	-1.194	430	202.233	5.173	11.667

Tabel 2: Virksomheder fordelt efter beskæftigelsesvækst 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985 og virksomhedsstørrelse. Alle brancher. Pct.

Virksomhedsstørrelse	Beskæftigelsesvækst i pct.					I alt	Antal virksomheder
	<0	0-5	5-15	15-25	>25		
1-19	23.6	27.0	4.9	5.5	39.0	100	5486
20-50	35.4	12.2	12.8	10.9	28.7	100	982
51-200	39.5	8.8	15.9	11.4	24.4	100	590
201-	50.0	9.2	19.1	9.2	12.5	100	152
I alt	27.0	23.1	7.2	6.8	35.8	100	.
Antal virksomheder	1950	1669	578	490	2583	.	7210

Tabel 3: Beskæftigelsesvækst og gns. lønstigning fordelt på faglærte, ikke-faglærte mænd og ikke-faglærte kvinder samt brancher. Procentvis stigning 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985

	Antal virksomheder	Faglærte		Ikke-faglærte mænd		Ikke faglærte kvinder		I alt	
		besk.	løn	besk.	løn	besk.	løn	besk.	løn
1. Fremstillingserhverv i alt	3849	6.2	8.4	9.2	8.8	10.0	9.4	8.4	8.6
- Nærings- og nydelsesmiddel	177	3.0	8.2	-2.4	9.1	1.1	10.0	-0.3	9.3
- Tekstil og beklædning	248	8.5	12.0	13.1	11.9	5.6	10.7	8.1	11.4
- Træ- og møbel	274	14.6	12.0	25.9	9.0	38.2	9.5	24.6	9.6
- Grafisk industri	698	0.4	7.7	4.5	6.6	8.2	7.4	2.2	7.3
- Sten, ler og glas	190	-0.8	10.0	11.2	9.8	-9.3	9.4	5.1	9.7
- Metalvareindustri	567	12.8	8.6	20.1	8.6	26.0	8.2	18.0	8.3
- Jernindustri i øvrigt	638	9.4	8.5	12.6	8.5	16.5	8.3	12.2	8.3
- Transportmiddel	740	1.5	8.6	-4.2	7.8	30.4	10.9	0.6	8.4
- Øvrige fremstillingserhverv	317	7.9	9.5	6.7	9.9	11.8	10.0	8.3	9.9
2. Bygge & anlæg	2565	21.2	10.9	22.1	11.7	-6.2	10.6	21.2	11.4
3. Handel og transport	685	0.2	9.2	-1.8	11.0	-16.2	9.6	-3.4	10.8
4. Andre	111	0.3	8.2	1.9	7.8	-7.9	9.2	-4.4	8.9
5. I alt	7210	9.6	9.0	9.2	9.3	5.1	9.6	8.3	9.3

Anm.: Lønstigningen er den procentvise ændring i gennemsnitsfortjenesten tilsammen, jfr. kolonne 7 i den af DA offentliggjorte lønstatistik.

Tabel 4: Gennemsnitlig timefortjeneste 1. kvartal 1985 i fremstillingserhverv og ved bygge- og anlægsvirksomhed. Kr.

	Samtlige	Faglærte	Ikke-faglærte mænd	Ikke-faglærte kvinder
Fremstillingsvirksomhed	68,00	75,22	65,90	61,09
Heraf med				
1-19 arb.	68,20	73,58	62,47	57,86
20-50 arb.	65,90	74,18	63,26	57,91
51-200 arb.	66,60	75,50	65,23	60,22
201 arb. og over	69,78	76,47	68,08	63,77
Bygge- og anlægsvirksomhed	73,82	75,75	70,54	55,96
Heraf med				
1-19 arb.	70,99	71,80	67,45	61,78
20-50 arb.	75,80	80,00	69,62	52,35
51-200 arb.	77,16	83,65	72,82	53,26
201 arb. og over	75,31	81,10	71,28	55,21

Tabel 5: Procentvis fordeling af virksomheder i bygge- og anlægssektoren efter gns. lønstigning og beskæftigelsesvækst 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985. Samtlige arbejdere

Gns. lønstigning (pct.)	Beskæftigelsesvækst (pct.)						I alt
	<0	0-5	5-15	15-25	25-35	>35	
<6	23.4	26.4	20.4	21.0	20.9	26.5	24.9
6-8	13.8	17.3	17.2	18.0	14.1	13.9	15.1
8-10	15.4	18.5	19.4	20.0	20.9	11.3	15.3
10-12	11.1	10.2	12.9	15.0	14.1	12.1	11.7
12-14	11.4	11.5	8.6	7.0	11.9	9.0	10.3
14-18	12.5	8.4	9.7	8.0	9.0	12.1	10.9
18-22	3.7	3.2	5.4	8.0	4.0	6.1	4.7
22-	8.7	4.3	6.5	3.0	5.1	8.9	7.2
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Gns. lønstigning	9.9	11.0	12.5	9.4	12.1	11.4	11.4
Antal virksomheder	623	617	93	100	177	955	2565
Gns. timefortjeneste, 1. kv. 1985 (kr.)	72.95	70.61	74.73	70.76	73.53	75.12	.

Tabel 6: Procentvis fordeling af virksomheder i fremstillingserhverv efter gns. lønstigning og beskæftigelsesvækst 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985. Samtlige arbejdere

Gns. lønstigning (pct.)	Beskæftigelsesvækst (pct.)						I alt
	<0	0-5	5-15	15-25	25-35	>35	
<6	14.2	16.5	13.4	13.7	19.2	27.1	18.1
6-8	20.5	23.4	25.0	23.9	25.4	19.8	22.1
8-10	26.6	25.3	30.9	25.4	21.2	20.6	24.7
10-12	16.0	14.7	15.1	16.7	16.2	13.3	15.1
12-14	10.7	8.0	6.2	9.3	8.8	6.6	8.4
14-18	8.4	7.1	7.0	6.4	5.0	8.8	7.7
18-22	2.0	2.4	1.6	2.4	2.7	2.1	2.2
22-	1.6	2.5	0.8	1.8	1.5	1.7	1.6
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Gns. lønstigning	9.2	9.2	9.7	8.9	8.8	8.8	8.6
Antal virksomheder	1046	841	372	335	339	916	3849
Gns. timefortjeneste, 1. kv. 1985 (kr.)	70.20	67.74	67.76	67.65	66.33	65.51	.

Tabel 7: Procentvis fordeling af virksomheder i fremstillingserhverv efter gns. lønstigning og beskæftigelsesvækst 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985. Faglærte arbejdere

Gns. lønstigning (pct.)	Beskæftigelsesvækst (pct.)						I alt
	<0	0-5	5-15	15-25	25-35	>35	
<6	19.8	15.5	11.5	13.0	14.8	22.8	17.7
6-8	23.0	26.0	33.2	29.7	29.9	23.6	25.9
8-10	22.7	25.5	25.5	28.6	23.9	17.5	23.2
10-12	12.6	14.4	13.6	17.3	13.3	12.4	13.6
12-14	10.1	7.6	8.1	5.9	9.5	9.2	8.7
14-18	6.8	6.4	6.8	3.2	4.9	8.8	6.8
18-22	2.3	2.6	0.9	1.6	1.9	2.8	2.3
22-	1.6	2.0	0.4	0.5	1.9	2.9	1.9
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Gns. lønstigning	8.8	8.8	9.6	9.4	9.0	9.0	8.4
Antal virksomheder	801	1028	235	185	264	685	3198
Gns. timefortjeneste, 1. kv. 1985 (kr.)	77.21	75.79	76.07	74.32	72.51	72.53	.

Tabel 8: Regional fordeling af beskæftigelsesvækst og lønstigning 1983-85 for udvalgte brancher

	1		2		3		4		5		I alt	
	Besk.	Løn	Besk.	Løn	Besk.	Løn	Besk.	Løn	Besk.	Løn	Besk.	Løn
Fremstillings- erhverv i alt	2.6	9.6	7.3	9.1	13.4	9.0	16.2	10.5	12.2	9.2	8.4	8.6
- Tekstil og beklædning	14.8	10.9	8.0	12.5	4.9	10.9	7.6	11.6	9.0	10.5	8.1	11.4
- Tra- og mø- belindustri	12.1	10.2	18.1	10.0	31.3	10.9	29.4	10.5	29.1	7.9	24.6	9.6
- Jern- og me- talvareindustri	5.3	9.5	14.5	8.7	15.0	7.7	18.9	9.6	24.5	7.4	13.3	8.3
- Øvrig fremst.	-3.2	8.0	0.7	8.8	9.9	9.3	12.2	9.5	5.3	9.7	2.9	8.7
Bygge- og anlæg	22.3	11.5	17.2	9.6	27.0	11.6	30.5	11.4	22.7	11.0	21.2	11.4
Andre brancher	-11.9	9.7	-0.3	10.0	0.2	9.3	11.2	10.5	0.9	10.4	-4.0	10.0
I alt	2.6	9.6	7.3	9.1	13.4	9.0	16.2	10.5	12.2	9.2	8.3	8.3

Region 1 = Kbh. og Frederiksberg kommuner, Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter = "Hovedstadsregionen".

Region 2 = Vestsjæll., Storstrøms, Bornholms og Fyns amter = "Øerne i øvrigt".

Region 3 = Sønderjylland, Ribe og Vejle amter = "Sydøstjylland".

Region 4 = Ringkøbing og Viborg amter = "Vestjylland".

Region 5 = Århus og Nordjyllands amter = "Nordøstjylland".

Tabel 9: Procentvis fordeling af virksomheder efter lønstigning for henholdsvis faglærte og ikke-faglærte mænd 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985. Fremstillingserhverv

Faglærte (pct. stigning)	Ikke-faglærte mænd (pct. stigning)								Antal virks.
	<6	6-8	8-10	10-12	12-14	14-18	18-22	>22	
<6	27.8	15.5	11.2	9.3	9.2	13.8	7.2	9.8	322
6-8	27.2	43.2	29.4	20.1	15.7	9.4	10.9	12.2	554
8-10	16.4	22.0	33.3	28.0	26.4	15.6	21.8	4.9	480
10-12	12.1	10.3	13.8	21.9	18.6	16.3	12.7	19.5	294
12-14	7.8	5.0	7.3	12.2	16.4	16.3	10.9	9.8	186
14-18	5.5	2.9	2.6	5.4	8.6	18.1	18.2	9.8	121
18-22	2.2	0.2	1.1	1.8	2.9	7.5	10.9	14.6	50
>22	1.0	1.0	1.3	1.4	2.1	3.1	7.3	19.5	39
Antal virksomheder	489	419	463	279	140	160	55	41	2046

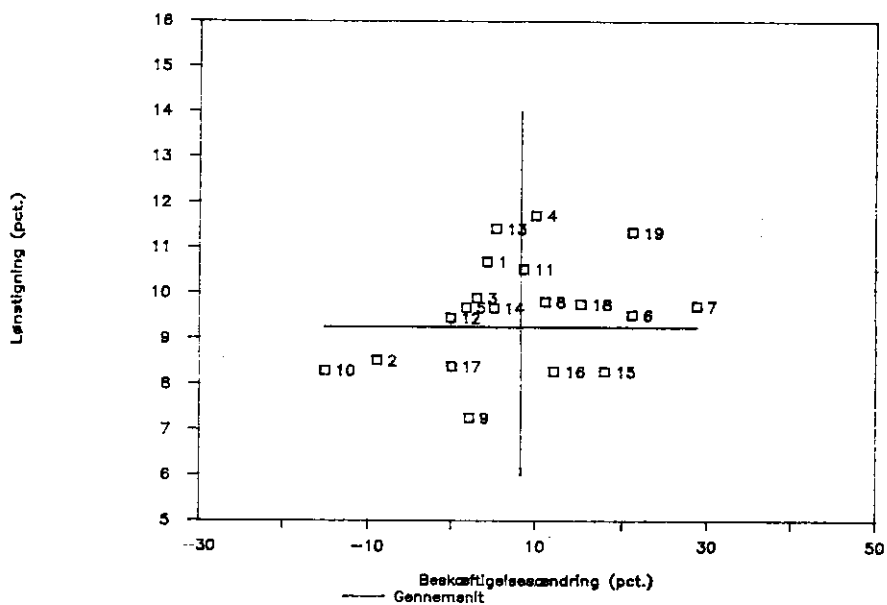
Anm.: Tabellen vedrører kun virksomheder, hvor der i hele perioden var beskæftiget både faglærte og ikke-faglærte arbejdere.

Tabel 10: Procentvis fordeling af virksomheder efter lønstigning for henholdsvis ikke-faglærte mænd og faglærte 1. kvartal 1983-1. kvartal 1985. Fremstillingserhverv

Ikke-faglærte mænd (pct. stigning)	Faglærte (pct. stigning)								Antal virks.
	<6	6-8	8-10	10-12	12-14	14-18	18-22	>22	
<6	42.2	24.0	16.7	20.1	20.4	22.3	22.0	12.8	489
6-8	20.2	32.7	19.2	14.6	11.3	10.0	2.0	10.3	419
8-10	16.1	24.5	32.1	21.8	18.3	10.0	10.0	15.4	463
10-12	8.1	10.1	16.3	20.7	18.3	12.4	10.0	10.3	279
12-14	4.0	4.0	7.7	8.8	12.4	10.0	8.0	7.7	140
14-18	6.8	2.7	5.2	8.8	14.0	24.0	24.0	12.8	160
18-22	1.2	1.1	2.5	2.4	3.2	8.3	12.0	10.3	55
>22	1.2	0.9	0.4	2.7	2.2	3.3	12.0	20.5	41
Antal virksomheder	322	554	480	294	186	121	50	34	2046

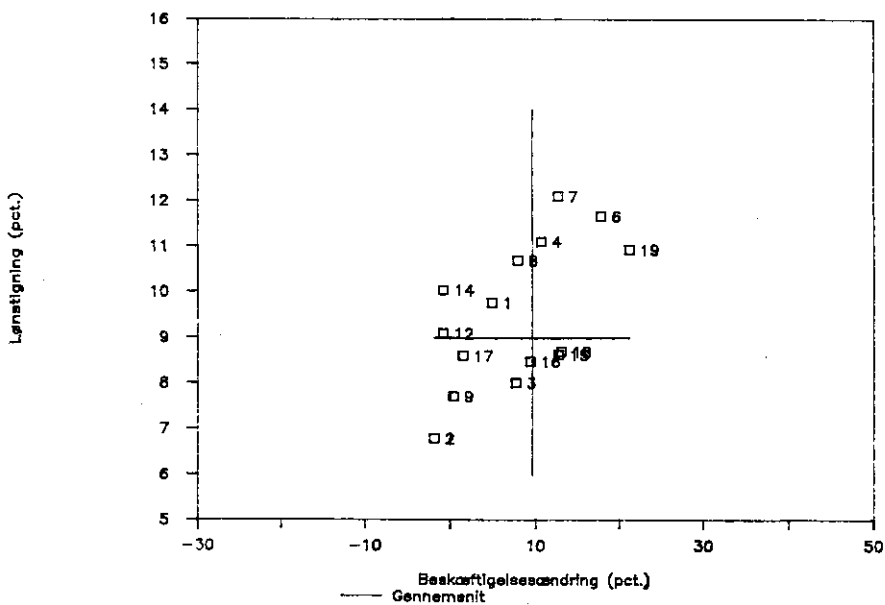
Anm.: Se anmærkning til tabel 9.

Figur 1: Beskæftigelsesændring og lønstigning 1983-1985 fordelt på brancher. Samtlige arbejdere. Pct.

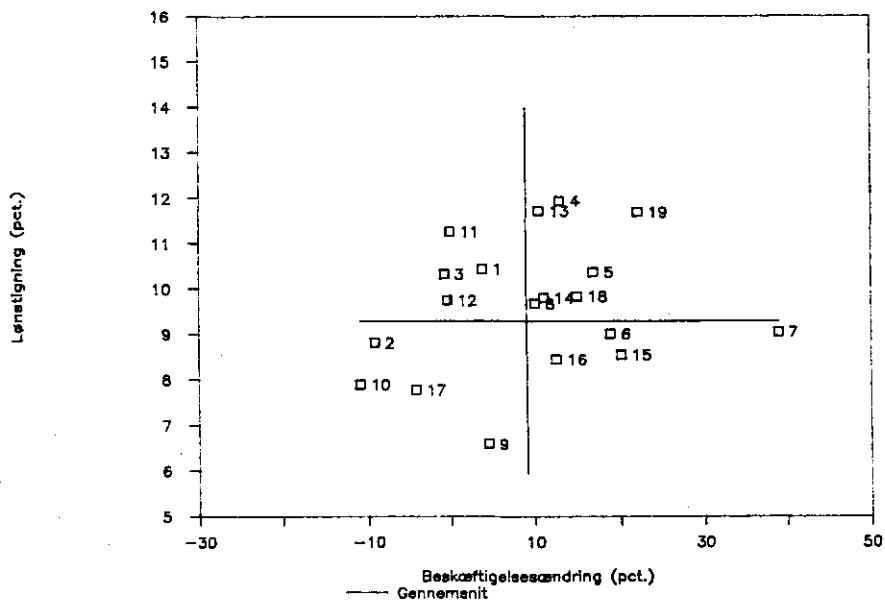
Anm.: Ekskl. brancher med under 100 beskæftigede i 1. kvartal 1983.

Figur 2: Beskæftigelsesændring og lønstigning 1983-1985 fordelt på brancher. Faglærte arbejdere. Pct.

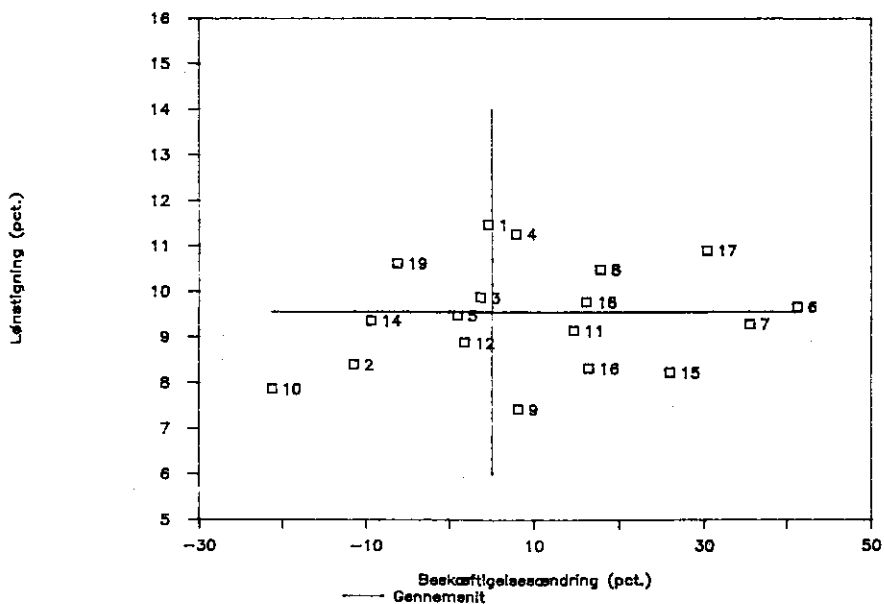
Anm.: Ekskl. brancher med under 100 beskæftigede i 1. kvartal 1983.

Figur 3: Beskæftigelsesændring og lønstigning 1983-1985 fordelt på brancher. Ikke-faglærte mænd. Pct.

Anm.: Ekskl. brancher med under 100 beskæftigede i 1. kvartal 1983.

Figur 4: Beskæftigelsesændring og lønstigning 1983-1985 fordelt på brancher. Ikke-faglærte kvinder. Pct.

Anm.: Ekskl. brancher med under 100 beskæftigede i 1. kvartal 1983.

Appendiks

Branchenummering i figur 1-4

1. Næringsmiddelindustri
2. Drikkevareindustri
3. Tobaksindustri
4. Tekstilindustri
5. Beklædnings- og skotøjsindustri
6. Træindustri
7. Møbelindustri
8. Papir- og papirvareindustri
9. Grafiske industri
10. Læder- og lædervareindustri
11. Gummiindustri
12. Kemisk industri
13. Olie- og kulproduktindustri
14. Sten-, ler- og glasindustri
15. Metalvareindustri
16. Jernindustri i øvrigt
17. Transportmiddelindustri
18. Anden fremstillingsvirksomhed
19. Bygge- og anlægsvirksomhed

English Summary

The international situation, chapter I

The projections of this report for individual countries 1986/1987 are broadly in line with the projections of OECD, IMF and a number of national sources. In the present situation, all these sources seem to share a common view as to country and world growth rates over the next year or two. Provided that the many risk factors of mainly a financial character, inherent in the present situation, do not materialize in 1986/87, prospects point to a rather undramatic development of the business cycle. The substantial weakening of the pull from the U.S. economy will leave its clear marks on the economic development of most other countries, especially Japan, the NIC's and the LDC's (oil producing as well as non oil producing), but of course also on OECD- Europe. In Europe, however, the increase of internal demand - especially the rise of private consumption - will probably be sufficient to maintain a roughly unchanged growth rate of around 2 1/2 per cent per year in spite of the combined contractionary effect of the slowdown of the rate of growth of the U.S. (to around 2 1/2 - 3 per cent) and the recent substantial real appreciation of the European exchange rates vis-a-vis the dollar.

There has also been some reinforcement of domestic demand in Japan but not enough to compensate for the weakening of the pull from the United States. Thus the rate of growth of Japan has come down from close to 6 per cent in 1984 to around 5 per cent in 1985 and probably with a decline to 4 - 4 1/2 per cent in 1986.

Although quite recently there have been some signs of a slight modification of fiscal policy in both Japan and various European countries (Germany, the Netherlands and perhaps Great Britain), fiscal policy remains definitely restrictive in both places and especially so in Japan.

The present report differs from e.g. other Danish reports in

stressing the dangers to the world economy of an international fiscal policy-"mix" where Japan and Germany carry on such restrictive policies along with substantial cuts of the American budget deficit.

While this is a medium term risk more than an imminent one (due to the obvious difficulties in attaining the declared goal of removing the "twin deficits" of the U.S. economy) there probably is a risk, even in the short run, of e.g. a change of mind of the international financial markets to the effect that the large net capital imports into the U.S. necessary to accommodate its large deficit on the current account of the balance of payments could only be brought about after a substantial further decline of the dollar rate and/or a substantial widening of the interest rate differentials between the United States and the outside world. In spite of the success until now of the cooperation inaugurated at the Group of Five-meeting in September 1985, future declines of the dollar rate may not necessarily follow a smooth course. Abrupt changes of the dollar rate and their repercussions on international exchange and interest rate structures could put a downward pressure upon international growth rates.

Further risks are attached to the possibility of a renewed aggravation of the debt crisis of the LDC's and certain other countries and the consequent exposure of parts of the international banking system.

The cooling down of the international economy has had a very marked influence upon the rate of growth of international trade. The growth of the intra-OECD-trade has declined and the external trade of the OECD-area has virtually come to a standstill in volume terms in 1985. In this process, the terms of trade of the industrial countries have improved significantly.

For Danish exports the distribution of growth rates within the OECD area is very important (10 countries count for around 75 per cent of total Danish industrial exports). Due largely to the expected recession of the Swedish economy, the expected average growth rates of the OECD area when using shares of Danish export as weights is around 2.5 per

cent for 1986 as compared to an average of 3 per cent, using standard OECD weights. The traditional procedure for export forecasting is based on this export weighted average growth rate. This report, however, uses a new approach in estimating future trends of Danish exports, taking into account not only total growth rates of individual countries and our international competitiveness but also the composition of the growth by components of demand. This disaggregation tends to give more reliable forecasts and for 1986 it improves prospects for industrial exports compared to the results from using aggregate growth rates, the implication apparently being that although the country distribution of growth in 1986 is unfavourable to Denmark, the composition of demand favours our exports.

The chapter finally stresses the improved prospects for further international disinflation, largely due to the weak oil and commodity markets and, outside the United States, to the development of the dollar rate. However, the report does not share the view that cheaper oil and cheaper raw materials will automatically give a significant boost to industrial output.

The economic development in Denmark, chapter II

The economic development of Denmark in recent years has attracted much interest abroad due to the impressive list of positive results obtained:

- i) significant improvements of international competitiveness since the late 1970's, obtained originally through a combination of successful incomes policies and downward adjustments of the krone, but since 1982 solely through incomes policies. Exchange rate policies have been fundamentally changed through a firm commitment of the Government to a fixed exchange rate for the krone within the EMS,
- ii) for the years after 1982-83 a rise in business fixed investment and of employment in the private sector, both of an extent and of a duration unknown elsewhere in Europe,

iii) a high degree of disinflation in recent years as well as a decline in interest rates going further than declines abroad so that the earlier substantial interest rate differential vis-a-vis other countries has now been significantly reduced,

iv) cuts of the public sector deficit from a level of around 9 per cent to now only one or two per cent of GNP.

In spite of these positive developments, the perennial Danish problem of a fundamental economic disequilibrium, i.e. the problem of obtaining satisfactory balance of payments' developments without experiencing at the same time dissatisfactory employment developments, is still far from its solution. No doubt, the problem has diminished somewhat through recent developments, but not least 1985 has brought repeated reminders that the fundamental problems do still exist. The fact that the composition of the disequilibrium has recently shifted somewhat - towards a worsening of the balance of payments and an improvement of the employment problem - has meant that the reminders have mainly been in the field of the balance of payments deficit. This has returned to a level of around 3 1/2 per cent of GNP in 1985. Employment has continued to improve, but beside the prospects that the onus of the disequilibrium problem will again shift to the employment aspects, the underlying problems reveal themselves in the fact that the decrease in unemployment has been much weaker than the increase in employment. This demonstrates that in spite of the rather strong expansion of the Danish economy, the expansion has not been sufficient to enable the economy both to absorb the net increase of the labour force and to make heavy inroads into existing unemployment.

The fact that the rise of industrial exports in 1985 has lagged substantially behind expectations has been very widely discussed and may have caused some frustration among decision makers. The report, however, sees the main explanation for the modest performance of industrial exports in 1985 (i.e. modest as measured against expectations) in the general slowdown of the international business cycle and not in special factors affecting Danish exports such as e.g. excessive internal demand and subsequent lack of ca-

capacity, which has been suggested in public debate.

Firm incomes policy measures were taken by the government in the spring of 1985, total pay rises during the first year of the new wage round to be kept below a ceiling of 2 per cent, and during the second year below 1 1/2 per cent (meaning in both cases somewhat bigger rises on a year-to-year-basis, due to overhangs). The limits will not be completely kept. From 1984 to 1985 the average pay rises seem to have been in the neighbourhood of 5 per cent, representing a greater difference from the statutory 2 per cent than can be explained through the overhang at the end of 1984. However, taking the strong demand for labour into consideration, pay rises appear to be moderate except for the construction sector which has shown clear signs of overheating in the summer and autumn of 1985. With the exception of this sector, one could probably say that the intentions behind the incomes policy legislation in the spring of 1985 have been realized to a fairly high degree.

The forecasts for 1986 and 1987 point to clear improvements of the balance of payments, mainly due to an expected slowdown of the rise of business fixed investment, the improved terms of trade and increasing energy production in the North Sea (although to some extent the latter will be counterbalanced through increased transfers of dividends etc. to the foreign companies taking part in the North Sea-production). Industrial exports are forecasted to rise by 7 per cent, in volume terms, in 1986 followed by 4 1/2 per cent in 1987.

The rise of private consumption has recently shown some signs of acceleration. Especially, car sales are booming, but rises in retail sales are probably now also on an increasing trend. The savings ratio of households appears to be resuming last year's (1984's) tendency to decrease, a tendency which was interrupted in the beginning of 1985 probably as an effect of the extensive labour market conflicts and maybe also uncertainty at the time as to the real income effects of the statutory incomes policy measures through which these conflicts were brought to an end.

The profound changes of Danish monetary conditions and monetary policies, described in the previous report from the chairmanship ("Danish Monetary Policy in Transition", Dansk Økonomi, September 1985) probably have significant bearing upon consumer behaviour. Stated in utmost brevity, the changes imply that almost all exchange controls directed against business firms have been removed and that as a result of increased confidence in the commitment of the government to fixed exchange rate policy, private net capital imports have jumped up by leaps and bounds, taking advantage of the still positive, though as mentioned above sharply diminished interest rate differential. As a result of these changes, the functions of monetary policy have been fundamentally changed too. This policy is now directed mainly to the task of influencing private net capital movements and is not longer available, or at least only available to a very limited extent, for internal stabilisation purposes. During a transition period, until most of the remaining interest rate differential has been eliminated, monetary policy will be in a difficult dilemma: If the central bank, in order to maintain a sort of brake upon internal demand, attempts to keep the interest rates above their equilibrium level with respect to the need for capital imports, there will be substantial private net capital imports, and consequently the internal liquidity supply will tend to get out of control. If on the other hand the central bank takes measures to control the liquidity supply, it will have to speed up the process of eliminating interest rate differentials. Whatever action the central bank takes in these respects within its limited scope of manoeuvre, during the transition period the effects would appear to be expansionary, contributing to both the rise in private investments and the rise in private consumption. To be true, real interest rates are still very high and besides, real after tax interest rates to private households will be increased from 1987 through the proposed tax reform. This will dampen credit demand somewhat, but the availability of loans to both firms and households is probably more ample than at any time since the second world war.

At the time of preparing this report, in addition to the significant easing of monetary policy, prospects for 1986 looked for some easing also of fiscal policy, since budgets for local

government expenditure in 1986 exceeded the limits agreed upon with the central government earlier in 1985 (on average a zero-growth-limit). However, fiscal policy has since been strengthened through legislation carried through in December 1985. As part of this legislation, strong brakes have been put on local government expenditure.

The report underlines that the opportunities for stabilizing prices are now better than at any time since the end of the 1950's. Given continued wage moderation, some revitalisation of productivity growth and the prospects for further declines in the real prices of commodities and oil,¹⁾ the rise in consumer prices should go down to probably slightly below 2 per cent from 1985 to 1986 and this stabilization should continue well into 1987. Thus, for the first time in a number of years, increases of real wages are clearly in the pipeline in the private sector of the economy, especially in wages before tax, but to some extent also in after-tax wages. It is stressed in the report that these real wage increases will take place in spite of a continued decrease in nominal pay increases to historically low levels. The increases will be shared by employees in the public sector, but to a moderate extent only. For both groups, the increase of annual incomes in 1987 will not keep pace with the increase in hourly earnings, due to the cut in weekly working hours by 2 1/2 per cent mentioned above and coming into force at the end of 1986.

As in other countries the rise of gross profits of firms in recent years has substantially exceeded the rise of wages. It is expected to do so also in 1986 but in 1987 and subsequent years the rises of the two categories of income are expected to be broadly in line with each other.

1. The measures carried through after the report was finished comprise new energy taxes according to sort of a sliding scale so that consumers will not benefit from lower energy prices.

Problems of economic policy, chapter III

The prime task of Danish macroeconomic policy must still be to improve Denmark's international competitiveness. Consequently, the signs of demand pressure and strong wage drift in the building sector must cause some worry. The building sector is competing for labour with several other sectors. As a result, tendencies to continued wage drift could hardly be contained to this sector. Thus, such tendencies could threaten the very basis of current economic policy, and some brakes upon construction and building activity are clearly called for.

It used to be part of the tasks of monetary policy to put on such brakes, but with the new assignment to this policy, these tasks too have been delegated to fiscal policy. The report points to various measures which could be useful in this context. At the same time, it is pointed out that it will be no easy task to try to stabilize activities in the building sector. There are risks that the measures adopted could turn out to be destabilizing, e.g. with respect to productivity developments and the level of activity in the medium term but such risks will have to be taken to protect the goal of maintaining and preferably improving Denmark's international competitiveness.

In this connection, it is also pointed out that 1987 may prove to be a difficult year for incomes policy due to the cost effects of the fully compensated shortening of weekly working hours. In spite of the push to productivity increases, stemming from shorter working hours, the 2 1/2 per cent increase in hourly wage costs from the beginning of 1987, together with unavoidable wage drift during 1987, could very well mean that if competitiveness is to be safeguarded, there will be no room for wage increases under the general wage negotiations scheduled for early 1987. Put in another way, it may prove very difficult to avoid some worsening of our competitiveness at that time. It is mentioned, however, that the dilemma could be eased through further reductions in indirect labour costs i.e. a reduction of employers' contribution to social security schemes.

A substantial strengthening of labour market policies in order to reduce bottlenecks and mis-matches to the widest possible extent is deemed essential in the report. It is pointed out that these problems, already making themselves felt in various fields, cannot be solved through fiscal policy.

As already mentioned the question of measures against the balance of payments' deficit has been in the forefront of the Danish discussions in 1985. The report points to the political nature of this question, stressing that the decisions must be made under considerable uncertainty. To be true, according to the forecasts there will be a considerable improvement of the balance of payments over the coming years but there is a substantial margin of error around these forecasts. The balance of risks is two-sided, so that developments in 1986-87 may of course deviate in both directions from the forecasts of the report. Needless to say, however, political apprehensions about the development of the balance of payments are focused upon the negative side of the risk balance. Here, the report points out that the greatest future risk is attached to the possibility of a further acceleration of the rise in private consumption. Should this risk materialize, a substantial strengthening of fiscal policy will be necessary if confidence in the existing exchange rate policy is to be maintained.

At the same time it is stressed in the report that a combination of overwhelmingly negative risk factors, resulting in a substantial further deterioration of the balance of payments, is highly unlikely.

Summary table: Short-term prospects

	1985		Percentage changes in volume terms		
	Current prices Bill. D.Kr.	Per cent of GDP	1985	1986	1987
Private consumption	327.3	53.7	2.5	3.5	3.0
Public consumption	153.4	25.1	0.7	2.5	0.7
Gross fixed capital formation of which:	115.7	19.0	8.0	5.7	1.5
Private residential	28.5	4.7	-6.5	5.0	3.0
Business fixed investment	74.8	12.3	15.7	6.4	1.1
Public investments	12.4	2.0	4.4	3.0	0.0
Stockbuilding	3.8	0.6	-0.4 ^{a)}	-0.2 ^{a)}	0.1 ^{a)}
Total domestic demand	600.2	98.4	2.6	3.4	2.1
Exports of goods and services	231.9	38.0	4.4	3.5	3.7
Imports of goods and services	222.3	36.4	6.4	3.5	2.1
Foreign balance	9.6	1.6	-0.6 ^{a)}	0.0 ^{a)}	0.6 ^{a)}
GDP	609.8	100.0	2.0	3.4	2.7
<i>Memorandum items</i>					
Consumer prices ^{b)}			4.6	1.8	1.8
Unemployment (percentage) ^{c)}			8.9	8.7	8.7
Current balance (US \$ billion)			-2.1	-1.9	-1.5
Hourly wage rate			5.0	4.0	5.0
Terms of trade			0.4	1.8	0.2

- Notes: a) Weighted contribution to GDP-growth.
 b) Implicit consumption deflator, percentage change.
 c) In per cent of total labour force.

Source: Central Statistical Office of Denmark and own estimates.

34. Dansk økonomi, november 1978. Konjunktursituationen. Produktivitetsstigninger, arbejdsløshed og realøkonomisk råderum. Arbejdsløshed og dagpengeregler. Arbejdstidsforkortelse som instrument i konjunkturpolitikken. 25 kr.
35. Dansk økonomi, maj 1979. Konjunktur tendenserne. Blokeringer og løsningsmuligheder i den økonomiske politik. International valutapolitik - EMS. 27,50 kr.
36. Dansk økonomi, september 1979. Konjunktursituationen. 18 kr.
37. Dansk økonomi og energiproblemerne, juni 1980. 30 kr.
38. Dansk økonomi, december 1980. Konjunktursituationen. Langtidsperspektiver. 25 kr.
39. Dansk økonomi, maj 1981. Konjunktursituationen. Indtjenings- og investeringssituationen i industri og landbrug. Muligheder for at stimulere erhvervsinvesteringerne. Livsindkomstopgørelser for 1980. 30 kr.
40. Dansk økonomi, november 1981. Konjunktursituationen. Underskuddet på statsfinanserne. Investeringer, inflation, skat og rente. 30 kr.
41. Dansk økonomi, maj 1982. Konjunktursituationen. Konkurrenceanpolitik, efterspørgseldrejning og investeringskrise. Arbejdsløshed og arbejdstid. Summary in English. 35 kr.
42. Dansk økonomi, oktober 1982. Konjunktursituationen. Investeringskrisen og underskuddet på statsfinanserne. Indkomstpolitik og valutakurspolitik - eller kun indkomstpolitik? Summary in English. 30 kr. (Udsolgt).
43. Dansk økonomi, maj 1983. Konjunktursituationen og nogle langsigtede internationale udviklingstendenser. Perspektivanalyse for arbejdsmarkedet. English Summary. 35 kr.
44. Dansk økonomi, december 1983. Konjunktursituationen. Den økonomiske politik i Danmark og nogle andre små, åbne økonomier. Fremskrivninger. English summary. 35 kr.
45. Dansk økonomi, maj 1984. Konjunktursituationen i udlandet og i Danmark. Kapital, arbejdskraft og teknologi i udenrigshandelen. Ændrede landbrugsperspektiver. English Summary. 35 kr.
46. Dansk økonomi, november 1984. Konjunktursituationen i Danmark og i udlandet. Dollar-kursen. Hvorfor bremser man i Vest-europa? Foran en apprecieringsproces for kronen. En 2 pct's lønramme. Reducerede arbejdsgiverafgifter. Andre fremskrivninger. English Summary. 35 kr.
47. Dansk økonomi, september 1985. Dansk pengepolitik under forvandling. En strukturrapport udarbejdet efter anmodning fra folketingets politisk-økonomiske udvalg. With an English Summary. 90 kr.
48. Dansk økonomi, december 1985. Konjunkturudviklingen - internationalt og i Danmark. Risikofaktorer i den internationale økonomi. Konkurrenceanven under pres. Privatforbruget og betalingsbalancen. English Summary. 52 kr.

**Forlag: Akademisk Forlag
Distribution til boghandelen gennem
Dansk Boghandleres Kommissionsanstalt**

**Pris: 52 kr.
ISBN 87-503-5917-7
ISSN 0419-9480
F127-49**

Tryk: B. Stougaard Jensen, København